

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์

เรื่อง

การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น
A Promotion of Buddhist Agricultural community of dates farmers
in Khonkaen Province

โดย

นายทรงพล โชติกเวชกุล
พระมหากิตติ สอนเสนา
พระมหากฤษณ เบ้าทอง
ดร. เรียงดาว ทวะชาลี
ดร. ภูษิต ปุ่ลันรัมย์
ผศ.ดร. นิเทศ สนั่นนารี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ.๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766100

Research Report

A Promotion of Buddhist Agricultural community of dates farmers
in Khonkaen Province

By

Mr.Songphon Choutikavatchagul

Phramaha kitti kittimatee

PhamahaGrissana Baothong

Dr.Riangdow Tavachaiee

Dr. Phusit Pulanram

Asst.Prof.Dr. Nites Sanannaree

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen campus

B.E.2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766100

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัม ในจังหวัดขอนแก่น
ผู้วิจัย	: นายทรงพล โชติกเวชกุล : พระมหากิตติ สอนเสนา : พระมหากฤษณ เบ้าทอง : ดร. เรียงดาว ทวะชาลี : ดร. ภูษิต ปุณัณรัมย์ : ผศ.ดร. นิเทศ สนั่นนารี
หน่วยงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยแล้วทำการสร้างข้อสรุป ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัยตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูลเปรียบเทียบและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้างข้อสรุปจากผลการวิจัย และนำผลงานวิจัยไปเผยแพร่สู่สาธารณะ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบล บ้านขามตั้งอยู่บนอำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศตำบลบ้านขามเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง ลักษณะของแหล่งน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลองบึง, หนองและอื่นๆ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก บ่อบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระส่วนบุคคล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้านจากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่ ซึ่งองค์การ

บริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละหมู่บ้าน ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาบ่อยขึ้น การเกษตร ประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง อาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ ๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพรับจ้างร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด

๒. รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

การสร้างความรู้ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยั่งยืน และเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมการให้ความรู้และทักษะ แก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จการสนับสนุนปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและประหยัดการสร้างเครือข่าย ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) การจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ๒) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธ ๓) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ๔) การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร ๕) การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรวิถีพุทธ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ จะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) ภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ๒) ภาคเอกชน เช่น องค์การพัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจ ๓) ภาคประชาชน เช่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรบูรณาการความร่วมมือกันในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

๓. พัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

๑) พื้นที่ที่มีอุณหภูมิเฉลี่ย 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 60-70% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอ ๒) การเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ 1 เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน ๓) การปลูก ควรปลูกอินทผลัมในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด 50x50x50 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลัม

ลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอของต้นอินทผาลัม รดน้ำให้ชุ่ม ๔) การบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็นประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี ๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับหนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น ๖) การเก็บเกี่ยว อินทผาลัมจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ 3-4 ปี ผลผลิตจะแก่เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผาลัมจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม และ๗) การปลูกอินทผาลัมแบบเกษตรวิถิพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผาลัมอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

Research Title	: A Promotion of Buddhist Agricultural community of dates farmers in Khonkaen Province
Researcher	: Mr.Songphon Choutikavatchagul : Phramaha kitti kittimatee : PhamahaGrissana Baothong : Dr.Riangdow Tavachaiee : Dr. Phusit Pulanram : Asst.Prof.Dr. Nites Sanannaree
Department	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khqn Kaen Campus
Fiscal Year:	: 2023
Research Scholarship Sponsor:	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khan Kaen Campus

ABSTRACT

The research on "Promoting the Buddhist Agricultural Lifestyle of Durian Farmers in Khon Kaen Province" is a qualitative study. The research team employed a method of data collection through Participatory Action Research, utilizing techniques such as Documentary Analysis, In-depth Interviews, and Focus Group Discussions. Subsequently, the data gathered from interviews conducted in the research area were synthesized to address the research objectives. The researchers then generated conclusions using a qualitative analysis approach, interpreting and constructing conclusions from the research findings. The analytical process involved organizing and categorizing data types, comparing and content analyzing, aiming to provide comprehensive conclusions. This method ensures the research findings are thorough and can be effectively utilized in the relevant context. The research outcomes can be interpreted, conclusions drawn, and the research work disseminated to the public, contributing to the promotion of the Buddhist Agricultural Lifestyle among durian farmers in Khon Kaen Province.

The research results found that

1. In order to study the fundamental agricultural information of durian farmers in Khon Kaen province

Ban Kham is located in the eastern-northern part of Khon Kaen Province, situated 23 kilometers from Nam Phong District and 25 kilometers from Khon Kaen Province. The topography of Tambon Ban Kham features a combination of flat plains and elevated areas. Natural water sources include rivers, streams, canals, marshes, and other bodies of water, contributing to the creation of natural resources such as ponds, artesian wells, ground wells, public ponds, and private ponds. The Tambon Administration Organization of Ban Kham oversees various activities, including water supply management for all six villages within the tambon. Among the total of 16 villages, 10 are managed by individual village committees under the supervision of the Tambon Administration Organization. The organization is responsible for the overall administration and management of water supply. There are instances of frequent complaints regarding the water supply, often due to issues with aging pipelines resulting in water leakage. The Tambon Administration Organization addresses this by implementing regular pipeline maintenance. The agricultural population in Tambon Ban Kham constitutes 70% of the total population, engaging primarily in agricultural activities. Key agricultural products include rice, cassava, sugarcane, and peanuts. Agriculture accounts for 70% of the total population, livestock farming for 13%, wage employment for 8%, and trading for 9% of the total population.

2. The development model for durian cultivation in alignment with the Buddhist Agricultural Lifestyle in Khon Kaen province

reating Awareness among Farmers about the Ethical Teachings of Buddhism in Agriculture To cultivate a sense of consciousness among farmers regarding the ethical teachings of Buddhism in their profession, the focus is on instilling a spirit of integrity, sustainability, and social and environmental responsibility. Imparting knowledge and skills to farmers on the path of Buddhist agriculture enables them to pursue their livelihoods efficiently and achieve success.

Support for production factors, such as seeds, organic fertilizers, and agricultural machinery, is provided to make farming convenient and cost-effective. The creation of networks for farmers aims to facilitate knowledge exchange and mutual assistance, fostering a sense of community. Activities promoting Buddhist agricultural groups include seminars and practical workshops on the ethical teachings of Buddhism in agriculture. Low-interest loans, farmer assistance funds, and the establishment of networks for Buddhist farmers are implemented to support farmers in their endeavors. These initiatives contribute to the strength and sustainability of farmers, bringing benefits to individuals, families, communities, and society at large. Collaboration among relevant organizations, including government agencies, private enterprises, and the community, is essential to ensure the success of these initiatives and promote fairness.

3. Developing the Processing Model and Driving the Marketing Mechanism for Durian in the Buddhist Agricultural Lifestyle in Khon Kaen Province.

The area should have an average temperature of 25-30 degrees Celsius, humidity of 60-70%, and receive sufficient sunlight. Soil preparation should involve loosening and well-draining soil. Plow the soil to a depth of approximately 1 meter, and apply organic compost or manure to nourish the soil. Planting should be done during the rainy season. Dig holes measuring 50x50x50 centimeters, add compost or well-rotted manure to the bottom of the holes, plant the durian saplings at the same level as the soil surface, water thoroughly. Maintenance involves regularly applying organic fertilizers such as compost, well-rotted manure, and bio-fertilizers every month. Adequate watering is essential. Prune branches to ensure good air circulation. Pest control should be done using natural methods, such as handpicking worms, using insect repellents, and applying the Trichoderma fungus. Harvesting typically begins when the durian trees are around 3-4 years old, and the fruits are fully mature during the hot season. Mature durians will have a dark brown color. Implementing the Buddhist Agricultural Lifestyle promotes sustainable durian cultivation, benefiting farmers, families, communities, and society as a whole, fostering prosperity in the Thai economy, society, and environment.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ภายใต้แผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระครูสุธีกิตติบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้พิจารณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับข้อเสนอแนะอันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนา

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในรายงานการวิจัย ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ โดยได้กล่าวแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิวารค	(ภาษาไทย)
ม.มฺว.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.จ. ช(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญภาพ.....	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหางานการวิจัย.....	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการส่งเสริมการเกษตร.....	๑๐
๒.๑.๑ หลักการส่งเสริมการเกษตร.....	๑๒
๒.๑.๒ หลักการส่งเสริมการเกษตรกร.....	๑๕
๒.๑.๓ องค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร.....	๑๗
๒.๑.๔ แนวคิดกระบวนการยอมรับ.....	๑๙
๒.๑.๕ รูปแบบเกษตรยั่งยืน.....	๑๙
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกษตรวิถีพุทธ.....	๒๑
๒.๓ แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ.....	๒๒
๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๓๓
๒.๔.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง.....	๓๓
๒.๔.๒ แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร	

สยามมินทรราชธิราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙.....	๓๕
๒.๔.๓ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง.....	๓๗
๒.๔.๔ แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.....	๔๒
๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอินทผลัม.....	๔๔
๒.๕.๑ พันธุ์.....	๔๔
๒.๕.๒ การปลูกและดูแลรักษา.....	๔๔
๒.๕.๔ การผสมเกสร.....	๔๔
๒.๕.๓ การขยายพันธุ์.....	๔๕
๒.๕.๕ การออกดอกติดผล.....	๔๕
๒.๕.๖ การเก็บเกี่ยว และเก็บรักษาผลผลิต.....	๔๖
๒.๕.๗ การแปรรูป.....	๔๖
๒.๕.๘ ประโยชน์ของอินทผลัม.....	๔๖
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๒
๓.๑ ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการวิจัย.....	๕๒
๓.๒ พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัย.....	๕๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๐
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ การนำเสนอข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น	
๔.๒ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ ในจังหวัดขอนแก่น.....	
๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาด อินทผลัมของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น.....	
๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากโครงการวิจัย	
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	
๕.๒ อภิปรายผลการศึกษา	
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	
บรรณานุกรม.....	

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๐๙) เป็นต้นมา วิถีชีวิตของเกษตรกรไทยเริ่มเปลี่ยนไป ประกอบกับการเกิดสถานการณ์ที่เข้าสู่ยุคการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มขึ้น เปลี่ยนการท าเกษตรแบบพอยังชีพมาเป็นการทำเกษตรแบบใช้สารเคมีและอาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้องซื้ออาหารจากภายนอกชุมชนและต่างประเทศมากขึ้นทั้งปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่เครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อลดต้นทุนต่อหน่วยในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวระดับไร่นา การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ได้ส่งผลให้เกิดการขยายเนื้อที่การเพาะปลูกมีการลงทุน ทำการเกษตรในพื้นที่ ขนาดการผลิตเพื่อตอบสนองอุปสงค์ของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศเรียกว่าเป็นการผลิตเกษตรกระแสหลัก (Mainstream Agriculture) นั่นเอง (อานัฐ ตันโช, ๒๕๕๐: ๑) ภายหลังจากที่ได้รับการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาประมาณ ๓๕ ปี

(พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๓๙) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สรุปผลการพัฒนาประเทศไทยในแต่ละช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๗ ที่ผ่านมามีเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกของประเทศ มาใช้สนับสนุนการพัฒนาและขยายฐานการผลิต เริ่มจากการกระจายการผลิตภาคเกษตรสู่พืชหลักมากขึ้น การพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าและนำไปสู่การผลิตเพื่อส่งออกผลให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอลงไปแล้วยังต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทุนและตลาดจากต่างประเทศด้วย ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘-๑๐ สังคมไทยได้เผชิญปัญหาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกครอบครัวชุมชน สังคมจนถึงระดับประเทศ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทย สามารถยืนหยัด

ดังนั้นทำให้เกษตรกรใช้วิธีปลูกพืชแบบผสมผสานโดยการแบ่งพื้นที่ปลูกพืชหลายๆ อย่างผสมกันก็จะมีผลผลิตตลอดปีผลผลิตหลายอย่างราคาต่างบ้าง สูงบ้าง ถัวเฉลี่ยกัน ยังสามารถประกันรายได้ไม่ถึงกับขาดทุนเป็นหนี้เป็นสินจนสูญเสียที่ดิน และเกษตรกรควรช่วยเหลือตนเองโดยปรับรูปแบบการผลิต เลิกปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพราะเกษตรกรจำนวนมากได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เน้นการพัฒนาแต่พัฒนา แบบที่ไม่ทั่วถึง ด้วยวิธีการผลิตแบบใหม่ที่พึ่งพาเคมีภัณฑ์เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก เกษตรกรจำเป็นต้องอยู่ในภาวะจำเป็นต้องเลือกว่าจะเข้าสู่ระบบการ

ผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นหรือจะยังคงดำรงวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งมีที่ทำว่าจะไม่สามารถทนด้านทานต่อกระแสทุนนิยม จากสภาพปัญหาการเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นทำให้แนวคิดมุ่งแสวงหาทางออกให้แก่สังคม ในด้านการเกษตรได้มีทางเลือกใหม่เกิดขึ้น ด้วยการทำการเกษตรแผนใหม่ที่ยังคงพึ่งสารเคมีของระบบการเกษตรในประเทศไทย แต่แนวโน้มของการทำ การเกษตรกรรมเช่นนี้ลดบทบาทลง และในปัจจุบันเกษตรกรรมมีทางเลือกได้กลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบเกษตรกรรมแผนใหม่และได้ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายหลายประการ ขณะเดียวกันเกษตรกรรมทางเลือกก็เป็นที่สนใจของหน่วยงานของรัฐและเอกชนหลายองค์กร (อานัฐ ตันโซ, ๒๕๕๐: ๗๐)

สำหรับอินทผลัม (Date Palm) มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Phoenix dactylifera* L. เป็นพืชชนิดหนึ่งที่อยู่ในตระกูลปาล์ม มีการกระจายพันธุ์ในพื้นที่แถบตะวันออกกลาง อเมริกาใต้ มีหลากหลายสายพันธุ์ทั้งชนิดปลูกเพื่อเป็นไม้ประดับ ซึ่งมีรูปทรงต้นที่สวยงาม ผลผลิตมีขนาดเล็ก เนื้อมีปริมาณน้อย รับประทานไม่ได้และอีกชนิดหนึ่งเป็นชนิดปลูกเพื่อรับประทานผล ผลมีขนาดใหญ่ รสชาติหวาน อุดมด้วยน้ำตาลและวิตามินต่าง ๆ มากมาย อินทผลัมเป็นผลไม้ที่ดีต่อสุขภาพ ประกอบไปด้วย วิตามิน และแร่ธาตุต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งยังเป็นอาหาร ช่วยระบายท้อง (Laxative food) มีสรรพคุณทางยาช่วยรักษาโรคได้หลายอย่าง เนื่องจาก ในผลอินทผลัมมีส่วนประกอบของสารแทนนิน มีเส้นใยช่วยรักษาอาการท้องผูก ช่วยชำระล้างร่างกายและช่วยรักษา และทำความสะอาดลำไส้ ในผลมีธาตุเหล็กสูง ช่วยรักษาโรคโลหิตจาง ช่วยลดสาเหตุการเกิดโรคมะเร็ง ระดับน้ำตาลในเลือดสูง และอัตราการเกิดโรคหัวใจ นอกจากนี้อินทผลัมเป็นผลไม้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในเดือนแห่งการถือศีลอด (รอมฎอน) มักจะนิยมบริโภคและมอบผลอินทผลัมแก่กัน เพื่อใช้ทดแทนพลังงานที่สูญเสียไปในแต่ละวันจากการถือศีลอด เนื่องจากว่าในผลอินทผลัมนั้นประกอบด้วยน้ำตาลในปริมาณสูงถึง ๗๗% ของน้ำหนักแห้ง ทำให้ผู้บริโภครู้สึกว่าร่างกายหายจากการอ่อนเพลีย อินทผลัมเรียกขานเป็นภาษาท้องถิ่นว่า Khajji หรือ Khajoor

สถานการณ์การผลิตอินทผลัม ปี ๒๕๕๑ ประเทศที่มีการผลิตอินทผลัมมากที่สุดติด ๑๐ อันดับแรกคือ ประเทศอียิปต์ โดยมีปริมาณ ๑.๓ ล้านตัน หรือเท่ากับ ๒๐.๖ เปอร์เซ็นต์ของปริมาณการผลิตทั่วโลก ๖.๓๑ ล้านตัน รองลงมา ได้แก่ อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรต ปากีสถาน แอลจีเรีย อิรักชูดาน จีน และลิเบีย ผลผลิต ๑.๐, ๐.๙๘, ๐.๗๕, ๐.๕๖, ๐.๕๓, ๐.๔๔, ๐.๓๓, ๐.๒๕ และ ๐.๑๗ ล้านตันตามลำดับ แต่ด้านคุณภาพและราคาผลผลิตอินทผลัมที่ส่งออกนั้นพบว่าปี ๒๕๔๓ ประเทศอิสราเอลสามารถส่งออกได้ในราคาที่แพงที่สุดคือ ๔,๕๕๖ ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ซึ่งเป็นผลผลิตที่มีคุณภาพดีที่สุดในแต่ผลผลิตมีน้อย (FAO, 2002)

พันธุ์อินทผลัมเด่นของแต่ละประเทศ เช่น พันธุ์อายานีของอียิปต์ พันธุ์เต้เคเล็ดนัวร์ของแอลจีเรีย พันธุ์ อเบอร์ฮาจจ์ของอิรัก พันธุ์อาบิตราฮิมของซูดาน พันธุ์อาเบลของลิเบีย โรคสำคัญของอินทผลัม คือโรคที่เกิดจากเชื้อรา เมื่อเข้าทำลายจะทำให้เกิดอาการเหี่ยวเฉาตาย^๑

สำหรับสถานการณ์การปลูกอินทผลัมในประเทศไทย ส่วนใหญ่ปลูกสายพันธุ์ประดับ ซึ่งผลมีขนาดเล็ก เนื้อมีปริมาณน้อย และมีเพียงส่วนหนึ่งที่ปลูกอินทผลัมเพื่อบริโภคผล ตั้งอยู่ที่บ้านสำโรง ตำบลบ้านขาม อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ขนาด ๑๐ ไร่ ปลูกอินทผลัมมาแล้ว ๒-๓ ปี และตอนนี้กำลังออกผลผลิตต้นอินทผลัม จะออกผลผลิตในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคมของแต่ละปี ในแต่ละวันจะมีคนมาชมสวน ประมาณ ๑๐-๒๐ คน ส่วนวันหยุดจะมีมากขึ้นถึง ๕๐ คนต่อวัน

ด้านการผลิต และการจัดจำหน่ายจะมี ลูกค้าที่ขอรับประทานลูกสดอินทผลัม มาจองเงินที่ออกผลไว้ โดยแต่ละจัน จะมีน้ำหนัก ๕-๑๐ กิโลกรัม และบางรายก็จะมาซื้อเป็นกิโล ส่วนมากทางสวน จะขายอินทผลัมผ่านทางออนไลน์ ส่วนลูกค้าที่มาที่สวนจะได้ชมสวน ซึ่งอินทผลัมเป็นพืชที่ต้องการน้ำ และที่ไร่แห่งนี้ มีน้ำเพียงพอเนื่องจากใกล้กับคลองส่งน้ำระบบชลประทาน

การรวบรวมพันธุ์จากแหล่งปลูกต่าง ๆ มาปลูกศึกษาลักษณะพันธุ์งานวิชาการ เจริญเติบโต และการให้ผลผลิต และนำเมล็ดลูกผสมจากต้นพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ที่ให้เปอร์เซ็นต์ข้อผล และพื้นที่และชั้นการปลูกอินทผลัมของกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นพื้นฐานของการวิจัยตลอดถึงพัฒนารูปการปลูกอินทผลัมของกลุ่มเกษตรกรให้แก่กลุ่มผู้ปลูกอินทผลัมที่ต้องมีการรองรับที่มีสภาพมั่นคงตลอดพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการปลูกอินทผลัมของกลุ่มเกษตรกร ในจังหวัดขอนแก่น ตลอดถึงรูปแบบการส่งเสริมท้องตลาดของ อินทผลัมสด การสนับสนุนพุงราคา และหาตลาดให้เพื่อผลผลิตจะได้ไม่ล้นตลาด และส่งเสริมให้เกษตรกรที่คิดจะปลูกอินทผลัมเป็นอาชีพ ได้มีอาชีพ พร้อมกับศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคอินทผลัมตลอดถึงศึกษาวิเคราะห์กลไกการตลาดกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ในช่วงระยะเวลาที่ฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตอินทผลัม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงหลังการเก็บเกี่ยวได้แก่ วิธีการและช่องทางการจำหน่าย แจก การสต็อก การเก็บรักษา การแปรรูป ที่สะดวกต่อทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิต ไม่ว่าจะเป็นตากแห้ง น้ำเชื่อม ขนม อาหารเข้าร่วมธัญพืช แซ่เยือกแข็งทำให้เกิดกระบวนการส่งเสริมกลไกการตลาดกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นอย่างยั่งยืน การปลูกพืชที่หลากหลายสามารถออกดอกออกผลหมุนเวียนเป็นรายได้ ของกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านขาม อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งถือเป็นไฮไลท์ของสวน จากประโยชน์ ความน่าสนใจสำหรับการปลูกอินทผลัมถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจความหวังใหม่ของเกษตรกรเลยก็ว่าได้ ถึงแม้จะมีต้นทุนการผลิตที่ค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของราคาต้นกล้าที่สูงพอสมควร ฯลฯ แต่เมื่อเทียบกับ

^๑ นรินาม, “อินทผลัม ปลูกในประเทศไทยได้ผลดีหรือไม่”, เทคโนโลยีชาวบ้าน, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓๘๐, (วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๙)

ผลตอบแทนก็ถือว่าคุ้มค่าที่จะลงทุน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่สนใจปลูกอินทผลัมและมีเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะส่งเสริมเกษตรกรวิถีพุทธศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมอินทผลัม จัดเป็นพืชตระกูลปาล์มชนิดหนึ่ง มีหลากหลายสายพันธุ์ เป็นพืชที่สามารถเจริญเติบโตได้เป็นอย่างดีในเขตที่มีอากาศร้อนและแห้งแล้งชั้นตอนศึกษารูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีตลอดถึงการแปรรูปอินทผลัม ตลอดถึงขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมส่งเสริมเกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ต่อไป

๑.๒ ปัญหางานการวิจัย

๑.๒.๑ ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ รูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๓.๒ เพื่อการศึกษารูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

๑.๓.๓ เพื่อพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหาโครงการวิจัย

เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่มีการปลูกอินทผลัมที่ยังไม่มีกลไกตลาดรองรับในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อีกทั้งอินทผลัม ต้องมีกระบวนการดูแล อย่างใกล้ชิด เป็นขั้น เป็นตอนที่ผู้วิจัยสามารถนำไปสร้างแหล่งเรียนรู้ แก่นิสิต/นักศึกษาตลอดผู้ที่สนใจที่วิธีการปลูก ดูแล ตลอดถึงกระบวนการทางการตลาด ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๒ พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา ดังนี้

- ๑) หมู่ ๔ บ้านจำเรียมตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
- ๒) หมู่ ๑๑ บ้านสำโรง ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการปลูกอินทผลัมที่ยังไม่มีกลไกตลาดรองรับในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองต้น อีกทั้งอินทผลัม ต้องมีกระบวนการดูแล อย่างใกล้ชิด เป็นขั้น เป็นตอน ที่ผู้วิจัยสามารถนำไปสร้างแหล่งเรียนรู้ แกนีสิต/นักศึกษาตลอดผู้ที่สนใจที่อยากศึกษาวิธีการปลูกดูแล ตลอดถึงกระบวนการทางการตลาด ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น	๔๐ รูป/คน
๒. ตัวแทนผู้นำชุมชน/พระสงฆ์	๔๐ รูป/คน
๓. ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	
๓.๑) สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๓.๒) สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๓.๓) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๔. ตัวแทนภาคประชาชนกลุ่มเกษตรกรระดับท้องถิ่น	๔๐ รูป/คน

โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕๖ รูป/คน และการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่ ตัวแทนผู้นำชุมชน อาสาสมัครป้องกันยาเสพติด ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และ ตัวแทนภาคประชาชน ได้แก่

๑. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น	๑ รูป/คน
๒. ตัวแทนผู้นำชุมชน/พระสงฆ์	๒ รูป/คน
๓. ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	
๔. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น	๑ รูป/คน
๕. สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น	๒ รูป/คน
๖. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น	๒ รูป/คน
๔. ตัวแทนภาคประชาชนกลุ่มเกษตรกรระดับท้องถิ่น	๒ รูป/คน

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินงานตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ถึง เดือน กันยายน พ.ศ.๒๕๖๖ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ประกอบไปด้วย

๑.๖.๑ การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การส่งเสริมการเกษตร การให้บริการหรือระบบที่ช่วยเหลือประชาชนโดยวิธีการให้การศึกษา ปรับปรุงวิธีการและเทคนิคทางการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและรายได้ กระบวนการในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรในชนบท รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ประชาชนด้านการเกษตร โดยให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆเพื่อให้เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติ จนสามารถช่วยเหลือ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตนเองของเกษตรกรอันเป็นผลให้เกิดภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๖.๒ เกษตรวิถีพุทธ หมายถึง การมุ่งสร้างความสุขทางด้านจิตใจจากการทำการเกษตร การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน กับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวงมีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มี ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๖.๓ เกษตรผู้ปลูกอินทผลัม หมายถึง ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการปลูกอินทผลัมเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัม ๑) หมู่ ๔ บ้านจำเริญตำบลบ้านขาม อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ๒) หมู่ ๑๑ บ้านสำโรง ตำบลบ้านขาม อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีกลไกตลาดรองรับในบริบทของ เศรษฐกิจ สังคม ปลูกอินทผลัม ต้องมีกระบวนการดูแล อย่างใกล้ชิด เป็นขั้น เป็นตอน ที่สร้างแหล่งเรียนรู้ แก่นิสิต/นักศึกษาตลอดผู้ที่สนใจที่อยากศึกษาวิธีการปลูก ดูแล ตลอดถึงกระบวนการทางการตลาดส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๑.๖.๔ เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จัดเป็นพืชตระกูลปาล์มมีสายพันธุ์เดิมมาจากแถบตะวันออกกลาง ในปัจจุบันกำลังเป็นที่นิยมปลูกทั่วทุกภาคในจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันได้มีผู้นำเนื้อเยื่อของอินทผลัมจากต่างประเทศเข้ามาเพาะจำหน่าย จึงเป็นที่นิยมปลูกหลายสายพันธุ์ด้วยกัน

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้สารสนเทศปัจจุบัน ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น

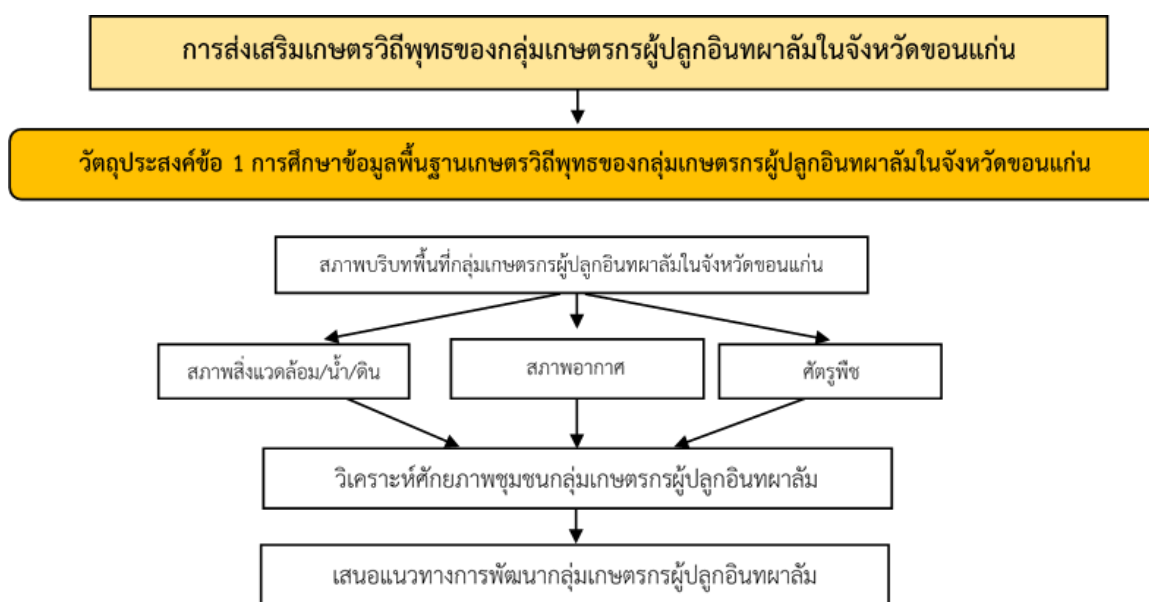
๑.๗.๒ ได้ทราบการรูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๓ ได้รูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

๑.๗.๔ ได้กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น กิจกรรมการขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น การสร้างเครือข่ายวิถีพุทธสำหรับเกษตรกรอย่างยั่งยืน ในจังหวัดขอนแก่น

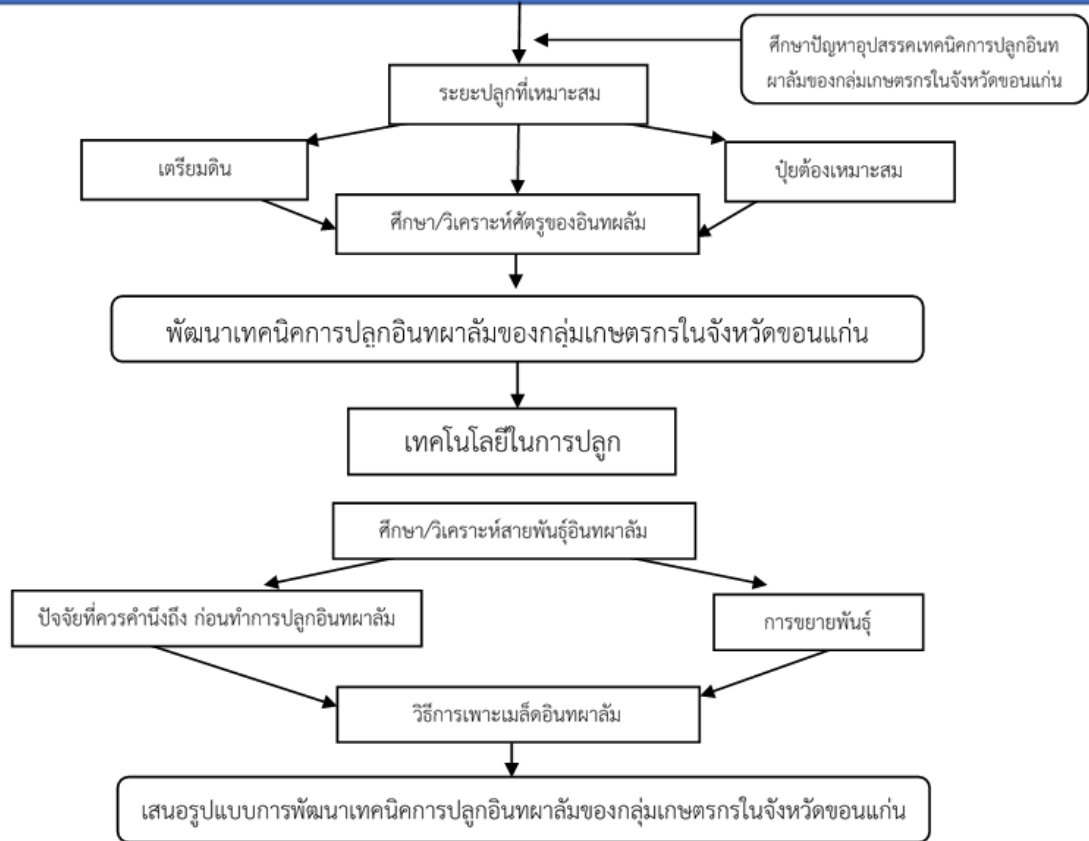
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น สามารถกำหนดการศึกษากรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

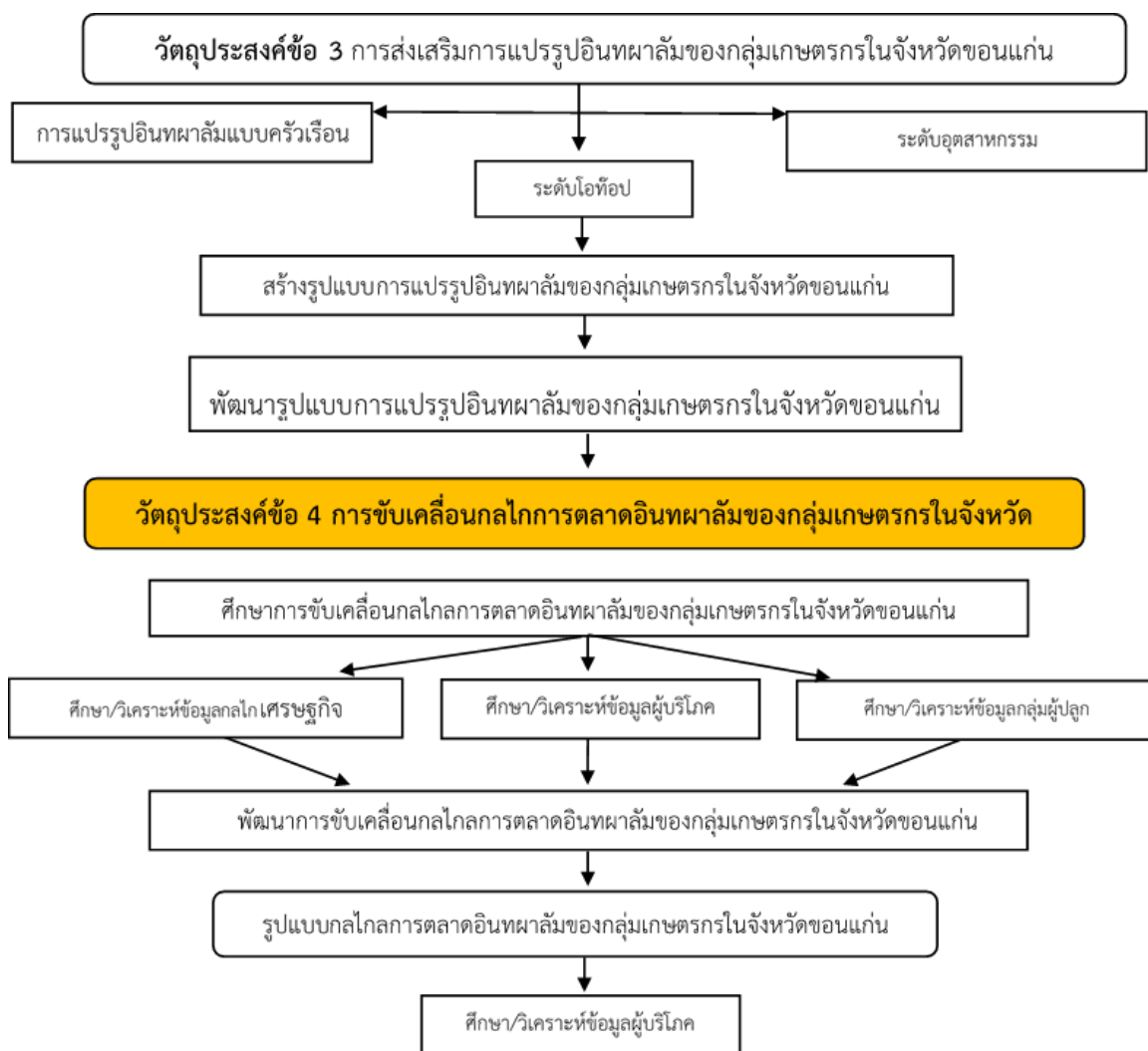

ภาพประกอบที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

วัตถุประสงค์ข้อ 2 การพัฒนาเทคนิคการปลูกอินทผลัมของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบที่ ๑.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ภาพประกอบที่ ๑.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการโครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” โดยวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ๒) เพื่อการศึกษารูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น และ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งมีการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี การส่งเสริมการเกษตร เกษตรวิถีพุทธ การพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกี่ยวกับอินทผลัม และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัม ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการส่งเสริมการเกษตร
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกษตรวิถีพุทธ
- ๒.๓ แนวคิด การพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ
- ๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๕ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับอินทผลัม
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Agricultural Extension และร่วมกับคำว่า Education หรือการศึกษา แต่คำว่าส่งเสริมโดยความหมายแท้แล้ว หมายถึง การสนับสนุนเกื้อหนุนทำให้ดีขึ้น ซึ่ง พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์^๑ ได้กล่าวว่า วิธีการส่งเสริมการเกษตร(agricultural

---

^๑ พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์, “แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร” ในประมวลสาระชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑-๕, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๓-๒๓๒.

extension methods) เป็นกระบวนการของการนำความรู้ วิชาการและเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร ได้แก่ ๑) วิธีการส่งเสริมแบบบุคคลต่อบุคคล (individual method) ให้เกษตรกรหรือบุคคลผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ได้เรียนรู้ตนเองอย่างเป็นอิสระ การถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรโดยตรงเป็นรายบุคคล ๒) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มบุคคล (group method) โดยการฝึกอบรม การสาธิต การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ๓) การส่งเสริมแบบมวลชน (mass method) โดยสื่อสารมวลชนจะช่วยให้การส่งเสริมเผยแพร่ข่าวสาร ใช้นักคนจำนวนมากๆ ได้อย่างกว้างขวาง โดย แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

ทฤษฎีการเรียนรู้ของ พรทิพย์ อุดมสิน^๒ กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญสามารถใช้เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มี ๓ ทฤษฎี คือ ๑) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ทฤษฎีกลุ่มนี้รู้จักกันในนามทฤษฎีสั่งเร้าและการตอบสนอง (stimulus response theory หรือ S-R theory) โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมา และเน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เพราะเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวที่กำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ (๒) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยมหรือพุทธินิยม (Cognitivism) ทฤษฎีกลุ่มนี้เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมองการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเองนั่นเอง โดยทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความสามารถในการตั้งวัตถุประสงค์การวางแผนความตั้งใจ ความคิด ความจำ การคัดเลือก การให้ความหมายกับสิ่งเร้าต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ (๓) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจภายใน ที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์การเรียนรู้เกิดจากการรับรู้ ว่า สิ่งที่เราเรียนรู้มีความหมายและความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของชีวิตตนเอง

ทฤษฎีการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร ของแบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เบอโรล (David Berlo) ประกอบด้วย S-M-C-R ได้แก่ ๑) Source หมายถึงผู้ส่งสาร ๒) Message หมายถึงข่าวสาร ๓) Channel หมายถึงสื่อ และ ๔) Receiver หมายถึงผู้รับสาร^๓

^๒ พรทิพย์ อุดมสิน, ประมวลสาระชุดวิชาสังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร = Thai society and management in agricultural extension and development/บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑-๓๗.

^๓ ปัญญา หิรัญรัศมี และส่งเสริม หอมกลิ่น, “การสัมมนาการบริหารจัดการสหกรณ์”, ในประมวลสาระชุดวิชาการสัมมนาการบริหารธุรกิจสหกรณ์หน่วยที่ ๒, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๔ - ๘.

กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม ซึ่งบลูม (Bloom (ed)^๔ กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ๓ ประการ จึงจะเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ ๑) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น การเรียนรู้ความถี่ของยอด ๒) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ หรือความรู้สึก (Affective Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อ ความสนใจ เจตคติ ค่านิยม และ ๓) การเปลี่ยนแปลงทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย (Psychomotor Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเพื่อให้เกิดความชำนาญ หรือทักษะ

ทฤษฎีการแรงจูงใจ พรทิพย์ อุดมสิน^๕ ได้กล่าวถึง ลักษณะของแรงจูงใจ มี ๒ ลักษณะ คือ แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motives) แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motives) ในแรงจูงใจภายใน เป็นสิ่งผลักดันจากภายในตัวบุคคลซึ่งอาจจะเป็นเจตคติ ความคิด ความสนใจ การมองเห็นคุณค่า ส่วนแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motives) เป็นสิ่งผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม อาจจะเป็นการได้รับรางวัล เกียรติยศชื่อเสียง แรงจูงใจนี้ไม่คงทนถาวร ตอบสนองสิ่งจูงใจดังกล่าว เฉพาะกรณีที่ต้องการสิ่งตอบแทนเท่านั้นส่วนแนวคิดทฤษฎีความคาดหวังของวรูม (Vroom's Expectancy Theory) คือ การจูงใจจะเกิดขึ้นเมื่อ คนเชื่อว่าสิ่งที่ตนจะทำนั้น สามารถสำเร็จได้และเมื่อสำเร็จแล้วจะได้ผลลัพธ์หรือรางวัลที่ตนเห็นคุณค่า ซึ่งการจูงใจนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ ดังนี้ ความคาดหวัง (Expectancy : E) การเป็นเครื่องมือ (Instrumentality : I) และคุณค่าของผลลัพธ์ (Valence : V)

๒.๑.๑ หลักการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริม (Extension) หมายถึง ต่อยัด ยาวยัด ยืดนาน แผ่กว้าง ทิ้ง กาง อ้า กว้างขวาง ขยาย ส่วนที่ต่อออกไป ส่วนขยาย ส่วนเพิ่มเติม ส่วนประกอบ

การส่งเสริม (Extension) เป็นการขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบวิทยาการแผนใหม่ (Innovation System) ซึ่งก่อประโยชน์ทางการศึกษา (Education Advantages) และมีคุณค่าทางการปฏิบัติ (Practical Values) แก่บุคคลผู้ฟังได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้หรือผู้รับการส่งเสริม (People Intended, Clientele, Audience) ให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้ที่

^๔ Bloom, B.S. et al, *Toxonomy of educational objectives: Cognitive and affective Domains*, New York: David Mckay, ๑๙๕๖.p ๑๕๔-๑๖๒.

^๕ อ่างแล้ว, พรทิพย์ อุดมสิน, *ประมวลสาระชุดวิชาสังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนากการเกษตร=Thai society and management in agricultural extension and development/บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๘.*

สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Better Living) เป็นสำคัญ
๖

การส่งเสริม (Extension) หมายถึง การวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่ง ในการนำเอาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและการวิจัยต่างๆ นำออกไปสู่ประชาชนในชนบท โดยความรู้ที่นำออกไปนั้น ประชาชนสามารถรับรู้และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต้องคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรมควบคู่กันไป^๖

การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension) คือ การให้บริการหรือระบบที่ช่วยเหลือประชาชนโดยวิธีการให้การศึกษาศึกษา (Education Procedure) เพื่อปรับปรุงวิธีการและเทคนิคทางการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและรายได้ รวมทั้งการปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ (Level of Living) ระดับมาตรฐานทางการศึกษา และสังคมของชีวิตชนบทให้ดีขึ้นกล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการเกษตร คือ เป็นกระบวนการในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรในชนบท รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ประชาชนด้านการเกษตร โดยให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติด้วยตัวของเขาเอง จนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้เป้าหมายสุดท้าย (Ultimate goal) ของการส่งเสริมก็คือ “การพัฒนาคน” (Development of people) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตนเองของเกษตรกรอันเป็นผลให้เกิดภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาปรับปรุงผลผลิตการเกษตรยังทำให้เกิดผลกำไรสูงสุดแก่เกษตรกรอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนดัชนี (index) หรือวิธีการ (means) ในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่เกี่ยวกับการให้การศึกษาศึกษา ให้ความรู้ทางการเกษตรแก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปที่สนใจในเรื่องการเกษตร แต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงการสอนเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและบริการต่างๆ ของรัฐและเอกชนอย่างกว้างขวาง

งานส่งเสริมการเกษตรที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อที่จะช่วยให้เขาได้ช่วยเหลือตัวเอง โดยการเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ

^๖ พจน์ บุญเรือง, อภิสิทธิ์ เอี่ยมหนอง, สิทธิชัย เกษตรเกษม, พัฒพงศ์ กาญจนโรจน์, ประเดิม ฉ่ำใจ, สมศรี กล้วยไม้, อารยะ วรามิตร และ อัจฉรา ปดิฐพร, สภาพการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยช่วงปี ๒๕๐๙-๒๕๑๘, รายงานผลการวิจัยโครงการย่อยที่ ๒.๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒)

^๗ วรทัศน์ อินทรคัมพร, การส่งเสริมการเกษตรกับการพัฒนาชนบท, (เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖)

ในด้านอาชีพทางการเกษตร ดังนั้น โดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการเกษตร อาจสรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้เกษตรกรมีความสามารถในการผลิตทางการเกษตร เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและทำเป็นอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อแนะนำส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาการผลิตที่สมบูรณ์แบบ โดยมีการจัดให้มีการร่วมมือและประสานกับสถาบันของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องและเกื้อกูลกันอันจะอำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาการผลิต และรายได้

๓. เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรได้เข้าในสภาวะต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง รู้จักปัญหา ความต้องการที่แท้จริง อันจะยังผลให้มีการพัฒนาการผลิตได้ผลตรงความต้องการ

๔. เพื่อจัดสร้างบรรยากาศให้เกษตรกรมีโอกาสในทางพัฒนาปัญญา หรือความรู้ ความสามารถเพื่อรู้จักปฏิบัติตนให้มีค่าทางเศรษฐกิจและสังคม มีวิธีการทำงาน ศิลปะปฏิบัติตนในการครองชีพและสังคม

๕. เพื่อช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น โดยรู้จักจัดการใช้แรงงานและทรัพย์สินให้ได้ผลสูงสุด เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๖. เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ความเป็นอยู่ และอาชีพ ความมีอิสระและพึ่งตนเอง มีความรักต่อกันที่อยู่และประเทศชาติ อันจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง

การส่งเสริมการเกษตรมิได้มุ่งบุคคลเป้าหมาย คือ เกษตรกรเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงสมาชิกในครอบครัวอันได้แก่ แม่บ้านเกษตรกร และยุวเกษตรกรด้วย จึงได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านเคหกิจ และด้านยุวเกษตรกร ไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านเคหกิจ การส่งเสริมด้านเคหกิจพิจารณาจากความต้องการของชาวชนบท มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อพัฒนาให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ (Criteria) ที่ตั้งไว้ในเรื่องของบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยชุมชนที่อยู่

๒. เพื่อให้เข้าใจ พึงพอใจในชีวิตหน้าที่และความสัมพันธ์ของครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยที่สำคัญของชุมชน สังคมที่อาศัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่

๓. เพื่อให้การหารายได้ การใช้จ่ายใช้สอย ให้พอเพียงเหมาะทั้งรายได้ที่เป็นเงินและที่ไม่ใช่เป็นเงินทอง เช่น ผลผลิตเกษตร อันจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น

๔. เพื่อเป็นการวางแผนและจัดการให้ได้ทั้งงานและมีการพักผ่อนไปในตัว การใช้แรงงานและทรัพย์สินในการทำงานได้ผลสูงสุด เกิดความพึงพอใจและได้ผลกำไร

๕. เพื่อเป็นการส่งเสริม บำรุงรักษาสุขภาพแข็งแรงมีพลานามัยที่ดี

๖. เพื่อเป็นการค้นหา พัฒนา การใช้ลักษณะการเป็นผู้นำให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะใน หมู่สตรีในชนบทด้วยกัน

๗. เพื่อให้การปรับปรุงตัวบุคคล และครอบครัวดังกล่าว เป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิด ความมั่นคงปลอดภัยแก่ชีวิตและครอบครัว

๘. เพื่อพัฒนาให้เกิดความสำนึกในหน้าที่พลเมืองดี ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบใน การมีส่วนร่วมช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการสังคม

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านยุทธกร เพื่อเป็นการเตรียมให้เยาวชนไปเป็น ประชาชนที่ดีในอนาคต ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ น้ำใจ และสติปัญญา จึงได้วางวัตถุประสงค์ของยุทธกร ไว้ดังนี้

๑. เพื่อช่วยให้ยุทธกรพัฒนาความคิด ความต้องการที่เหมาะสม รวมทั้งการยก มาตรฐานการประกอบกิจการฟาร์ม งานเคหกิจ ชีวิตในชุมชน เป็นพลเมืองดี ความรับผิดชอบต่อ หน้าที่ที่เขาต้องการ

๒. เพื่ออุปถัมภ์ สนับสนุนยุทธกรในเรื่องการให้ความรู้ เทคนิคในเรื่องการทำฟาร์ม เคหกิจ ซึ่งเขาจะแสวงหาทักษะ รวมทั้งทรศนะของอุตสาหกรรมเกษตรที่แจ่มชัด อันจะเป็นพื้นฐาน เบื้องต้นของการอุตสาหกรรมที่มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในอนาคต

๓. เพื่อให้ยุทธกร ได้มีโอกาสเรียนโดยการปฏิบัติหรือกระทำจริง โดยการควบคุมดูแล อย่างใกล้ชิดในเรื่องการประกอบการฟาร์มหรือเคหกิจ โดยการสาธิตและอื่นๆ ที่เขาได้เรียนอยู่

๔. เพื่อปลูกฝังความเฉลียวฉลาดและเข้าใจในเรื่องรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชีวิตแก่ ยุทธกร

๕. เพื่อสอนยุทธกรให้เห็นคุณค่าของวิชาการ การวิจัย และพัฒนาเขาเหล่านั้น เกี่ยวกับทรศนะในการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหาของฟาร์ม และเคหกิจ

๖. เพื่อฝึกหัดให้ยุทธกรรู้จักการให้ความร่วมมือ หรือร่วมกันทำงาน เพื่อให้เกิดผล สำเร็จของงาน โดยวิธีการพยายามให้เกิดความร่วมมือกัน มีการช่วยเหลือกันมากขึ้นในการแก้ปัญหา ชนบท

๗. เพื่อพัฒนายุทธกรให้มีชีวิตและนิสัยที่จะอยู่อย่างมีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง โดย การให้ความรู้ ข่าวสาร การใช้เวลาว่างและพักผ่อนให้เกิดประโยชน์ เพื่อเป็นการปลูกเร้าให้เกิดความ ทะเยอทะยานในการที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อ ด้วยความหวังว่าเขาจะได้มีชีวิตอยู่อย่างมั่งคั่งสมบูรณ์ใน อนาคต

๒.๑.๒ หลักการส่งเสริมการเกษตรกร

ได้รายงานถึงหลักการของการส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญ ดังนี้ (ดุขฎฐิ, ๒๕๕๓)

๑) งานส่งเสริมการเกษตรต้องทำร่วมกับเกษตรกร (Extension Works with its clients) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการสอนเกษตรกรในชนบท ไม่ใช่เป็นการให้บริการแก่เกษตรกรเท่านั้น แต่เป็นการทำงานร่วมกับเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้ด้วยตนเอง การตัดสินใจต่างๆ ในการทำการเกษตรควรเป็นการตัดสินใจของเกษตรกรเอง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ใช่ผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือยึดยึดความคิดเห็นของตนเองให้แก่เกษตรกร เกษตรกรต้องเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ก็คือการให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่ถูกต้อง เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมประชุมร่วมกับเกษตรกร ในการวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกร ต้องให้เกษตรกรระบุปัญหาวิเคราะห์ปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในตนเอง

๒) การส่งเสริมการเกษตรต้องทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ในชนบท (Extension cooperates and coordinates with other development organizations)

ถ้าการส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้ความรู้ตามความจำเป็นและความต้องการตลอดจนเป้าหมายของเกษตรกรในชนบท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือและประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ทั้งองค์กรของรัฐและเอกชนที่ให้บริการ มีความชำนาญและมีทรัพยากรต่างๆ ที่สามารถช่วยเกษตรกรได้ ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่ปกครอง พัฒนาการ สาธารณสุข ประมง ปศุสัตว์องค์กรพัฒนาของเอกชน ตลอดจนหน่วยวิชาการที่ทำหน้าที่สร้างความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ

๓) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบยวดยุติ (Extension is a two-way exchange of information)

เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการผลิตพืชและสัตว์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาในการทำการเกษตรของเกษตรกร แต่ในขณะเดียวกันภูมิปัญญาของเกษตรกรก็มีความสำคัญต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนักวิจัย ดังนั้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัย เจ้าหน้าที่ส่งเสริม และเกษตรกร จะทำให้งานส่งเสริมเป็นไปอย่างผสมกลมกลืนกัน วิธีการแบบนี้อาจเรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบยวดยุติ ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๓.๑) การกำหนดปัญหา เริ่มต้นจากการพบปะกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถช่วยนักวิจัยให้เข้าใจปัญหาทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ ถ้าจะให้ดีไปกว่านั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรจะนำนักวิจัยเข้าไปในพื้นที่ติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง เพื่อให้แน่ใจว่า คำแนะนำจากผลงานวิจัยสามารถใช้ได้อย่างแท้จริงในพื้นที่ของเกษตรกรที่ตนเองรับผิดชอบ

๓.๒) การทดสอบเทคโนโลยีในพื้นที่ การปฏิบัติในฟาร์มหรือพันธุ์พืชใหม่ๆ อาจจะทำให้ผลดีในแปลงทดลองของนักวิจัย แต่เมื่อนำมาปฏิบัติในแปลงของเกษตรกร มีบ่อยครั้งที่ไม่ค่อยได้ผลการ

ทดสอบในแปลงของเกษตรกรจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าความรู้ใหม่ๆ เหล่านั้น เกษตรกรสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลสะท้อนกลับไปยังนักวิจัยให้มีการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

๓.๓) เกษตรกรยอมรับ บางครั้งหลังจากที่เกษตรกรยอมรับความรู้ใหม่ๆ ไปปฏิบัติแล้วและพบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติเกษตรกรจะเป็นตัวที่ส่งข้อมูลนั้นๆ ไปให้นักวิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข

๔) การส่งเสริมการเกษตรทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (Extension works with different targets groups)

การทำงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหา เกษตรกรมากมายหลายอย่าง ตามกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย เช่น เกษตรกรกลุ่มที่มีที่ดินมาก ปานกลาง น้อย ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการที่จะทำงานส่งเสริม ดังนั้นการส่งเสริมในพื้นที่ใดๆ จึงไม่ควรจะกำหนดรูปแบบของการส่งเสริมเพียงแบบเดียว (Single package) เพื่อนำไปใช้กับเกษตรกรทุกคนเหมือนกัน เกษตรกรกลุ่มต่างๆ มีปัญหาและความจำเป็นแตกต่างกันไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจึงควรที่จะพัฒนาโครงการส่งเสริมให้เหมาะสมกับปัญหา ความต้องการ และทรัพยากรที่เกษตรกร แต่ละกลุ่มมีแตกต่างกันไป

๕) เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของงานส่งเสริม (People should be involved in all aspects of extension education activities)

เพื่อให้วัตถุประสงค์ระยะยาวของการช่วยเหลือและฝึกอบรมเกษตรกร ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หลังจากทีโครงการส่งเสริมสิ้นสุดลง เกษตรกรไม่ควรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริมเท่านั้น แต่ควรมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของการส่งเสริม เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแผนงานและโครงการ การทดสอบ และการปฏิบัติงานตามแผน ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรควรมีส่วนร่วมในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเองด้วย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรยังเป็นการเสริมสร้างเกษตรกรให้ใช้สติปัญญาของตนเอง คิดเป็น ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและเกษตรกรต้องทำร่วมกันไปในทุกขั้นตอน ไม่ควรให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นเพียงผู้ถ่ายทอด (Extending) และเกษตรกรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริม (Client) เท่านั้น

๒.๑.๓ องค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร

Tan (๑๙๘๗ อ้างโดย ดุษฎี, ๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตรว่า ระบบส่งเสริมการเกษตรมีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ ระบบวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์เกษตร (Agricultural research System) ระบบการเปลี่ยนแปลง (Change System) และระบบผู้รับการส่งเสริม (Client system) โดยทั้ง ๓ ระบบเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปสู่เกษตรกรซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑) ระบบวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกษตร ในส่วนนี้ประกอบด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยที่ทำการศึกษาค้นคว้าทดลอง ด้านวิทยาศาสตร์เกษตร ในสถาบันวิจัยทั้งของรัฐและเอกชนเพื่อค้นหาเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ๆ ทางการเกษตร เช่น กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยที่มีการสอนด้านการเกษตร หน่วยวิจัยของบริษัทเอกชน เป็นต้นหน้าที่หลักของระบบวิจัย คือการพัฒนาความรู้ใหม่ขึ้นมา และนำเอาปัญหาของเกษตรกรด้านการผลิตมาศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนการนำเอาภูมิปัญญาของเกษตรกรที่มีอยู่มาทำการทดลองโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์

๒) ระบบการเปลี่ยนแปลง ระบบนี้ คือองค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรผู้ใช้ผลงานวิจัย องค์กรนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้นำข้อมูลข่าวสารตลอดจนการบริการอื่น ๆ ไปสู่เกษตรกร โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้น ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบนี้ ได้แก่

หลักการ หมายถึง ปรัชญาของการจัดตั้งองค์กรส่งเสริมการเกษตร เช่น องค์กรจัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำอะไรให้แก่เกษตรกร มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอะไรบ้าง วิธีการหรือแนวทางที่จะทำ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไร

โครงสร้างขององค์กร โครงสร้างเป็นกรอบการทำงานขององค์กร เพื่อให้ระบบการทำงานเป็นไปอย่างมีระเบียบและชัดเจน รวมถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์กร เช่น บุคลากรงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มีมากน้อยเพียงใด สามารถที่จะทำให้การทำงานขององค์กรมีประสิทธิภาพได้มากน้อยเพียงใด

แผนงาน แผนงานประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาภายในองค์กร นั่นคือ องค์กรส่งเสริมจะทำอะไรบ้างเพื่อทำให้ระบบการเปลี่ยนแปลงสามารถทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์กรส่งเสริมการเกษตรจะทำงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือเกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการทำงานขององค์กรนั้นๆ ขึ้นอยู่กับนักส่งเสริมการเกษตรเป็นสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึคนึกคิด รับรู้ปัญหาของเกษตรกร และอื่น ๆ

๓) ระบบผู้รับการส่งเสริม เกษตรกรในชนบท คือผู้ที่รับการส่งเสริมจากองค์กรส่งเสริม และเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการที่จะประเมิน ความต้องการ วิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรทางกายภาพ ตลอดจนระบบของสังคมเกษตรกร ผนวกกับความรู้และหลักการส่งเสริม เช่น การวางแผนโครงการส่งเสริม การติดต่อสื่อสาร ระบบการให้การศึกษาผู้ใหญ่และอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อนำสิ่งที่เชื่อว่าเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ไปพัฒนาเกษตรกรและพัฒนาประเทศได้

๒.๑.๔ แนวคิดกระบวนการยอมรับ

กระบวนการยอมรับหรือกระบวนการยอมรับนวัตกรรม (innovation adoption process) เป็นกระบวนการทางจิตใจของบุคคล ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่แสดงออกถึงการยอมรับนำไปปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอน (Roger and Shoemaker)^๘ ได้แก่ ขั้นที่ ๑ การรับรู้ (awareness stage) เป็นขั้นแรกที่จะนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งใหม่ ยังไม่มีความรู้สึกซึ่งเกี่ยวกับเนื้อหา หรือคุณประโยชน์ของนวัตกรรมนั้น ๆ ทำให้เกิดความอยากรู้นั้นต่อไป ขั้นที่ ๒ สนใจ (interest stage) เป็นขั้นที่เริ่มมีความสนใจ ทารายละเอียดเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆเพิ่มเติม จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ หรือสิ่งใหม่ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและค่านิยม ตลอดจนบรรทัดฐานทางสังคม หรือประสบการณ์เก่าๆ ของบุคคลนั้น ขั้นที่ ๓ ประเมินค่า (evaluation stage) เป็นขั้นที่จะได้ไตร่ตรองถึงประโยชน์ ในการลองใช้วิธีการหรือวิทยาการใหม่ ๆ ดีหรือไม่ ขั้นที่ ๔ ทดลอง (trial stage) เป็นขั้นที่ใช้วิทยาการใหม่ๆ นั้น กับสถานการณ์ตนเอง เป็นการทดลองบางส่วน ก่อน เพื่อจะได้ดูว่าผลลัพธ์และประโยชน์ที่จะได้รับว่าดีจริงอย่างที่คิดไว้ ในขั้นประเมิน ซึ่งผลการทดลองจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจที่จะปฏิเสธหรือยอมรับต่อไป ขั้นที่ ๕ ยอมรับ (adoption stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับวิทยาการใหม่ๆ นั้นไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนอย่างเต็มที่ หลังจากได้ทดลองปฏิบัติดูและเห็นประโยชน์แล้วยอมรับนวัตกรรมเหล่านั้น

๒.๑.๕ รูปแบบเกษตรยั่งยืน

รูปแบบของเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยมีหลากหลายขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านใดของระบบเกษตรกรรม อนุสรณ์ อนุโณ^๙ อ่างใน พันธจิตต์ (๒๕๕๖) ได้กำหนดรูปแบบเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับ ๕ รูปแบบ คือ

๑. เกษตรผสมผสาน หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกันหรือมีกิจกรรมเกษตรตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป

๒. เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงทางพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเชื่อว่า หากดินมีความอุดมสมบูรณ์ ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย

^๘ Rogers, Everett M. and F. Floyd Shoemaker, *Communication of Innovations: A Cross Cultural Approach*, (New York: The Free Press, 1978), p 76.

^๙ อนุสรณ์ อนุโณ, *ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทยการเมืองของงานเกษตรกรรมยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเกษตรยั่งยืน, ๒๕๕๖)

๓. เกษตรธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยหลายแนวทาง ได้แก่ เกษตรธรรมชาติแนวทางฟูกู โอ กะ ซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบอกรรม (Doing nothing farming) คือ การยุติเกษตรกรรมที่แทรกแซงธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกษตรธรรมชาติคิวเซ ซึ่งพัฒนามาจากเกษตรธรรมชาติของโมกิจิ โอคาตะ หลักการคือ การนำพลังอันสูงส่งตามธรรมชาติของดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะมองเห็นว่า สิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการเกษตรที่ผ่านมาคือ การขาดความรู้ความเข้าใจต่อธรรมชาติของดิน

๔. วนเกษตร เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกต้นไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการ แสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นมากคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นการจัดการแหล่งน้ำ และการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ อันเป็นการแก้ไขในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร และก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดรูปแบบของระบบการเกษตรแบบยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ รูปแบบ คือ

๑. วนเกษตร หรือ Agroforestry เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรภาพของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นาสวนผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมากหรือได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งโดยจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๒. เกษตรผสมผสาน หรือ Integrated Farming เป็นระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยมุ่งหมายไปที่การประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้จากการปลูกพืชจะเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์และในทางตรงกันข้าม ผลที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อพืชเช่นเดียวกัน

๓. เกษตรอินทรีย์ หรือ Organic Farming เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอโมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่

สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย มนุษย์ที่บริโภคผลผลิตจากไร่นาอินทรีย์ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย การเกษตรกรรมอินทรีย์อาศัยการปรับปรุงโดยการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ประโยชน์จากเศษซากพืช มูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งธาตุอาหารจากการพุ่มของหินแร่ มีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพหรือสารสกัดจากพืชที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์หรือมีผลกระทบต่อแมลงที่เป็นประโยชน์

๔. เกษตรธรรมชาติ หรือ Natural Farming เป็นแนวทางเกษตรกรรมที่ยึดหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ ไม่มีการไถพรวนดิน งดเว้นการใส่ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืช และไม่ใส่สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เน้นการจัดการแหล่งน้ำ และการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสมอันจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพอันจะเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรแล้วยังก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ซึ่งแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานได้เมื่อครั้งมีพระราชดำรัสต่อพสกนิกรที่มาเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ในภาวะที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตฟองสบู่

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกษตรวิถีพุทธ

๑. ที่มาของแนวคิด การมุ่งสร้างความสุขทางด้านจิตใจจากการทำการเกษตร การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน กับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะ เศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวงมีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสะดวกสบายยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัตู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา

๒. แนวคิดเรื่องเกษตรวิถีพุทธ หมายถึง การเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง ตามแนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นเมืองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการสวน ทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๓. หลักการสำคัญ ของแนวคิดเกษตรวิถีพุทธคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพเกษตรที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว ได้หันมาใส่ใจในเรื่องของความสุขที่เกิดจากภายในมีความสุขกับการทำอาชีพเกษตรที่อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศชี้้นำในการใช้ชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น

๔. องค์ประกอบ องค์ประกอบที่สำคัญของเกษตรวิถีพุทธประกอบด้วย สภาพปัญหา ความเป็นปัจเจกบุคคล ความเชื่อ กระบวนการคิดตามแนวพุทธศาสนา การทดลองทำซ้ำๆ เกษตรวิถีพุทธตามแนวทางของตนเอง

๕. กระบวนการ การปรับเปลี่ยนจากการทำการเกษตรแบบทั่วไปไปสู่เกษตรวิถีพุทธต้องมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมีกระบวนการดังต่อไปนี้ การตระหนักถึงปัญหาที่พบจากการทำการเกษตรทั้งที่มีต่อตนเองและครอบครัว ความทุกข์ที่เกิดกับร่างกายและจิตใจ เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหาแบบเดิมซ้ำๆจึงส่งผลต่อการพยายามแก้ปัญหาการหาทางออกของปัญหา ต่อมาจะเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนความคิดกระบวนการนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะพาไปสู่เป้าหมาย ตามด้วยกระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซ้ำๆการลองผิดลองถูก จนนำไปสู่การทดลองเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธที่จะไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๖. การประยุกต์ใช้ หลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของ สังคม เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควายเน้นสวนผัก และ (๕) รูปแบบนา ไร่เน้นวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต

๒.๓ แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๐}พระพุทธรูปศาสนานั้นก่อกำเนิดขึ้นหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าณโคนต้นศรีพระมหาโพธิ์พุทธคยาประเทศอินเดียภายหลังจากที่พระองค์ได้พักผ่อนอิริยาบถและทบทวนธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ด้วยการเสวยสุขที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นเวลา ๔๙ วันพระองค์ก็เสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีและได้ทรงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกที่เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดกลุ่มพราหมณ์ จนพระพราหมณ์โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและได้ขอบวชทำให้เกิดพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นรูปแรกจากนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมในที่ต่างๆทำให้มีผู้ที่มีจิตศรัทธาขอเข้าบวชในพระพุทธศาสนาขึ้นมาเรื่อยๆจนทำให้เกิดชุมชนสงฆ์เกิดการปกครองของสงฆ์และในกาลต่อมาก็ได้มีการบัญญัติพระธรรมและพระวินัยเกิดขึ้น

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๑}ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางในการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่าปัจจุบันนี้ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้นจะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่ได้เพียงพอ ประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมาได้สอนให้ตระหนักว่าการมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียวนั้นแม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมายก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรือง และสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมายอาทิเช่น

๑. ปัญหาความยากจนปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

๒. ปัญหาด้านสุขภาพประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐานเกิดโรคระบาดที่ร้ายแรงนอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้วสุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลงชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวายคนมีทุกข์ใจมากขึ้นเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

๓. ปัญหาด้านการศึกษาความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยากเกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคมเช่นปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

๔. ปัญหาทางการเมืองการพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

๕. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรมผู้คนไม่มีระเบียบวินัยเช่นระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนนอุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่งเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัวอาชญากรรมอย่างแพร่หลายคดีปล้นฆ่าข่มขืนที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

๖. ปัญหาด้านวัฒนธรรมมีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนาเช่นค่านิยมบริโภคและความนิยมสูงซื้อแผ่กระจายทั่วไป

๗. ปัญหาทางเพศและอบายมุขมีปัญหาทางเพศเพิ่มสูงมีอัตราคนถูกข่มขืนสูงอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นอบายมุขระบาดทั่วประเทศทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆและหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

๘. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้นป่าไม้ถูกทำลายไปมากต้นน้ำลำธารร่อยหรอลงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลแผ่นดินแห้งแล้งทำให้การเกษตรยากลำบากมากขึ้นส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีกประสบปัญหาทางการตลาดมีการเอารัดเอาเปรียบกันมากเกิดมลภาวะทางในดินในน้ำและท้องฟ้าคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๓), หน้า ๑๓๕.

บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่าการพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียวโดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนา และได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นองค์ดีและในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือจิตใจดังนั้นในยุคปัจจุบันงานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไปการพัฒนาจิตใจตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบันในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาและวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญาของชุมชนและวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนเริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุดคือศูนย์กลางการศึกษาของประชาชนโดยมีพระสงฆ์เป็นครูอาจารย์ศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆพัฒนาขึ้นในวัดหรือออกไปจากวัดเมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการอื่นๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดนั้นเป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชนในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความร่มเย็นเป็นสุขควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามาและระบบการต่างๆแบบตะวันตกได้รับการยอมรับและแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไปวัดก็เหมือนห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับโดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุบทบาทของวัดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยิ่งรางเลือนลงเหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่อการพัฒนาเช่นอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ของวัดการให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุมอย่างมีพิธีกรรมเป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบันมีแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปโดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้นก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมดจะได้รู้พื้นบทบาทในการพัฒนาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นมาใหม่โดยปรับตัววิธีการและรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่างๆในการพัฒนาให้ได้ผลดีจะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสมและขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์ด้วยสิ่งสำคัญก็คือจะต้องมีหลักธรรมนำทางสำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจนหลักธรรมในการพัฒนาได้แก่ภavana ๔ คือ

๑. กายภาวนาแปลว่าพัฒนากายได้แก่การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงไร้โรคมีสุขภาพดีและที่สำคัญก็คือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเริ่มแต่ปัจจัย ๔ เป็นต้นอย่างถูกต้องดีงามในทางที่เป็นคุณประโยชน์เช่นสัมพันธ์กับอาหารโดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลังมีสุขภาพดีไม่ใช่เพื่อความมุ่งความอร่อยอวดโก้แสดงฐานะความสัมพันธ์กับโทรทัศน์ดูเพื่อติดตามข่าวสารแสวงหา

ความรู้ส่งเสริมปัญญามิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลินหรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

๒. ศิลภาวนาแปลว่าพัฒนาศีลหมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปได้ด้วยดีเริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียนไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคมประพฤตินิสัยที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคมมีระเบียบวินัยประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีตปราศจากโทษก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

๓. จิตภาวนาแปลว่าพัฒนาจิตคือพัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อมซึ่งอาจแบ่งออกเป็น ๓ ด้านดังนี้คือ

๓.๑ คุณภาพจิตคือให้มีคุณธรรมต่างๆที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามเป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดอ่อนเช่นมีเมตตา มีความรักความเป็นมิตรมีกรุณาอยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่นมีจาคะคือมีน้ำใจสูงละเอียดอ่อนเช่นมีเมตตา มีความรักความเป็นมิตรมีกรุณาอยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่นมีจะมึน้ำใจเพื่อแผ่มีคารวะมีความกตัญญู เป็นต้น

๓.๒ สมรรถภาพจิตคือให้เป็นจิตที่มีความสามารถเช่นมีสติมีวิริยะคือความเพียรมีขันติคือความอดทนมีสมาธิคือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ๆมีสังขะคือความจริงจังมีอธิฐานคือความเด็ดเดี่ยวแน่อนต่อจุดมุ่งหมายเป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะสมที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญาคือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

๔. ปัญญาภาวนาแปลว่าพัฒนาปัญญาคือพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงและใช้ความรู้แก้ปัญหาทำให้เกิดสุขได้เริ่มเป็นรู้เข้าใจศิลปะวิทยาเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริงไม่ปิดเรียนหรือเอนเอียงด้วยอคติความลำเอียงคิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้จะแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัยตลอดจนรู้เท่าทันธรรมดาของสังขารถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ อีกทั้งพุทธธรรมนั้นก็มีใช้เป็นเพียงปรัชญาของนักปราชญ์เท่านั้นหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงโดยใช้เหตุผลเชิงตรรกะวิทยาหักหลังพิสูจน์ความจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติหรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญาซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์สั่งสอนสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงสนับสนุนการพยายามเข้าถึงสังขารด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญาซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์และด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เองความเป็นพุทธะทำจึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย

และก็ด้วยเหตุที่ว่า “พุทธธรรม” เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ได้วางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐทั้งในระดับโลกียะธรรม และโลกุตระธรรมนี้เองพุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นทางชีวิตอันประเสริฐของทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็นทั้งมรรคาและเป็นพุทธจริยธรรมสำหรับการครองชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจริยะ” ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๒}ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่าหมายถึงการเลี้ยงชีวิตชอบคือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิดเช่น โกงเขาลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคนค้ายาค้าสิ่งเสพติดค้ายาพิษ เป็นต้น

สรุปได้ว่าสัมมาอาชีวะหมายถึงการเว้นจากมิถฉาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคารพกฎกติกาของสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชันไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีวะจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี

หลักการของสัมมาอาชีวะ

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการคือการเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจาการเลี้ยงชีพชอบทางใจดังผลการศึกษาที่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาสอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรเรียกว่ามิถฉาณิชชาคือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดเพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิตหลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพทั้ง ๕ ประการคือ

๑. สัตถวณิชชาการค้าขายสัตว์อันเป็นเครื่องประหารเช่นหอกดาบปืนระเบิด เป็นต้น
๒. มังสวณิชชาการ ค้าขายสัตว์มีชีวิต
๓. มัชชวณิชชา การค้าขายสิ่งมีนเมา
๔. วิสวณิชชา การค้าขายยาพิษ

การค้าขายดังกล่าวมานี้ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการประกอบกิจการงานที่มีโทษคือมีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมด้วยอาชีพเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้นเป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่งดงาม

^{๑๒}พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓๑.

ของสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างดังนั้นหลักการเลี้ยงชีวิตชอบทางกายจึงต้องงดเว้นจากการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าวการเลี้ยงชีพชอบทางกายยังครอบคลุมไปถึงการเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยการทุจริตการคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพและสามัญสำนึกแล้วว่าจะมีโอกาสให้กระทำได้หรือไม่ก็ตามเพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนและทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขคนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

ตามหลักพระพุทธศาสนาการเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีพะโดยยึดหลักการคือ

๑. การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะรักษาความสัตย์
๒. การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพคือการเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๓. การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ
๔. การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพคือให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสารไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้
๕. การไม่ประจบเลี้ยงชีพคือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพลอผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๖. การไม่บังคับขู่เชิญเลี้ยงชีพวาจานั้นยอมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เชิญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม^{๑๓}

การเลี้ยงชีพชอบทางใจ

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางใจเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีพะ โดยยึดหลักการ คือ

๑. การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม
๒. การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายามปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

^{๑๓}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔

๓. การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาส เพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตน^{๑๔}

การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมไม่ตามเขาเพราะเหตุนั้น ถ้าบุคคลใดมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขย่อมไปตามเพราะเหตุนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”^{๑๕}

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๖}กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์ และด้านอุภยัตตประโยชน์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์ คือ ความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ ๓ ด้านด้วยกันคือ^{๑๗}

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียงเกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ในด้านคุณค่าของชีวิต ประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือ หาเลี้ยงชีวิตได้ด้วย

^{๑๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓

^{๑๕}ช.ม. (ไทย) ๔๐/๑๑/๑

^{๑๖}พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๙๙.

^{๑๗}ช.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

ความสุจริตธรรมมีความก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพจนสามารถสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ชื่อว่าสัมปรายิกัตถ ประโยชน์เบื้องหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจที่ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ อันเนื่องด้วยการประกอบอาชีพ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)^{๑๘} ได้อธิบายประโยชน์ทั้งสามประการข้างต้นไว้ดังนี้

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ งามสง่า อายุยืนยาว
- มีเงิน มีงาน มีทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่สุจริต
- มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือนับถือ

๒) สัมปรายิกัตถ์ จุดหมายชั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ สิ่งที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้าลึกภายใน โดยเฉพาะ คือ

- ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต
- ความอึดใจในชีวิตมีคุณค่า ที่เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ความแกล้วกล้ามั่นใจด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหา นำพาชีวิตให้ดำเนินต่อไป
- ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสู่ภพใหม่

๓) ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิตอันทำให้จิตเป็นอิสระโดยเฉพาะ คือ

- ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ
- ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ
- ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- เป็นอยู่และทำการงานด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

๒. เป้าหมายด้านปรัตถประโยชน์

พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมจนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้วยังมีเป้าหมายการทำ

^{๑๘}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑ - ๓๒.

ประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้เกิดกับบุคคลอื่น^{๑๙}

๓. เป้าหมายด้านอุภยัตถประโยชน์

นอกจากการทำประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์และช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลแก่ผู้อื่นแล้ว พระพุทธศาสนายังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมการแบ่งปันวิชาความรู้เป็นวิทยาทาน การถนอมทรัพย์สิ่งของอันเป็นสมบัติสาธารณะ การช่วยตรวจสอบดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทางหรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิตและดำเนินตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการทำเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหายแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวม

พระราชวรมณี^{๒๐} แสดงลักษณะการเลี้ยงชีพขอที่สัมพันธ์กับหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตไว้ตอนหนึ่ง โดยชี้ประโยชน์ของการประพฤติตามจริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อชีวิตตนเองและสังคมไว้ดังนี้

อุภยัตถะ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากสิ่งเป็นของกลางในทางวัตถุเช่น ถนนหนทาง ในทางธรรม เช่น ศิลปวิทยา และศีลธรรมดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและดีงามร่วมกันอย่างน้อยไม่ให้เกิดแสวงหาผลประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายประโยชน์สุขของส่วนรวม

ประโยชน์ดังกล่าวนี้ จะเกิดมุ่งแก่บุคคลผู้เลี้ยงชีพที่ต้องขอขบธรรม โดยเฉพาะและสามารถจะเอื้อประโยชน์แก่ไปยังบุคคลอื่นได้อีกเป็นจำนวนมากมาย เมื่อแต่ละคนปฏิบัติอยู่ในจริยธรรมด้วยกัน สังคมส่วนรวมก็จะได้รับประโยชน์จากที่แต่ละคนประพฤติจริยธรรมนั้นโดยแท้

อย่างไรก็ตามคำว่าประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระราชวรมณีได้อธิบายความหมายตรงนี้อาไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นประโยชน์ทางธรรม คือการพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น ฉะนั้นแม้แต่การเลี้ยงชีพต่อผู้ที่เรากวข้องด้วยให้ถูกต้องตามสถานภาพที่เป็นอยู่ ก็ชื่อว่าเป็นประโยชน์ของตนเช่นกัน เพราะสามารถยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นได้หากวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานแนวคิดจากองค์ประกอบของเป้าหมายทั้ง ๓ ประการดังกล่าวนี้ ก็จะมีเพียงสองลักษณะเท่านั้น คือ “ประโยชน์สุข” และ “ความสุข” หรือเรียกรวมเป็นเป้าหมายเดียวกันได้ว่า “ประโยชน์สุข” เนื่องจากเป้าหมายแรกนั้นเราจะเห็นลักษณะของการหาเลี้ยงชีพอันก่อให้เกิดความสุขกับชีวิตตนเองเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายที่สองนอกจากรักษาประโยชน์สุขให้กับชีวิตตนเองเป็นหลักแล้วยังปกป้อง (ศีล) และเผื่อแผ่

^{๑๙}พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓๕.

^{๒๐}พระราชวรมณี, **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๗-๒๘.

ประโยชน์สุขนั้นไปหาคนอื่นด้วย (จาคะ) ส่วนประการที่สามถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะเป็นผู้เข้าถึงประโยชน์สุขด้วยตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์สุขให้กับคนอื่นได้โดยเด็ดขาดเช่นกันเพราะบุคคลเช่นนั้น จะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครๆ อีก จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนทางกาย วาจา ใจ แต่จะเป็นผู้ดำเนินชีวิตไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นโดยแท้จริง

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ ได้แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ต่างๆ ข้างต้นไว้ว่า ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ในภพปัจจุบัน หรือประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ตื่น หรือประโยชน์ลึก ประโยชน์ที่ผ่องแผ้ว หรือประโยชน์อย่างอื่น^{๒๑}

ดังนั้น การหาเลี้ยงชีวิตชอบหรือหลักสัมมาอาชีวะตามหลักของพระพุทธศาสนาจึงต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพฤติสุจริตมีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูลบุคคลอื่นให้ได้รับความสุขตามไปด้วย เป็นการทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์

หลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ

การเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้าน การแสวงหา การครอบครอง และการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๒๒}ได้กล่าวถึง มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต กว้างขวางมากเกินกว่าที่จะพูดถึงให้ครบถ้วนกระบวนความได้ แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรืออารยอัชฎางคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง) ดังนี้ คือ

๑) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้น ทำหน้าที่ให้เกิดความแน่นอน เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๓) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๔) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๕) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

^{๒๑} จุ. (ไทย) ๓๐/๙๑/๒๓๙.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๖.

๖) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

๗) สัมมาสติ คือ ความไม่พินเพื่อน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยุก็มีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส

๘) สัมมาสมาธิ คือ ความแน่วแน่มั่นในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มีช่องทางแปดทาง หรือต้องกระทำให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อหากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียว ที่ร่วมกันเข้าเป็นเส้นเชือกที่ต้องปฏิบัติร่วมกันไปโดยตลอด การศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายใน มัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็คือ การพัฒนาของชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรค และเมื่อพูดโดยผลรวมแล้ว ก็กล่าวได้ว่า มรรค นั้น เริ่มด้วย ปัญญาและจบลงด้วยปัญญา โดยเริ่มที่สัมมาทิฏฐิ อันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆ ในระบบการพัฒนางค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขา หรือแบ่งออกเป็นการศึกษา ๓ ส่วนคือ ศีลสมาธิ และปัญญา โดย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในกลุ่มของปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในกลุ่มของศีล และสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดอยู่ในกลุ่มของสมาธิ

หลักปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์หรือแก้ปัญหาวีชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ดำเนินทางสายกลาง หรือมรรคมีองค์แปด ซึ่งจัดวางเป็นกระบวนการศึกษา อบรม ฝึกและพัฒนาคนใน ๓ ด้านคือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า “ไตรสิกขา” กล่าวคือ

ด้านศีล ส่วนของศีลในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในส่วนของศีลนี้ จะเป็นเครื่องมือฝึกและพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความสุจริตกาย วาจา และการประกอบอาชีพในทางที่ชอบให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล

ด้านสมาธิ ส่วนของสมาธิในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ส่วนของสมาธินี้จะเป็นการฝึก อบรมและพัฒนาสมาธิ ทำให้จิตใจประณีต มีคุณภาพ สมรรถภาพและสร้างเสริมความมีสุขภาพจิตที่ดี

ด้านปัญญา ส่วนของปัญญาในอริยมรรคได้แก่ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ ในส่วนนี้จะเป็นการฝึกและพัฒนาด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นธรรมตาของสรรพสิ่งรู้เข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว ถูก ผิด มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์เป็นต้น

องค์ธรรมนี้เริ่มต้นด้วย “ปัญญาและจบลงที่ปัญญา” ดังนั้นปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือ สัมมาทิฏฐิ นั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกะที่กล่าวมานี้ก็อาจเทียบเคียงได้ว่า ในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่าปัญญาและจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดและปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และพัฒนาเรียนรู้เช่นเดียวกับ

จริยธรรมข้อที่นำเป็นห่วงก็คือปัญญาที่พึงปรารถนานั้นไม่สามารถที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความจริงและความฉลาดซึ่งในความเป็นจริงความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่งด้วยว่าจะคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลักส่วนปัญญาที่พึงปรารถนานั้นจะต้องประกอบด้วยหรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของไตรสิกขา

ดังนั้น ไตรสิกขา คือ สมาธิ และปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจากอริยมรรคมีองค์แปดในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละเอียดต่อบาป มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มีสมาธิ มีความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติไม่โลก ไม่เบียดเบียนทั้งสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติซึ่งความฉลาดที่ผลิตได้จากกระแสและกระบวนการทางการศึกษาในยุคสมัยใหม่นี้มิใช่ปัญญาอันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนาดังนั้นปัญญาในความหมายไตรสิกขาจึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของชีวิตทั้งในระดับที่จะดำเนินชีวิตไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรมและมรรคาคติที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วย

สรุปได้ว่าสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุศลมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมือง เศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นๆ

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจไว้ว่า หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน^{๒๓}

คำว่า เศรษฐกิจ ตามความหมายแห่งศัพท์เดิมแล้วหมายถึง กิจกรรมที่ทำให้เกิดความประเสริฐ เพราะคำว่า เศรษฐ ในภาษาสันสกฤต และ เศฏฐ ในภาษาบาลีหมายถึง ประเสริฐ เลิศ ดี ส่วนคำว่า กิจ หมายถึง กิจกรรมหรืออาชีพการงาน ดังที่ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “เศรษฐกิจ ก็คือ กิจที่ประเสริฐที่สุด ในฐานะที่จะทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างมีความสุข นี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ”^{๒๔}

ส่วนคำว่า เศรษฐกิจ (Economy) ในความหมายของภาษาอังกฤษแล้ว ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ กล่าวว่า ตามความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปนั้น หมายถึง การจัดการครอบครัว คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว โดยที่เศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์^{๒๕}

เสนห์ จามริก สรุปความว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นก็พัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท^{๒๖}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับ เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชนโดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งาน

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐๖.

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, “ธัมมิกเศรษฐศาสตร์”, ใน ธัมมิกเศรษฐศาสตร์: ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ, จัดพิมพ์โดย ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาส์, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑.

^{๒๕} ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ, เศรษฐศาสตร์จุลภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๒๖} เสนห์ จามริก, เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๑,) หน้า ๕๗-๘๓.

หัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุกๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ^{๒๗}

อภิชัย พันธเสน กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลสคือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท^{๒๘} นอกจากนี้ อภิชัย พันธเสน ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเอง และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การทำนุบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนา ดังนั้น การใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา^{๒๙}

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ มัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปสัมพันธ์มีการจัดการหรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ในสังคมที่ตั้งอยู่บนความมีเหตุมีผล ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต มีความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นบูรณาการ หรือเป็นองค์รวม ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างแยกส่วนดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้และสุจริตเป็นสัมมาอาชีพะก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นลำดับต่อไป

การดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มอย่างเป็นขั้นตอน กล่าวคือ เริ่มพัฒนาจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า โดยการใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเศษ ๑ ส่วน ๔ ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้พึ่งตนเองได้และมีความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิด โดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์ และสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มี

^{๒๗} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

^{๒๘} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓๖.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๐.

เหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงได้ในที่สุด

๒.๔.๒ แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙

จากการรวบรวมกระแสพระราชดำรัส พบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓ ความตอนหนึ่งว่า

“... เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลนั้นมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดีและผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข...”

และพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดาฯ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“... การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”

“...เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบค้าขายที่ฝรั่งเรียกว่า Trade Economy แต่เป็นเศรษฐกิจแบบที่เรียกว่า self -sufficient economy ...”

ในส่วนของการปฏิบัติตามหลักการแห่งเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องทำทั้งหมด แม้แต่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถอยู่ได้ ดังพระราชกระแสที่ว่า

“...หากพวกเราพร้อมใจกันทำสัก ๑ ใน ๔ ประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤตได้...”

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑ พระองค์ก็ได้ตรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอใช้สำหรับใช้ของตัวเองมีความหมายว่าพอมีพอกิน...พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง”

“self-sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง...”

“... คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรงไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข...”^{๓๐}

สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์ กล่าวเสริมว่า เศรษฐกิจพอเพียง กล่าวถึงหลักการแห่งการพึ่งตนเองโดยยึดหลักสำคัญของความพอดี ๕ ประการ คือ

๑. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒. ความพอดีด้านสังคม : ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ รู้จักฝึกกำลังและที่สำคัญคือมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงแข็งแรง

๓. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : รู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุดและที่สำคัญคือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป

๔. ความพอดีด้านเทคโนโลยี : รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการ และการพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเองและสอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

๕. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ : เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควรพออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน ยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้^{๓๑}

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจฯ ได้เสนอแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่เน้นความคุ้มค่าในการลงทุนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น หรือนเน้นการบริหารจัดการอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

๒. เศรษฐกิจพอเพียงมีการพัฒนาเป็นระดับขั้น โดยเริ่มจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน แล้วพัฒนาเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

๓. หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงคือ “ความพอเพียง” ได้แก่ ให้สามารถดำเนินงานได้ ซึ่งหมายถึงความพอประมาณ และความมีเหตุผล

^{๓๐} สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์, ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็กจัดพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖-๕๗.

^{๓๑} อ่างแก้ว สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์, ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่, หน้า ๕๖.

๔. การดำเนินงานตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยความสามัคคี ความร่วมมือ ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความปรารถนาดีต่อกัน

๕. ใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเศษ ๑ ส่วน ๔ ในการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีความสุข^{๓๒}

๒.๔.๓ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

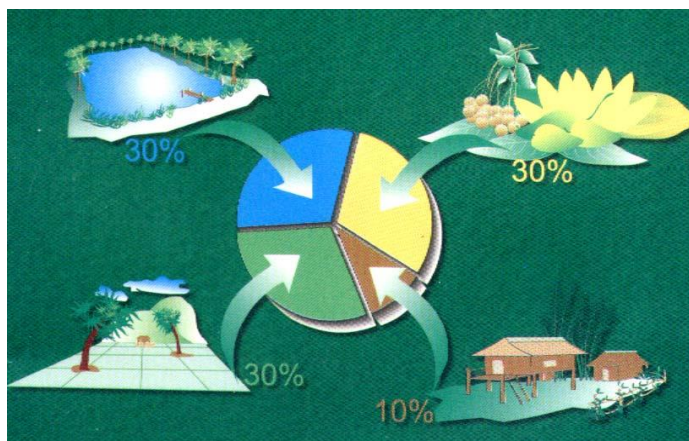
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวถึงโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้า เพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขาย และนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง โครงการแรกๆ ของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมิให้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำไปเร็ววัน ชาวบ้านจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน^{๓๓}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมิ่งมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร แรงดลพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดตอแก่น อำเภอกุดสิมคุ่มใหญ่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรงพระราชทานพระราชดำรัสแก่บรรดาคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมิ่งมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ทฤษฎีใหม่มี

^{๓๒} สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, “การพร้อมนำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติในสถาบันราชภัฏ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๒ – ๑๕๓.

^{๓๓} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สารนำรู้เรื่องหญ้าแฝก เรื่อง การขยายพันธุ์หญ้าแฝก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๒๗ – ๒๓๑.

ลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ คือ ชุดสระ และเลี้ยงปลา ๓๐ ส่วน ปลูกข้าว ๓๐ ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน ๓๐ ส่วน และสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์เลี้ยง ๑๐ ส่วน ซึ่งจากหลักการข้างต้นแสดงเป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ แผนภาพแสดงหลักการจัดสรรที่ดินทำกินตามทฤษฎีใหม่
(ที่มา : ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, ๒๕๔๑, ปกหน้า)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ๓ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

ชั้นที่ ๒ รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ชั้นที่ ๓ สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการ ในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล^{๓๔}

พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด ๙ ประการ คือ

^{๓๔} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐ - ๒๐.

๑. เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (Plurality, Multiplicity, Multiple) ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (Unitary, Singularity, Uniformity) และทวินิยม (Duality, Binary, Either or Polarity)

๒. เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเองดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

๓. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

๔. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

๕. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร และมีส่วนเกินทางการผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...”

๖. เป็นแนวคิดที่สมสมัย และได้จังหวะเวลาเหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

๗. เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอ และพอเพียง (Enough and Subsistence)

๘. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัธยาศัย และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่า เป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

๙. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีใหม่ สรุปได้เป็น ๙ ประการ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” คือ

๑. หลากหลาย (Multiple, Diverse)
๒. ร่วมกัน (Co – existing)
๓. คิด – ทำ (Thinking – Doing)
๔. เรียบง่าย (Simple)
๕. ผสานทุกส่วน (Integrating)
๖. ควรแก่สถานการณ์ (Timely)
๗. องค์กรรอบด้าน (Holistic)
๘. บันดาลใจ (Inspiring)
๙. ไม้ใฝ่อุดมการณ์/เป็นการสากล (Universal)^{๓๔}

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ได้ คือนำเน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่นปัจจุบัน ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนที่นำมาใช้ในการผลิตให้เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ ๒๐ ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไปตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่ หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศทำให้ประชาชนหลงลืมและมึนเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว และรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติ โดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ่มเฟือย อย่งไรประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต จำเรียดิบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มี

^{๓๔} อ่างแล้ว, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, หน้า ๒๑.

ความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคี เป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

๒.๔.๔ แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์ ได้กล่าวถึงการดำรงชีพแบบ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในการเข้าสู่มาตรฐาน “พออยู่ พอกิน” ตามพระราชดำริ คือ การปฏิบัติตนดังนี้

๑. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน สละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า “...ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทิศทางที่ถูกต้อง...”

๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลน ในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้นหมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนคือ “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ก็เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ศีลลดสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้เนื่องด้วยสังคมไทยที่ประสบกับวิกฤตการณ์เช่นนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากการระมัดระวังต่อแผ่นดินข้อนี้ พระองค์ได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”^{๓๖}

วรนุช อุษณกร ได้เสนอแนวทางในการสนองแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อน้อมนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๗ ประการ คือ

^{๓๖} สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์, ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่, หน้า ๕๙-๖๐.

๑. ยึดครอบครัวและชุมชนในชนบทเป็นหลักด้วยการสร้างความสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศในการสร้างพลังและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

๓. สร้างเครือข่ายของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการสะสมความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อลดการพึ่งพาและป้องกันมิให้ผลประโยชน์ออกไปสู่นอกระบบให้มากที่สุด

๔. ส่งเสริมการตลาด การพัฒนาธุรกิจเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและขยายผลการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

๕. ส่งเสริมให้มีเวทีประชาชนทุกระดับ เพื่อผนึกกำลังของทุกฝ่ายให้เข้ามาแก้ปัญหาของชุมชน ในลักษณะคิดเอง ทำเอง

๖. ส่งเสริมให้พึ่งตนเองได้โดยยึดหลักการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

๗. ส่งเสริมให้ยึดท้องถิ่นเป็นฐานชุมชน^{๓๗}

นอกจากนี้ จากยุทธศาสตร์ ๗ ประการข้างต้น วรณช อุษณกร ได้เสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ๑๓ ประการ ประกอบด้วย

๑. การทำการเกษตรกรรมแบบผสมผสานหรือทฤษฎีใหม่

๒. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๓. การจัดกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์และการจัดทุนหมุนเวียนในชุมชน

๔. การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่น พืชสมุนไพร แพทย์แผนโบราณ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร และการพัฒนาแหล่งชุมชนโบราณ

๕. การทำฝักรักษาภัยของค์การชุมชน

๖. การจัดร้านค้าชุมชน หรือตลาดนัดชุมชน

๗. การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน

๘. การจัดเวทีประชาคมอำเภอ

๙. การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร

๑๐. สนับสนุนการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำงานของภาครัฐ

๑๑. สนับสนุนการปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาตามแนวทางแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

๑๒. สนับสนุนการขยายบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนา เศรษฐกิจ

๑๓. สนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียงอื่นๆ ที่กลุ่มหรือชุมชนต้องการ^{๓๘}

^{๓๗} วรณช อุษณกร, ในหลวงผู้ทรงพระอัจฉริยภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อนำไปสู่ความพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ของคนไทย สังคมไทย เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ ทางด้านสังคม ทางด้านสิ่งแวดล้อม และทางด้านวัฒนธรรม ถ้าใช้หลักความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ก็จะสามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรับตัวและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงได้

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอินทผลัม

อินทผลัม (Date Palm: *Phoenix dactylifera* L.) หรือ เรียกภาษาท้องถิ่นว่า Khaji หรือ Khajoor เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีถิ่นกำเนิดในแถบตะวันออกกลางตอนเหนือของประเทศแอฟริกา ลักษณะเป็นต้นเดี่ยวและแตกหน่อ ลำต้นสูงประมาณ ๓๐ เมตร ขนาดลำต้นประมาณ ๐.๓-๐.๕ เมตร มีกาบกำบังใบห่อหุ้มต้นช่อดอกจะออกจากโคนใบ มีใบบนต้นประมาณ ๔๐-๖๐ ก้าน ก้านทางใบมีหนามแหลมยาว ยาวประมาณ ๓-๔ เมตร ใบเป็นแบบขนนก ยาวประมาณ ๖ เมตร ทางใบชี้ตรงขึ้นไป ไม่โค้งลง ปลายใบแหลมคม สีเขียวอ่อน ใต้ใบสีเทา ใบย่อยพุ่งออกหลายทิศทาง (นิรนาม, ๒๕๔๙) ผลสีเขียว นวล รูปทรงกลมรี ยาวประมาณ ๒-๔ เซนติเมตร ผลมีลักษณะเป็นช่อ รสหวาน ทานได้ทั้งผลดิบ และสุก ผลสีเหลืองจนถึงสีส้มและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้มเมื่อแก่จัด

๒.๕.๑ พันธุ์

แต่ละประเทศมีการปลูกอินทผลัมสายพันธุ์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ พันธุ์ฮายาญีของอียิปต์ พันธุ์เด็กเล็กต้นัวร์ของแอลจีเรีย พันธุ์เบอร์ฮาจจ์ของอิรัก พันธุ์อาบิราฮิมของซูดาน พันธุ์อาเบลของลิเบียและพันธุ์อื่นที่ปลูกกันอย่างแพร่หลายในแถบ Central Australian ได้แก่ Barhee, Deglet Noor, Medjool และ Thonry เป็นต้น

๒.๕.๒ การปลูกและดูแลรักษา

สัมฤทธิ์ และคณะ (๒๕๓๔) ปลูกอินทผลัมจากต้นที่ได้จากการเพาะเมล็ด เจริญเติบโตดี และเริ่มออกดอกติดผลได้เมื่ออายุ ๕-๖ ปี ในสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนต้นที่ได้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ พบว่า เจริญเติบโตได้ดีเช่นกัน สำหรับผลผลิตและคุณภาพของผลยังคงจะต้องประเมินผลกันต่อไปสอดคล้องกับ Richard et al., (๑๙๕๔) รายงานว่า อินทผลัมมีความทนทาน ความเค็มดีในระดับสูงสุดเมื่อเทียบกับมะกอก มะเดื่อฝรั่ง ส้ม องุ่น แคนตาลูป ส้ม แอปเปิล

ระยะปลูก: ๘ x ๘ เมตร พื้นที่ ๑ ไร่ ปลูกได้ ๓๐ ต้น (ศักดิ์, ไม่ปรากฏปีพิมพ์) ต่างประเทศ นิยมปลูกระยะ ๑๐x๑๐ เมตร ยกเว้นประเทศอิสราเอลและนามิเบีย ปลูกที่ระยะ ๙ x ๙ และ ๑๐ x ๘ เมตร ตามลำดับ (FAC, ๒๐๐๒) การให้น้ำ: ขึ้นกับสภาพพื้นที่ปลูก ซึ่งในแต่ละประเทศมีความต้องการน้ำแตกต่างกัน มีหลายรูปแบบเช่น การปล่อยน้ำท่วมแปลง การให้น้ำตามร่องน้ำ การใช้สปริงเกอร์ และ การใช้ระบบน้ำหยด

การกำจัดวัชพืช: มีไม่กี่ชนิดอาจใช้รูปแบบเดียวกับการจัดการวัชพืชในแปลงปาล์มน้ำมัน
โรค: โรคที่เกิดจากเชื้อรา เมื่อเข้าทำลายจะทำให้เกิดอาการเหี่ยวเฉาตาย^{๙๙}

๒.๕.๓ การขยายพันธุ์

๑) เมล็ด: พบว่า มีความแปรปรวนของพันธุกรรมสูง ส่วนใหญ่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ มีความไม่แน่นอนว่าจะได้ต้นตัวผู้หรือต้นตัวเมียในอัตราส่วนเท่าใด อาจจะได้เป็นต้นตัวผู้และต้นตัวเมีย มีอย่างละ ๕๐เปอร์เซ็นต์^{๙๐} จากการสอบถามนายศักดิ์ (๒๕๕๓) กล่าวว่า ต้นที่ได้จากการขยายพันธุ์ ด้วยเมล็ดเมื่อนำไปปลูกจะได้สัดส่วนต้นตัวเมียต่อต้นตัวผู้ ๖๐:๔๐

๒) การแยกหน่อ : นิยมใช้ในการขยายพันธุ์ เป็นการขยายพันธุ์โดยไม่ใช้เพศ ทำให้ต้นที่ได้ มีลักษณะเหมือนต้นแม่ (Cobley, ๑๙๖๓) โดยเลือกต้นแม่ที่มีอายุตั้งแต่ ๕ ปี ขึ้นไป หน่อที่มีขนาดใหญ่ดีกว่าขนาดเล็ก เมื่อตัดจากต้นแม่แล้วจะมัดรวบไว้ก่อน (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘ นิ้ว ขึ้นไป) ราคาต้นพันธุ์ประมาณ ๑,๕๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับพันธุ์

๓) การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ จากส่วนของปลายยอด ตาใบ ใบ ต้น ช่อดอกอ่อน และราก เป็นต้นปัจจุบันนิยมใช้ในทางการค้า เนื่องจากได้ต้นที่มีลักษณะคล้ายต้นแม่และได้จำนวนต้นปริมาณมากในคราวเดียวกัน

๒.๕.๔ การผสมเกสร

อินทผลัมเป็นพืชที่มีเกสรตัวเมียและเกสรตัวผู้อยู่คนละต้นกัน เรียกว่า ต้นเพศผู้และต้นเพศเมียหากปล่อยให้ผสมกันเองตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยลมหรือแมลงนั้น ทำให้ได้ผลผลิตน้อยและไม่สมบูรณ์เต็มที่ ดังนั้น การช่วยผสมเกสรให้ได้ผลผลิตมากขึ้น จะต้องใช้เทคนิคช่วยในการผสมเกสร ดังนี้

๑) วิธีการเก็บเกสรเพศผู้: ช่อเกสรตัวผู้จะแทงออกก่อนช่อเกสรตัวเมีย ๒ - ๓ สัปดาห์ จึงต้องเก็บเกสรเพศผู้สำรองไว้ก่อน ในระยะออกดอกให้สังเกตที่แทงออกมา เมื่อจั่นแตกจะเห็นดอกข้างในเป็นดอกที่มีกลีบดอกเป็นแฉกคล้ายหางกระรอก ใช้ถุงพลาสติกคลุมยอดดอกทั้งหมด แล้วเขย่าเพื่อให้ละอองเกสรตกตัวผู้หล่นอยู่ในถุง จากนั้นจึงไล่อากาศภายในถุงออกให้หมด ปิดปากถุงให้แน่น แล้วนำไปเก็บไว้ในตู้เย็น เพื่อรอเวลานำไปผสมกับเกสรตัวเมีย

๒) การผสมเกสรเพศเมีย: ต้นตัวเมียจะออกจั่นเหมือนเพศผู้ แต่เวลาจั่นแตกดอกของดอกตัวเมียจะมีดอกเป็นช่อเม็ดกลม ๆ เมื่อดันเริ่มแตกให้นำละอองเกสรตัวผู้ที่เก็บรวบรวมไว้ในตู้เย็นนั้น มาผสมกับเกสรตัวเมีย ใช้เกสรตัวผู้ใส่ในถุงพลาสติกประมาณ ๑/๓ ช้อนชาต่อ ๑ ช่อเกสรตัวเมีย ใช้เกสรตัวผู้ที่แยกใส่ถุงพลาสติกครอบช่อต้นตัวเมีย แล้วเขย่าให้ละอองเกสรตัวผู้ฟุ้งกระจายและติดกับเกสรตัวเมีย ทำซ้ำเช่นนี้ประมาณ ๑-๒ วัน ก็จะได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณมาก ช่วงเวลาที่

^{๙๙} อ่างแก้ว, นิรนาม, อินทผลัม ปลูกในประเทศไทยได้ผลดีหรือไม่, ๒๕๔๙.

^{๙๐} นิรนาม, การปลูกอินทผลัม. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก <http://www.kasetporpeang.com/forums/index.php?topic=110.0>. (วันที่สืบค้นข้อมูล ๑๒ มิถุนายน ๒๕๖๕)

เหมาะสมในการช่วยผสมนี้ควรเป็นช่วงเช้า เนื่องจากเป็นเวลาที่อากาศไม่ร้อนจัดและความชื้นในอากาศมีน้อย

๒.๕.๕ การออกดอกติดผล

เริ่มออกดอกประมาณเดือนมกราคม ต้นหนึ่งจะมีช่อดอกประมาณ ๕-๑๑ ช่อ และจะทยอยบานประมาณปลายเดือนมกราคมเป็นต้นไปทุก ๕ วัน เกษตรกรจะนำเกสรตัวผู้โดยตัดจาก ๑๐/๒๖ วนส่วนใหญ่จะนิยมใช้พันธุ์ Khorī และ Bahani สามารถเก็บเกสรตัวผู้ไว้ใช้ได้โดยนำช่อดอกไปล้างแดดให้น้ำที่ติดมากับช่อดอกแห้ง เก็บใส่ถุงพลาสติกใส่ถังปิดฝาไว้ เก็บไว้ได้นานหลายเดือน เมื่อผสมเสร็จจะเริ่มติดผลหลังจากนั้น ๓ สัปดาห์ ทะลายที่ติดผลจะค่อยๆ โน้มห้อยลงมาใต้ทางใบทำให้ผลไม่เสียดสีกับหนามเมื่อลมพัดและสะดวกในการเก็บเกี่ยว ผลเริ่มแก่ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม บางพันธุ์อาจแก่ก่อนนี้เป็นพันธุ์เบาซึ่งขายได้ราคาดี (เช่น พันธุ์ Battas) ปกติจะเก็บเกี่ยวหลายๆ ในเดือนสิงหาคม ระยะตั้งแต่ติดผลจนถึงผลแก่ประมาณ ๑๘๐ -๒๐๐ วัน แต่ละทะลายจะมีผลติดคกประมาณ ๖-๘ กิโลกรัม

๒.๕.๖ การเก็บเกี่ยว และเก็บรักษาผลผลิต

สังเกตที่สีของผล คือ เมื่อผลแก่จะมีสีแดง หรือเหลืองเข้มหรือมีผลสุก ๕-๑๐ เปอร์เซ็นต์ เกษตรกรจะป็นขึ้นไปโดยใช้เชือกที่ผูกแบนๆ โอบรัดไปด้านหลังของเกษตรกรและพันรอบต้น แล้วค่อยๆ ขยับขึ้นไปโดยใช้เท้าเหยียบไปบนต้นที่มีคอนทางใบที่หลงเหลืออยู่จากการตัด ทำให้ขึ้นได้ง่ายมาก เมื่อตัดแล้ววางลงบนตะกร้า หย่อนเชือกลงมาด้านล่าง ผู้ที่อยู่ใต้ต้นจะเป็นผู้เก็บกองไว้ ประสิทธิ์ โนรี^{๑๑}กล่าวว่า ผลผลิตของอินทผลัมปกติต้นหนึ่งให้ผลผลิตประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ กิโลกรัม หรือ ๘,๐๐๐ ลูกต่อปี ทยอยเก็บเกี่ยวได้ตลอดระยะเวลาออกดอกจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ ๗-๘ เดือน เมื่อเก็บเกี่ยวผลอินทผลัมที่ผลสุกแก่แล้ว ควรเก็บในตู้เย็นที่อุณหภูมิประมาณ ๘ องศาเซลเซียส เก็บไว้ได้นาน ๑ ปี การพัฒนาของผลหลังการผสมเกสร แบ่งเป็น ๔ระยะ คือ ระยะผลดิบ ระยะผลสมบูรณ์เต็มที่ ระยะผลสุกแก่ และระยะผลแห้งการบรรจุภัณฑ์หลังจากการเก็บเกี่ยว: ต้องคัดแยกเบื้องต้นในแปลง แล้วขนย้ายไปโรงคัดบรรจุด้วยเมทิลโบรไมด์ หรือรมด้วย CO₂ เนื่องจากผลสดยังมีสารติดอยู่ จึงต้องล้างทำความสะอาด เก็บรักษาในตู้เย็น ก่อนบรรจุกล่องจะนำไปคัดเกรดตามขนาด นำไปบรรจุกล่องขนาดใหญ่เพื่อขายส่งและกล่องขนาดเล็กเพื่อขายปลีก (FAO, ๑๙๙๓)

๒.๕.๗ การแปรรูป

นิยมรับประทานในรูปผลสด และผลแห้ง (ผลสุกที่ตากแห้ง สามารถเก็บไว้เป็นเวลาหลายปี) นอกจากนี้สามารถนำมาแปรรูปเป็นขนมปัง คุกกี้ แยม เครื่องดื่ม ลูกกวาด ขนมขบเคี้ยว สลัดผลไม้ ส่วนผสมในอาหารเช้า ส่วนผสมในไอศกรีม แปรรูปเป็นน้ำตาลแคลอรีต่ำ และน้ำส้มสายชู

๒.๕.๘ ประโยชน์ของอินทผลัม

^{๑๑} ประสิทธิ์ โนรี, อินทผลัม, วารสารแม่โจ้ปริทัศน์, ฉบับที่ ๒, (ประจำเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๕๐)

ประสิทธิ์ โนรี^{๔๒}กล่าวว่า มีประโยชน์ ๒ ด้าน คือ ด้านคุณค่าทางโภชนาการ ได้แก่ มีน้ำตาล รีดิวซึ่งสูงถึง ๗๕-๘๐ เปอร์เซ็นต์ โปรตีน ๑.๗๕-๒.๗๕ เปอร์เซ็นต์ แร่ธาตุและวิตามิน ได้แก่ ซัลเฟอร์ ธาตุเหล็ก โพแทสเซียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม แมงกานีส น้ำมันโวลาคาไดท์ และวิตามิน A, B, B๓ และ B, เป็นต้นมีเส้นใยมาก ช่วยลดอาการท้องผูกและทำให้ย่อยง่ายรวมทั้งให้พลังงานสูง บำรุงกล้ามเนื้อตลกและสร้างน้ำนมแม่ด้วย ในผลอินทผลัมสดมีฮอร์โมน “ไบโตนิน” ซึ่งมีสรรพคุณในการทำให้บาดแผลที่มดลูกหดหรือลดขนาดลงและห้ามเลือดออกที่มดลูกได้ ด้านการรักษาโรค ได้แก่ บำรุงร่างกาย บำรุงสายตา ลดความหิว แก้กระหาย แก้โรควิงเวียนศีรษะ ช่วยลดเสมหะ ทำให้กระดูกแข็งแรง ลดระดับน้ำตาลในเลือดและความดันโลหิตสูง ฆ่าเชื้อโรค พยาธิและสารพิษที่ตกอยู่ในลำไส้ และระบบทางเดินอาหาร เพราะมีฤทธิ์ในการกำจัดสารพิษ และยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคอันเป็นสารก่อมะเร็งในช่องท้องได้

ประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ ของอินทผลัม ดังนี้

ผล : บริโภคในรูปผลสด หรือผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ผลอินทผลัมสุก ตากแห้ง น้ำเชื่อมจากผลอินทผลัม อินทผลัมแผ่น อินทผลัมผง แยม คุกกี้ ส่วนผสมของซอส ส่วนผสมของอาหารเข้าผลิตเป็นสุรา ทำเป็นเครื่องดื่มเรียกว่า อินทผลัมเชค

เมล็ด : ใช้เป็นอาหารสัตว์ (ตากแห้งและบดละเอียด) ใช้ทำสบู่และเครื่องสำอาง จากน้ำจากน้ำมันที่สกัดจากเมล็ด

ราก : ใช้รักษาอาการปวดฟัน

ลำต้น : ใช้ทำท่อส่งน้ำ สร้างบ้าน รักษาท้องเสีย และอาการเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะจากยางของลำต้นใบ ก้านใบ และกาบช่อดอก : ใช้ทำเสื่อ ตะกร้า เครื่องจักสาน สร้างบ้าน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุฉัตร เชนยทิพย์^{๔๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิจัยและพัฒนาพันธุ์อินทผลัม ผลการวิจัยพบว่า รวบรวมพันธุ์และศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของอินทผลัมจากแหล่งปลูกอินทผลัมต่างๆ ในภาคเหนือตอนบน ได้รวบรวมจากแหล่งปลูกอินทผลัมทั้งหมด ๒ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ และลำปางระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘ รวบรวมไว้ทั้งหมด ๖๐ สายต้น เป็นต้นที่รวบรวมได้จากการเพาะเมล็ดทั้งหมดได้บันทึกลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของอินทผลัม พบว่า มีชื่อสามัญว่า Date Palm ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Phoenix dactylifera L. เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีทั้งอินทผลัมสายพันธุ์ประดับ บริโภคผลสด และบริโภคผลแห้ง เริ่มให้ผลผลิตได้เมื่อต้นมีอายุ ๔-๗ ปีขึ้นไป ต้น ลักษณะเป็นต้นเดี่ยวและ

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน

^{๔๓} จารุฉัตร เชนยทิพย์, วิจัยและพัฒนาพันธุ์อินทผลัม, (เชียงใหม่: กรมวิชาการเกษตร สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ ๑, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ

แตกหน่อทางด้านข้าง มีกาบกำบังใบห่อหุ้มต้น ใบ ลักษณะเป็นแบบขนนก ทางใบชี้ตรงขึ้นไป โคนโค้งลง ปลายใบแหลมคม ใบสีเขียวอ่อน ใต้ใบสีเทา ใบย่อยพุ่งออกหลายทิศทาง ก้านทางใบมีหนามแหลม ยาวและแข็งมาก ดอก ช่อดอกออกเป็นชั้นทางโคนใบ เป็นดอกไม้สมบูรณ์เพศ ดอกตัวผู้และตัวเมีย แยกกันอยู่คนละต้น ลักษณะของดอกตัวผู้ กลีบดอกเป็นแฉกๆ สีขาวคล้ายหางกระรอก ดอกตัวเมีย เป็นช่อเมื่อดอกบาน สีเขียวอ่อน ผล มีลักษณะเป็นช่อผล ผลมีหลายลักษณะทั้งรูปทรงกลม กลมรี และเรียวยาว ผลยาวประมาณ ๒-๔ เซนติเมตร สีผลมีหลายสีทั้งเหลือง น้ำตาล ส้ม แดง ไปจนถึงดำขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ ผลสุกมีสีเหลืองจนถึงสีส้มและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้มเมื่อแก่จัด ผลสดมีรสหวาน ติดฝาดเล็กน้อย ผลแห้งรสหวานฉ่ำ

ภาศิริ ม่วงศิริกุล^{๔๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและสารฟีนอลรวมของสารสกัดอินทผลัม ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและสารประกอบฟีนอลรวมของสาร สกัดอินทผลัมสกัดด้วยเอทานอล และน้ำ พบว่า สารสกัดอินทผลัม ที่สกัดด้วยเอทานอลมีปริมาณฟีนอลรวมสูงสุด คือ สารสกัดจากเมล็ดอินทผลัม (P-PhD-EIOH) มีปริมาณ ฟีนอลรวมเฉลี่ยเท่ากับ ๓,๑๐๖.๒๐:๓๒.๔๒ mg GEA/ml และศึกษาหาปริมาณสารฟลาโวนอยด์ จากผลการทดลองพบว่า สารสกัดจากเนื้ออินทผลัม ที่สกัดด้วยเอทานอลมีปริมาณฟลาโวนอยด์สูงสุด (M-PhD-EIOH) มีปริมาณฟลาโวนอยด์เฉลี่ย เท่ากับ ๑๒,๙๔๔.๐๐-๒๓๙.๐๙ mg QE/ml จากนั้นนำไปทดสอบฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ (SC๕๐) พบว่า สารสกัดอินทผลัมที่มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระมากที่สุดคือ สารสกัดจากเนื้ออินทผลัมที่สกัดด้วยเอทานอล (M-PBD-EIOH) (SC๕๐ เท่ากับ ๐.๐๙-๐.๑๐ mg/ml) ซึ่งมีฤทธิ์มากกว่าสารละลายมาตรฐานวิตามินซี (L-ascorbic acid) ถึง ๒ เท่า (SC๕๐ เท่ากับ ๐.๖๐ + ๐.๑๔ mg ml) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $p < 0.05$ จากการทดลองนี้แสดงให้เห็นว่า อินทผลัมที่สกัดด้วยเอทานอล มีฤทธิ์ดีกว่า อินทผลัมที่สกัดด้วยน้ำ และสารสกัดอินทผลัมมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับอินทผลัม และในส่วนของเมล็ดอินทผลัมด้วย

พรประภา ชุนถนอม, หทัยรัตน์ บุญทวี, นรินธร อัจฉาภิ, เสาวรส ร่องขาน และ วิวัฒน์ ศรีวิชา^{๔๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพของน้ำอินทผลัมสดในจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า รวบรวมพันธุ์และศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของอินทผลัมจากแหล่งปลูกอินทผลัมต่างๆ ในภาคเหนือตอนบน ได้รวบรวมจากแหล่งปลูกอินทผลัมทั้งหมด ๒ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ และลำปางระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘ รวบรวมไว้ทั้งหมด ๖๐ สายต้น เป็นต้นที่รวบรวมได้จากการเพาะ

^{๔๔} ภาศิริ ม่วงศิริกุล, “การศึกษาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและสารฟีนอลรวมของสารสกัดอินทผลัม”, สารนิพนธ์วิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาวิทยาการชะลอวัยและฟื้นฟูสุขภาพ วิทยาลัยการแพทย์บูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ

^{๔๕} พรประภา ชุนถนอม, หทัยรัตน์ บุญทวี, นรินธร อัจฉาภิ, เสาวรส ร่องขาน และ วิวัฒน์ ศรีวิชา, คุณภาพของน้ำอินทผลัมสดในจังหวัดสกลนคร, (แก่นเกษตร, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ

เมล็ดทั้งหมดได้บันทึกลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของอินทผลัม พบว่า มีชื่อสามัญว่า Date Palm ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Phoenix dactylifera L. เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีทั้งอินทผลัมสายพันธุ์ประดับ บริโภคผลสด และบริโภคผลแห้ง เริ่มให้ผลผลิตได้เมื่อต้นมีอายุ ๔-๗ ปีขึ้นไป ต้น ลักษณะเป็นต้นเดี่ยวและแตกหน่อทางด้านข้าง มีกาบกำบังใบห่อหุ้มต้น ใบ ลักษณะเป็นแบบขนนก ทางใบชี้ตรงขึ้นไป โคนโค้งลงปลายใบแหลมคม ใบสีเขียวอ่อน ใต้ใบสีเทา ใบย่อยพุ่งออกหลายทิศทาง ก้านทางใบมีหนามแหลมยาวและแข็งมาก ดอก ช่อดอกออกเป็นชั้นทางโคนใบ เป็นดอกไม้สมบูรณ์เพศ ดอกตัวผู้และตัวเมีย แยกกันอยู่คนละต้น ลักษณะของดอกตัวผู้ กลีบดอกเป็นแฉกๆ สีขาวคล้ายหางกระรอก ดอกตัวเมียเป็นช่อเมื่อดกลมๆ สีเขียวอ่อน ผล มีลักษณะเป็นช่อผล ผลมีหลายลักษณะทั้งรูปทรงกลม กลมรี และเรียวยาว ผลยาวประมาณ ๒-๔ เซนติเมตร สีผลมีหลายสีทั้งเหลือง น้ำตาล ส้ม แดง ไปจนถึงดำขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ ผลสุกมีสีเหลืองจนถึงสีส้มและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้มเมื่อแก่จัด ผลสดมีรสหวาน ติดฝาดเล็กน้อย ผลแห้งรสหวานฉ่ำ

พรทิพย์ วงศ์แก้วและธิติพร ผลธรรมพิทักษ์^{๔๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การชักนำการออกดอกของอินทผลัม ภายใต้สภาพเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ผลการวิจัยพบว่า ในการทดสอบสภาพที่สามารถกระตุ้นให้ต้นอ่อนอินทผลัมในขวดเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อมีการสร้างดอก และแสดงลักษณะของเพศออกมา ในระหว่างการเพาะเลี้ยง ได้ทำการทดลองตัดชิ้นส่วนเนื้อเยื่อจากต้นกล้าอินทผลัมที่เพาะจากเมล็ดในสภาพปลอดเชื้อ โดยตัดชิ้นส่วนที่งอกออกมาจากเมล็ดนับตั้งแต่วันที่เริ่มงอกในช่วงเวลาต่างๆ ตั้งแต่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ และ ๖ สัปดาห์ แล้วนำไปเลี้ยงในอาหารดัดแปลง MS ที่มีอัตราส่วนผสมของฮอร์โมน IAA และ BAP หรือ NAA และ BAP ในระดับต่างๆ และบ่มชิ้นส่วนเนื้อเยื่อเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการที่ควบคุมอุณหภูมิและแสงสว่างได้ เพื่อศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมร่วมด้วย พบว่าสามารถกระตุ้นให้ชิ้นส่วนเนื้อเยื่อจากต้นกล้าอินทผลัมอายุ ๓-๔ สัปดาห์ หลังงอกจากเมล็ด มีการสร้างต้นใหม่และออกดอกได้ โดยพบทั้งต้นที่ออกดอกเป็นดอกตัวผู้และต้นที่ออกดอกเป็นดอกตัวเมีย ในสัดส่วนเท่าๆ กัน หลังจากการเพาะเลี้ยงประมาณ ๖ เดือนในอาหาร MS ที่มีส่วนผสมของ glucose ๕๐ g/l ร่วมกับฮอร์โมน IAA ๑ mg/l และ BAP ๑ mg/l ที่อุณหภูมิ ๒๘ องศาเซลเซียส ความเข้มแสงประมาณ ๓๐๐๐lux ช่วงแสง ๑๖ ชั่วโมงต่อวัน แม้ว่าอัตราการสร้างดอกที่พบต่อจำนวนชิ้นส่วนเนื้อเยื่อเพาะเลี้ยงที่ทดสอบอยู่ในระดับเพียง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้สำหรับการกระตุ้นให้อินทผลัมออกดอกแสดงเพศในระหว่างการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

ภัทรวดี เจริญดำรงกุล (๒๕๕๙:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคุ้มค่าทางการเงินในการผลิตผลและต้นกล้าอินทผลัมของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาครั้งนี้มี

^{๔๖} พรทิพย์ วงศ์แก้วและธิติพร ผลธรรมพิทักษ์, การชักนำการออกดอกของอินทผลัม ภายใต้สภาพเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ, การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๒ สาขาพืช, วันที่ ๓-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗), บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการผลิต กระบวนการผลิต และการเพาะต้นกล้าอินทผลัม รวมทั้งศึกษาความคุ้มค่าทางการเงินและความเสี่ยงที่เกิดจากการผลิตและการเพาะต้นกล้าอินทผลัมตลอดจนศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกร ๒ ราย คือสวน A ที่กำหนดเป็นสวนขนาดใหญ่มีพื้นที่ปลูก ๓๐ ไร่ และสวน B กำหนดเป็นสวนขนาดเล็กมีพื้นที่ปลูก ๕ ไร่ โดยกำหนดศึกษาในช่วง ๕ ปีเท่านั้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการผลิต กระบวนการผลิต การบริหารจัดการและทฤษฎี เพื่อวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางการเงิน โดยการประเมินโครงการแบบไม่คำนึงถึงค่าของเงินตามระยะเวลา เพื่อคำนวณหาระยะเวลาคืนทุนและอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน รวมทั้งประเมินโครงการแบบคำนึงถึงค่าของเงินตามระยะเวลา โดยคำนวณจากมูลค่าปัจจุบันสุทธิ อัตราผลตอบแทนภายใน อัตราผลตอบแทนต่อต้นทุน และวิเคราะห์ความเสี่ยง หรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการ โดยการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนและรายได้ และกำหนดอัตราคิดลดเท่ากับร้อยละ ๗ ต่อปี และจัดระดับความสำคัญของปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เป็น ๕ ระดับ ตามวิธี Likert Rating Scale

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการกำหนดวิธีการผลิต กระบวนการผลิต รวมทั้งการบริหารจัดการและการเพาะต้นกล้าเพื่อจำหน่ายอย่างมีระบบและมีจัดการหาเครื่องมือเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์โดยใช้ทุนส่วนตัว และพัฒนาสายพันธุ์ KLI (แม้ใจ ๓๖) มาปลูก และเพาะต้นกล้าจำหน่าย ที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับธุรกิจเป็นอย่างดี โดยผลการศึกษาด้านระยะเวลาคืนทุน พบว่า สวน A คืนทุนภายในเวลา ๔.๙๔ ปี อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับร้อยละ ๕๐ มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิเท่ากับ ๕,๖๐๐,๑๔๒ บาท มีอัตราผลตอบแทนภายใน เท่ากับ ร้อยละ ๒๘% มีอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนเท่ากับ ๑.๓๔ เท่า และในด้านความเสี่ยงหรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการพบว่าจากการทดสอบค่าความแปรปรวนต้นทุนมีค่าเท่ากับร้อยละ ๓๐ แสดงว่าโครงการของเกษตรกรสวน A มีความคุ้มค่าทางการเงินและเผชิญภาวะเสี่ยงในระดับปานกลางถึงระดับต่ำ สำหรับสวน B ด้านระยะเวลาคืน | ทุน พบว่า คืนทุนภายในเวลา ๕.๐๒ ปี อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับ ๑๘ เท่า มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิเท่ากับ ๑,๑๕๑,๔๑๘ บาท มีอัตราผลตอบแทนภายใน เท่ากับร้อยละ ๒๔ มีอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนเท่ากับร้อยละ ๑๑๘ และในด้านความเสี่ยงหรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการพบว่าจากการทดสอบค่าความแปรปรวนต้นทุนมีค่าเท่ากับร้อยละ ๑๘ แสดงว่าโครงการของเกษตรกรสวน B มีความคุ้มค่าทางการเงินและเผชิญภาวะเสี่ยงในระดับปานกลางถึงระดับต่ำ โดยเปรียบเทียบการลงทุนในธุรกิจสวนอินทผลัมของเกษตรกรทั้ง ๒ ราย พบว่า เมื่อเปรียบเทียบสวน A ที่ ๕ ปี ในด้านระยะเวลาคืนทุนของสวน A ใช้ระยะเวลาคืนทุนที่ ๐.๘๒ ปี ในด้านอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับ ๘.๓ เท่า มีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านค่าปัจจุบันสุทธิของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับ ๙๓๓,๓๕๗ บาท ซึ่งมีค่าปัจจุบันสุทธิน้อยกว่าของ

สวน B ในด้านอัตราผลตอบแทนภายในของสวน A เท่ากับร้อยละ ๔.๖๖ ซึ่งมีค่าอัตราผลตอบแทนภายในน้อยกว่าของสวน B ในด้านอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับร้อยละ ๐.๒๒ ซึ่งมีค่าอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับร้อยละ ๕.๖๗% ซึ่งมีความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านรายได้สวน A ที่ ๕ ไร่เท่ากับร้อยละ ๔.๑๗ ซึ่งมีค่าความแปรเปลี่ยนด้านรายได้น้อยกว่าสวน B

ในด้านปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกร ทั้ง ๒ สวน ปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ มีข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าว่าเกษตรกรไทยควรให้ความสนใจในปลูกต้นอินทผลัมมากขึ้น เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยเป็นอย่างยิ่งและให้ผลตอบแทนคุ้มค่าแก่เงินลงทุนในเวลาไม่กี่ปี มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ

กฤษฎา จักรเสน^{๔๗} (๒๕๖๒ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาบริบทสภาพการณ์ของอินทผลัมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ๒) สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนอินทผลัมและ ๓) ตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนอินทผลัม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๐ คน ได้แก่ นักวิชาการทางด้านเกษตร ตัวแทนผู้ปลูกอินทผลัม ตัวแทนหอการค้าจังหวัด ตัวแทนภาคอุตสาหกรรม ตัวแทนกระทรวงมหาดไทย ตัวแทนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และตัวแทนพาณิชย์จังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ถึงมีโครงสร้างและแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ต้นอินทผลัมมีการนำเข้าจาก ต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ คือ ชนิดเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ๒ ผลการสร้างยุทธศาสตร์โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ๑ จุดอ่อน ได้แก่ ๑) ประชาชนขาดความรู้และความเชี่ยวชาญ ๒) ไม่มีอำนาจในการต่อรองด้านราคา จำหน่าย และ ผลผลิตกับต่างประเทศ จุดแข็ง ได้แก่ ๑) มีต้นกล้าจำหน่าย ๒) การรวมกลุ่มผู้ปลูกและให้ผลผลิตสูง โอกาส ได้แก่ ๑) การรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ๒) การพัฒนาและการวิจัยครบวงจร ๓) การแข่งขันกับต่างประเทศ อุปสรรค ได้แก่ ๑) ไม่มีนโยบายภาครัฐมารองรับ ๒) ด้านราคาผลผลิตยังไม่แน่นอน ๓) มาตรฐานผลผลิตและการบริหารจัดการ และผลการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนอินทผลัม มี ๖ ยุทธศาสตร์ ๖๕ กลยุทธ์ ๓. ผลการตรวจสอบยุทธศาสตร์การ พัฒนายั่งยืนอินทผลัมที่พัฒนาขึ้น โดยรวมมีความเหมาะสมและเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ปาริชาติ เสียมไหม (๒๕๕๕:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการเติมซูโครสต่อองค์ประกอบทางเคมี สมบัติทางกายภาพและการยอมรับของแยมอินทผลัม ผลการวิจัยพบว่า จาก

^{๔๗} กฤษฎา จักรเสน, ยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในประเทศไทย, วารสารสหวิทยาการวิจัย, ฉบับบัณฑิตศึกษา ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๙๓-๒๐๒.

การศึกษาองค์ประกอบทางเคมี สมบัติทางกายภาพ และการยอมรับของแยมอินทผลัมที่มีการเติมน้ำตาลร้อยละ ๕ ๑๐ และ ๑๕ (โดยน้ำหนักอินทผลัม) พบว่า เนื้ออินทผลัม ประกอบด้วย โปรตีนร้อยละ ๑.๕๘ ไขมันร้อยละ ๐.๒๑ เถ้าร้อยละ ๑.๕๓ โยอาหารหยาบร้อยละ ๑๔.๙๑ น้ำตาลทั้งหมดร้อยละ ๖๒.๙๐ และน้ำตาลรีดิวิซ์ร้อยละ ๒๙.๖๓ แยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครสมีปริมาณของแข็งทั้งหมดมากกว่าชุดควบคุม (ไม่มีการเติมซูโครส) (p น้อยกว่า ๐.๐๕) เมื่อทำการเติมซูโครสแยมอินทผลัมมีปริมาณน้ำตาลทั้งหมด น้ำตาลรีดิวิซ์ และเถ้าเพิ่มขึ้น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) ส่วนสมบัติด้านสีและเนื้อสัมผัสของแยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครส พบว่า การเติมซูโครสเพิ่มขึ้นมีผลทำให้ค่า L^* a^* และ b^* เพิ่มขึ้น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) อย่างไรก็ตามทุกตัวอย่างไม่มีความแตกต่างกันของค่าการยืดเกาะและค่าการเกาะติด (p มากกว่า ๐.๐๕) แยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครสทั้งร้อยละ ๑๐ และ ๑๕ ได้รับการยอมรับด้านลักษณะปรากฏ สี กลิ่น รสชาติ รสหวาน กลิ่นรส เนื้อสัมผัส และความชอบรวมมากกว่าชุดการทดลองอื่น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) ดังนั้นการเติมซูโครสจึงมีผลต่อองค์ประกอบทางเคมีค่าสี และการยอมรับแยมอินทผลัม

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” โดยวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น และ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการโครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดไว้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและระบบงานวิจัย โดยการรวบรวมเอกสารงานวิจัย เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงเอกสาร (Document research) และการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร ตามวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Documentary Analysis)

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น โดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๓. การแปรรูปอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น โดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน และการประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๐ รูป/คน

๔. การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสนอแนวคิด และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ให้เกิดการขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

๓.๒ พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา ๑) หมู่ ๔ บ้านจำเริญตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ๒) หมู่ ๑๑ บ้านสำโรง ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่มีการปลูกอินทผลัมที่ยังไม่มีกลไกตลาดรองรับในบริบทของ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองต้น อีกทั้งอินทผลัม ต้องมีกระบวนการดูแล อย่างใกล้ชิด เป็นขั้น เป็นตอน ที่ผู้วิจัยสามารถนำไปสร้างแหล่งเรียนรู้ แก่เกษตรกร/นักศึกษาตลอดผู้ที่สนใจที่อยากศึกษาวิธีการปลูก ดูแล ตลอดถึงกระบวนการทางการตลาด ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๓.๒.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น	๔๐ รูป/คน
๒. ตัวแทนผู้นำชุมชน/พระสงฆ์	๔๐ รูป/คน
๓. ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	
๓.๑) สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๓.๒) สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๓.๓) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น	๑๒ รูป/คน
๔. ตัวแทนภาคประชาชนกลุ่มเกษตรกรระดับท้องถิ่น	๔๐ รูป/คน

โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕๖ รูป/คน

และการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่ ตัวแทนผู้นำชุมชน อาสาสมัครป้องกันยาเสพติด ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และ ตัวแทนภาคประชาชน ได้แก่

๑. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น	๑ รูป/คน
๒. ตัวแทนผู้นำชุมชน/พระสงฆ์	๒ รูป/คน

๓. ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	
๔. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น	๑ รูป/คน
๕. สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น	๒ รูป/คน
๖. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น	๒ รูป/คน
๔. ตัวแทนภาคประชาชนกลุ่มเกษตรกรระดับท้องถิ่น	๒ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือในการวิจัย ๔ รูปแบบ ผู้วิจัยจึงขอจำแนกตามประเภทของกระบวนการวิจัย เป็น ๔ หัวข้อ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ลักษณะของเครื่องมือ และการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เน้นการมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัยและชุมชน จึงมีวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การจัดเวทีสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) การสำรวจ (Participatory Observation) และการประชุมกลุ่มย่อย โดยมีเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลได้แก่ การจดบันทึก ถ่ายภาพ การบันทึกวีดีโอ การทำ mind Mapping และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นต้น ตลอดจนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัย โดยมีขั้นตอนการวิจัย แบ่งเป็น ๕ ช่วงคือ ๑) การพัฒนาโจทย์วิจัยและนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ๒) เตรียมทีมคน และสร้างความเข้าใจกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ๓) เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนและสภาพปัญหาชุมชน ๔) การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ ๕) สรุปผลและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิชาการ และจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากับการ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างคำสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์

๒. การสนทนากลุ่ม โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และทำข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม

๓. การประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หา ลักษณะร่วม และถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน ๒ ลักษณะ เป็นเครื่องมือซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกอินพาลัม ความเป็นมา ลักษณะความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนาฯ จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งข้อคำถามที่นำมาใช้จะได้จากกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสัมภาษณ์ โดยผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ก่อนจะมีการดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อการสนทนาและทดสอบคำถาม เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน เพื่อให้การสนทนาที่เกิดขึ้นเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งมีขั้นตอนตามขั้นตอนดังนี้

- ๑) กำหนดวัตถุประสงค์
- ๒) กำหนดกลุ่มผู้ร่วมสนทนาและบุคคลกลุ่มเป้าหมาย
- ๓) ออกแบบเครื่องมือการศึกษา
- ๔) ทดสอบแนวคำถามที่สร้างขึ้น ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
- ๕) ทำความเข้าใจกับผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) และผู้ทำหน้าที่จดบันทึก (Note taker)
- ๖) คัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนาและทำหนังสือเชิญส่งให้ผู้ร่วมสนทนา
- ๗) การจัดการเพื่อเตรียมการทำสนทนากลุ่ม เช่น จัดตำแหน่งที่นั่ง จัดเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ เป็นต้น
- ๘) จัดกลุ่มสนทนาและหลังจากการประชุมมีการส่งจดหมายขอบคุณผู้ร่วมงาน
- ๙) สรุปผลการประชุม วิเคราะห์ข้อมูลและส่งให้ผู้ร่วมประชุมทุกคน
- ๑๐) การเขียนรายงาน

๓.๓.๔ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลุ้ม จากเอกสาร ตำรา รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง
- ๒) ศึกษารูปแบบการสร้างเครื่องมือจากหนังสือ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓) นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเที่ยงตรงภาษาที่ใช้ความครอบคลุมของเนื้อหาของคำถามแต่ละข้อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยผู้เชี่ยวชาญ
- ๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลุ้ม” ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน แบ่งออกเป็น ๗ ขั้นตอน ตามระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยจำนวน ๗ เดือน ทั้งนี้เพื่อให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ในกระบวนการทำงาน เพื่อพัฒนานักวิจัย ตลอดจนได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาสภาพปัญหาาร่วมกับชุมชนเกษตรกร เพื่อให้เห็นภาพรวมของกิจกรรมการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอการจัดกิจกรรมวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ : พัฒนาโจทย์วิจัยและนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ

โครงการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลุ้มในจังหวัดขอนแก่น” คณะผู้วิจัยได้พัฒนาโครงการเพื่อเสนอสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำสถาบัน ได้กลั่นกรองกรองโครงการวิจัย และนำเสนอวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และอีพโพลด์ข้อเสนอวิจัยผ่านระบบการจัดการวิจัย

ขั้นที่ ๒ : เตรียมทีม คน และสร้างความเข้าใจกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยมีการเตรียมความพร้อมในช่วงแรกโดยการประชุมสร้างความเข้าใจโครงการร่วมกันพร้อมจัดสรรบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีการจัดประชุมเปิดโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนและประชาสัมพันธ์โครงการผ่านสื่อในชุมชน เวทีประชาคมชาวบ้าน ตลอดจนทีมวิจัยเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยใน “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลุ้มในจังหวัดขอนแก่น” กิจกรรมในช่วงที่ ๒ ได้แก่

๑) กิจกรรมประชุมทีมวิจัย

วัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงลักษณะโครงการวิจัยให้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาได้รับทราบ ชี้แจงลักษณะความร่วมมือของชุมชน และมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตลอดจนหาหรือเรื่องการจัดการด้านการเงิน การจัดการภายใน การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ต่างๆ การคัดเลือกหัวหน้าทีมวิจัยชุมชน และคัดเลือกตัวแทนทีมวิจัยไปอบรม เพื่อเตรียมความพร้อมในการวิจัยที่ศูนย์วิจัยนวัตกรรม และการประกันคุณภาพการศึกษา ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๖

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน ๑๕ รูป/ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัย โดยจัดประชุมในช่วงเดือนเมษายน ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมคลินิกวิจัย โดยศูนย์วิจัยและนวัตกรรมประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

๒) กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเตรียมความพร้อมนักวิจัยในการศึกษาข้อมูล

วัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจ สามารถอธิบายความหมาย ความสำคัญและขั้นตอนการวิจัย สามารถแตกกรอบประเด็นในการศึกษาข้อมูล สามารถเลือกวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูลได้

ทีมวิจัย เข้าร่วมประชุมจำนวน ๑๐ รูป/ คน โดยจัดประชุมในช่วงเดือนเมษายน ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมคลินิกวิจัย โดยศูนย์วิจัยและนวัตกรรมประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

สาระการการประชุม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญ ประโยชน์และขั้นตอนงานวิจัย การออกแบบการศึกษาข้อมูล และการแสดงตัวอย่าง เทคนิคการแตกกรอบประเด็นศึกษา และฝึกปฏิบัติการแตกกรอบประเด็นศึกษาเฉพาะกลุ่ม

๓) กิจกรรมเปิดโครงการวิจัย

วัตถุประสงค์กิจกรรม

๑. เพื่อให้ชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ได้ทราบถึงเป้าหมายและผลที่คาดว่าจะชุมชนจะได้รับจากโครงการวิจัย

๒. คณะทีมวิจัยได้แนวทางและข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษา ชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมพิธีเปิด

๓. ได้ชี้แจงทำความเข้าใจและขอความร่วมมือจากชุมชน องค์กรท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมทำให้โครงการวิจัยประสบความสำเร็จ เช่น ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล การสนับสนุนวิทยากร เป็นต้น

๔. ทีมวิจัย ได้เรียนรู้การปรับกิจกรรมเวทีโดยเฉพาะทักษะ เทคนิค การตั้งคำถาม การดำเนินกิจกรรม การระดมความคิดจากผู้มาร่วมงานซึ่งเป็นเพียงเป้าหมายรอง เป้าหมายหลักคือชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการ ความคาดหวังและความร่วมมือจากชุมชน

ขั้นที่ ๓ : เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ทีมวิจัยได้ประชุมเพื่อออกแบบเครื่องมือวิจัย และหารือเกี่ยวกับการเก็บข้อมูล ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน และจัดทำรายงาน โดยจัดประชุมในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ และปฏิบัติการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ข้อมูลสภาพปัญหาของชุมชน โดยใช้วิธีการจัดเวที ระดมความคิด การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบเอกสารรายงานมาวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของทีมวิจัยเพื่อ ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ขององค์ความรู้ เพื่อนำเสนอรายงานการวิจัยฉบับที่ ๑ กิจกรรมในช่วงนี้ ได้แก่

๑) กิจกรรมศึกษาบริบทชุมชน/คัดเลือกชุมชนต้นแบบ

มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. เพื่อให้ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ได้ร่วมศึกษาบริบทของชุมชนในด้านประวัติชุมชน ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่ การเมือง การปกครอง บริบทด้านเศรษฐกิจ บริบทด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบริบทด้านวัฒนธรรม ประเพณี

๒. ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนท้องถิ่น ได้ร่วมถ่ายทอดความรู้บริบทของชุมชนในด้าน ข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่ การเมือง การปกครอง บริบทด้านเศรษฐกิจ บริบทด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบริบทด้านวัฒนธรรม ประเพณี

ขั้นที่ ๔ : การสัมภาษณ์เชิงลึก

การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยศูนย์วิจัยและนวัตกรรมการประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ถึงผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

๒. ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น โดยศูนย์วิจัยและนวัตกรรมการประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล และนัดหมาย วัน เวลา เพื่อสัมภาษณ์

๓. ก่อนการเดินทางลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะประสานกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะสัมภาษณ์ และนำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จัดเตรียมและศึกษาการใช้

อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง พร้อมอุปกรณ์สำรองในกรณีฉุกเฉิน จัดเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อม และเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองทุกครั้ง

๔. ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้ในการอ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียงในช่วงนั้นทันที

๕. หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์ทุกครั้ง ทาการถอดบทสัมภาษณ์ นำไปลงรหัสบทสัมภาษณ์ จัดทำดัชนีหัวข้อเรื่องย่อในบทสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์หน่วยข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ขั้นที่ ๕ : การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยจะเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีหน้าที่โดยตรง ผู้ซึ่งมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการศึกษาการวิจัย ที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัยในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัย เข้าร่วมสนทนา และแสดงความคิดเห็น ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสามารถสังเคราะห์ หลักสาระร่วม และข้อสรุปประเด็นดังนี้

- ๑) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น
- ๒) รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น
- ๓) การแปรรูปอินทผลัมของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น
- ๔) การขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น
- ๕) ส่งเสริมเกษตรวิถีพุทธของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น
- ๖) ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อนำไปสรุปผลการวิจัยให้สมบูรณ์ต่อไป

ขั้นที่ ๖ : การประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หลักสาระร่วม และถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน

หลังจากนั้น ทีมวิจัยจะจัดประชุมที่วิจัยและผู้เกี่ยวข้องเพื่อวางแผนการทดลองปฏิบัติการตามโครงการในระยะที่ ๒ เช่น โครงการทำวิดิทัศน์ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินท

ผาลัมในจังหวัดขอนแก่น เมื่อดำเนินแต่ละโครงการเสร็จสิ้น มีการประชุมเพื่อติดตามการทดลองปฏิบัติการ สรุปบทเรียนในการทำงานและประเมินผลการวิจัยตามลำดับ

ขั้นที่ ๗ : การสรุปและจัดทำรายงาน

ทีมวิจัยจะจัดประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุปผลการศึกษาและสรุปบทเรียนโครงการวิจัย นำเสนอผลการศึกษาขยายผลสู่ชุมชนเกษตรกรในพื้นที่ และสาธารณชน และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารเกษตรกร ประกาศ ระเบียบ บทความ และงานวิจัย ในหน่วยงาน ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้นัยสำคัญของคำในข้อมูล มาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏขึ้นตามประเด็นที่กำหนด และสรุปตามประเด็นของกรอบการวิจัย

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนา แล้วนำมาวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของการวิเคราะห์การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อนำไปกำหนดแนวทางการจัดการเครือข่ายการขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่นวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ด้วยวิธีการนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ลักษณะแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัยทั้งจากผลการทำวิจัย ผลจากแบบสอบถาม ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ อย่าง

เป็นระบบ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อปรับปรุงการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้อง และเชื่อถือได้

โดยผู้วิจัย จะนำข้อมูลจากผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอน มาวิเคราะห์จัดรวบรวมข้อมูล พร้อมอธิบายความหมาย แล้วทำการสร้างข้อสรุป ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย ตีความสร้างข้อสรุป ข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูล เปรียบเทียบและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้างข้อสรุปจากผลการวิจัย และนำผลงานวิจัยไปเผยแพร่สู่สาธารณะชนต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดการนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๑ การนำเสนอข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

๔.๒ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการปรับปรุงและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากโครงการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น

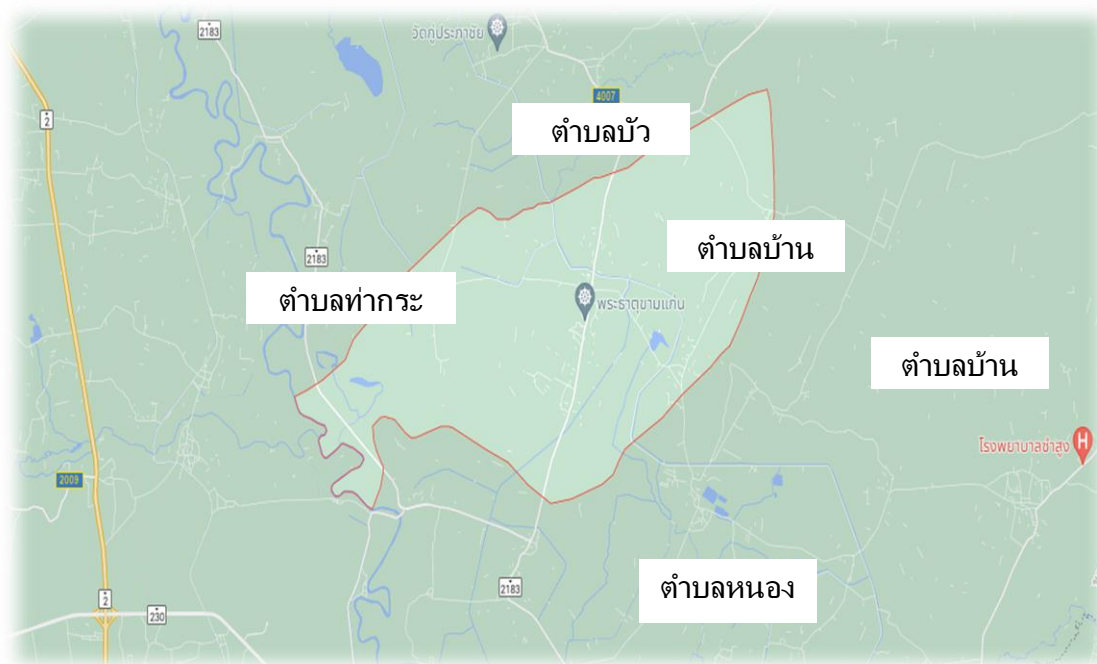
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ๑) ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๐ คน ๒) ตัวแทนผู้นำชุมชน/พระสงฆ์ จำนวน ๑๖ รูป/คน ๓) สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๕ รูป/คน ๔) สำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๕ รูป/คน ๕) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๕ รูป/คน ๖) ตัวแทนภาคประชาชนกลุ่มเกษตรกรระดับท้องถิ่น จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๑ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น นำมาแสดงในรูปของความเรียงได้ ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ข้อมูลบริบทพื้นที่การศึกษาวิจัยเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น

ด้านกายภาพสภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบลบ้านขามตั้งอยู่บนอำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๔๓.๖๗ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๒๗,๒๙๑ ไร่มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลบัวใหญ่	อำเภอน้ำพอง	จังหวัดขอนแก่น
ทิศใต้	จดตำบลหนองตุม	อำเภอเมือง	จังหวัดขอนแก่น
ทิศตะวันตก	จดตำบลท่ากระเสริม	อำเภอน้ำพอง	จังหวัดขอนแก่น
ทิศตะวันออก	จดตำบลบ้านโนน	อำเภอซำสูง	จังหวัดขอนแก่น

ภาพแผนที่ตำบลบ้านขาม

แผนภาพที่ ๔.๑ ภาพทางอากาศ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๔.๑.๑.๑ ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลบ้านขามเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง

๔.๑.๑.๒ ลักษณะภูมิอากาศ

หน้าร้อน ร้อนจัด-แห้งแล้ง หน้าหนาวมาก-มีลมกระโชกแรง หน้าฝน ฝนตกไม่
มาก-แห้งแล้ง

๔.๑.๑.๓ ลักษณะของดิน

ดินร่วนปนทราย

๔.๑.๑.๔ ลักษณะของแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลอง
- บึง, หนองและอื่นๆ

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝาย
- บ่อน้ำตื้น
- บ่อโยก
- บ่อบาดาล
- สระน้ำสาธารณะ
- สระส่วนบุคคล

๔.๑.๑.๕ ลักษณะของไม้และป่าไม้

ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามส่วนมากเป็นป่าสาธารณประโยชน์
ลักษณะของต้นไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบ

๔.๑.๑.๖ ด้านการเมืองการปกครอง

๑. เขตการปกครองตำบลบ้านขามมีพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเต็มพื้นที่มีเขต
การปกครองในพื้นที่ ๑๖ หมู่บ้านดังนี้

๑.บ้านขาม	หมู่ที่ ๑
๒. บ้านขาม	หมู่ที่ ๒
๓.บ้านโนนตู่	หมู่ที่ ๓
๔. บ้านจำเริญ	หมู่ที่ ๔
๕. บ้านโนนแดง	หมู่ที่ ๕
๖. บ้านสองคอน	หมู่ที่ ๖
๗. บ้านโนนเชือก	หมู่ที่ ๗
๘. บ้านเหล่าใหญ่	หมู่ที่ ๘
๙. บ้านดอนสวรรค์	หมู่ที่ ๙
๑๐. บ้านหัวดง	หมู่ที่ ๑๐
๑๑. บ้านสำโรง	หมู่ที่ ๑๑
๑๒. บ้านสำโรง	หมู่ที่ ๑๒
๑๓. บ้านเหล่าใหญ่	หมู่ที่ ๑๓
๑๔. บ้านหัวดง	หมู่ที่ ๑๔
๑๕. บ้านขาม	หมู่ที่ ๑๕
๑๖. บ้านขาม	หมู่ที่ ๑๖

๒. การเลือกตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามได้แบ่งเขตการเลือกตั้งออกเป็น ๑๖ หน่วย
เลือกตั้ง ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามส่วนใหญ่ร่วมกิจกรรมทางการเมือง
เสมอมาและประชาชนในตำบลบ้านขามยังมีส่วนร่วมในการบริหารงานการช่วยเหลืองานองค์การ
บริหารส่วนตำบลเสนอแนะในกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานต่างๆเช่นการ
ประชุมประชาคมในการจัดแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลประชุมประชาคมแก้ไขปัญหาความ
ยากจน ฯลฯ

๓. ประชากร

๓.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากรจำนวนหมู่บ้าน ๑๖ หมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้าน	ประชากร		รวม	จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง		
หมู่ที่ ๑ บ้านขาม	๑๕๖	๑๗๓	๓๒๙	๑๒๒
หมู่ที่ ๒ บ้านขาม	๒๐๘	๒๑๑	๔๑๙	๑๘๔
หมู่ที่ ๓ บ้านโนนตุ่น	๒๓๑	๒๒๕	๔๕๖	๑๔๑
หมู่ที่ ๔ บ้านจำเริญ	๓๗๓	๔๔๑	๘๑๔	๒๖๑
หมู่ที่ ๕ บ้านโนนแดง	๒๕๗	๒๗๓	๕๓๐	๑๗๖
หมู่ที่ ๖ บ้านสองคอน	๒๖๑	๓๐๐	๕๖๑	๑๖๒
หมู่ที่ ๗ บ้านโนนเขือก	๓๙๙	๓๙๙	๗๙๘	๒๑๗
หมู่ที่ ๘ บ้านเหล่าใหญ่	๒๘๗	๒๗๐	๕๕๗	๑๔๖
หมู่ที่ ๙ บ้านดอนสวรรค์	๓๔๘	๓๗๘	๗๒๖	๑๒๒
หมู่ที่ ๑๐ บ้านหัวดง	๑๘๒	๑๘๗	๓๖๙	๒๑๖
หมู่ที่ ๑๑ บ้านสำโรง	๔๗๓	๔๕๔	๙๒๗	๒๑๖
หมู่ที่ ๑๒ บ้านสำโรง	๓๕๓	๓๗๒	๗๒๕	๑๗๔
หมู่ที่ ๑๓ บ้านเหล่าใหญ่	๓๑๒	๒๙๓	๖๐๕	๑๖๘
หมู่ที่ ๑๔ บ้านหัวดง	๒๒๓	๒๐๙	๔๓๒	๑๒๒
หมู่ที่ ๑๕ บ้านขาม	๒๗๒	๒๙๐	๕๖๒	๑๓๐
หมู่ที่ ๑๖ บ้านขาม	๒๑๗	๒๔๗	๔๖๔	๑๓๐
รวม	๔,๕๕๒	๔,๗๒๒	๙,๒๗๔	๒,๗๒๓

ประชากร มีจำนวนประชากรตามสำนักทะเบียนราษฎร อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๒,๗๒๓ ครัวเรือน ๙,๒๗๔ คน แยกได้ดังนี้

เพศชาย ๔,๕๕๒ คน

เพศหญิง ๔,๗๒๒ คน

๓.๒ ช่วงอายุและจำนวนประชากร

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น			
	หญิง	ชาย	หมายเหตุ
จำนวนประชากรเยาวชน	๘๙๓	๗๙๗	อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี
จำนวนประชากร	๒,๙๐๗	๒,๙๗๒	อายุ ๑๘-๖๐
จำนวนประชากรผู้สูงอายุ	๗๕๒	๙๕๓	อายุมากกว่า ๖๐
รวม	๔,๕๕๒	๔,๗๒๒	รวมทั้งสิ้น ๙,๒๗๔ คน

๔. สภาพทางสังคม

๔.๑ การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	๖	แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	๑	แห่ง
- โรงเรียนอาชีวศึกษา	-	แห่ง
- โรงเรียนสถาบันชั้นสูง	-	แห่ง
- ห้องสมุดประชาชน	๑	แห่ง
- การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ	๑	ศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	๒	แห่ง
----------------------	---	------

๔.๒ สาธารณสุข

- โรงพยาบาลของรัฐขนาด ๓๐ เตียง	-	แห่ง
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล	๒	แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน	-	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	๑	แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ ๑๐๐		

๔.๓ อาชญากรรม

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามไม่มีเหตุอาชญากรรมเกิดขึ้น แต่มีการลักขโมยทรัพย์สินประชาชนซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็ได้ดำเนินการแก้ไข ป้องกันการเกิดเหตุดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๔.๔ ยาเสพติด

ปัญหา ยาเสพติดในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามจากการที่ทางสถานีตำรวจภูธรอำเภอหนองน้ำพองได้แจ้งให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามทราบนั้นพบว่าในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีผู้ติดยาเสพติดแต่เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นถือว่าน้อยและยังไม่พบผู้ค้าเหตุผลก็เนื่องมาจาก ว่าได้รับความร่วมมือกับทางผู้นำประชาชนหน่วยงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามที่ช่วยสอดส่องดูแลอยู่เป็นประจำการแก้ไขปัญหายาขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามสามารถทำได้เฉพาะตามอำนาจหน้าที่เท่านั้นเช่นการรณรงค์การประชาสัมพันธ์การแจ้งเบาะแสการฝึกอบรมให้ความรู้แก่นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ที่เป็นเรื่องของอำเภอหรือตำรวจแล้วแต่กรณีทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็ได้ให้ความร่วมมือมาโดยตลอด

๔.๕ การสังคมสงเคราะห์

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามได้ดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ดังนี้

๑. การดำเนินการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุผู้พิการและผู้ป่วยเอดส์
๒. รับลงทะเบียนและประสานโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด
๓. ประสานการทำบัตรผู้พิการ
๔. ตั้งโครงการการจัดจ้างนักเรียน/นักศึกษาทำงานช่วงปิดภาคเรียน
๕. ตั้งโครงการช่วยเหลือผู้ยากจนยากไร้รายได้น้อยและผู้ด้อยโอกาสไร้ที่พึ่ง
๖. ตั้งโครงการปรับปรุงซ่อมแซมบ้านคนจน

๕. ระบบบริการพื้นฐาน

๕.๑ การคมนาคม

ตำบลบ้านขามมีเส้นทางสายหลักคือ ถนนสายขอนแก่น – หนองน้ำพอง

๕.๒ การไฟฟ้า

ไฟฟ้าในหมู่บ้านเข้าถึงครบทุกครัวเรือน ปัญหาคือไฟฟ้าส่องสว่างทางหรือที่สาธารณะยังไม่สามารถดำเนินการครอบคลุมพื้นที่ได้ทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่ที่มีความต้องการให้ติดตั้งไฟฟ้าส่องสว่างนั้นยังไม่เป็นที่สาธารณะ จึงไม่สามารถดำเนินการได้เช่นเดียวกับถนน การแก้ปัญหาคือ ประสานความร่วมมือกันหลายๆ ฝ่าย เพื่อที่จะทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ และวิธีการที่จะดำเนินการแก้ไขอย่างไร ทั้งนี้ก็ได้ตั้งงบประมาณในส่วนนี้ไว้แล้ว และได้แจ้งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบถึงเหตุผลเพื่อที่จะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหให้กับชุมชน

๕.๓ การประปา

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้าน จากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละ

หมู่บ้าน ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาบ่อยขึ้น

๕.๔ โทรศัพท์

- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ	-	ตู้
- จำนวนชุมสายโทรศัพท์จำนวน ชุมสาย	๑	
- ประชาชนส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่		

๕.๕ ไปรษณีย์หรือการสื่อสารหรือการขนส่ง และวัสดุ ครุภัณฑ์

- ที่ทำการไปรษณีย์	๑	แห่ง
- ไปรษณีย์เอกชน	๑	แห่ง
- หอกระจายข่าวในพื้นที่ให้บริการได้ครอบคลุมร้อยละ พื้นที่	๑๐๐	ของ

๖. ระบบเศรษฐกิจ

๖.๑ การเกษตร

ประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง ดังนี้

- อาชีพเกษตรกรรม	ร้อยละ	๗๐	ของจำนวนประชากรทั้งหมด
- อาชีพเลี้ยงสัตว์	ร้อยละ	๑๓	ของจำนวนประชากรทั้งหมด
- อาชีพรับจ้าง	ร้อยละ	๘	ของจำนวนประชากรทั้งหมด
- อาชีพค้าขาย	ร้อยละ	๙	ของจำนวนประชากรทั้งหมด

๖.๒ การประมง

หาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ห้วย หนอง คลอง บึง

๖.๓ การปศุสัตว์

เป็นการประกอบกิจการในลักษณะเลี้ยงในครัวเรือนเป็นอาชีพและอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยงไก่ เป็ด โค สุกร กระบือ ปลา

๖.๔ การบริการ

รีสอร์ท	๒	แห่ง
ร้านอาหาร	๒๙	แห่ง
ร้านค้า	๕๔	ร้าน
สถานีขนส่ง	-	แห่ง (ท่ารถ ๑ แห่ง)

๖.๕ การท่องเที่ยว

มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ๑ แห่ง วัดเจติยภูมิ (พระธาตุขามแก่น) และได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดงานประเพณีต่างๆ การจัดสร้างสวนสาธารณะสำหรับใช้พักผ่อนหย่อนใจ

๖.๖ อุตสาหกรรม

จำนวนกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็ก (โรงรับซื้อข้าวขนาดเล็ก) จำนวน ๑ แห่ง (มีพนักงานต่ำกว่า ๑๐ คน หรือมีทรัพย์สินถาวรที่เกิน ๑ ล้านบาท)

๖.๗ การพาณิชย์และกลุ่มอาชีพ

ธนาคาร	๑	แห่ง	สถานีบริการน้ำมัน	๒	แห่ง
บริษัท	๑	แห่ง	ศูนย์การค้า/ห้างสรรพสินค้า	-	แห่ง
ห้างหุ้นส่วนจำกัด	-	แห่ง	ตลาดสด	๒	แห่ง
ร้านค้าต่างๆ	๕๔	แห่ง	โรงฆ่าสัตว์	-	แห่ง
ซูเปอร์มาเก็ต	๒	แห่ง	กลุ่มอาชีพ	๑๖	กลุ่ม

๖.๘ แรงงาน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า ประชากรที่มีอายุ ๑๕-๖๐ ปี อยู่ในกำลังแรงงาน ร้อยละ ๙๕ เมื่อเทียบกับอัตราส่วนกับจังหวัด ร้อยละ ๗๓.๙๙ ซึ่งสูงกว่ามาก แต่ค่าแรงในพื้นที่ต่ำกว่าระดับจังหวัด โดยเฉพาะแรงงานด้านการเกษตร ประชากรอายุระหว่าง ๒๕-๕๐ปีบางส่วน ไปรับจ้างทำงานนอกพื้นที่รวมทั้งแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศ ปัญหาที่พบคือ ประชากรต้องไปทำงานนอกพื้นที่ในเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรม บริษัท ห้างร้านใหญ่ๆ เพราะในพื้นที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานเยอะ เพราะพื้นที่ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย ปัญหานี้ยังไม่สามารถแก้ไขได้

๗. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

๗.๑ การนับถือศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่่นับถือศาสนาพุทธ

สถานบันและองค์การศาสนา

-วัด	๑๐	แห่ง
-สำนักสงฆ์	๒	แห่ง

๗.๒ ประเพณีและงานประจำปี

- งานประเพณีสงกรานต์
- งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา
- งานประเพณีบุญบั้งไฟ
- งานประเพณีบวงสรวงพระธาตุขามแก่น

วิถีชีวิตชาวบ้าน จะอยู่ร่วมกันเหมือนเครือญาติ พี่พวาค้ายกันวิถีชีวิตจะเกี่ยวข้องกับ ศาสนา ทั้งในด้านจริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ทุกครัวเรือนจะรู้จักสนิทสนมกันเป็นอย่างดี “วัด” จะเป็นแหล่งรวมกันทำกิจกรรมของคนในหมู่บ้านวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นทั่วไปของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นเอกลักษณ์คือ ประเพณีและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับศาสนาอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อเกี่ยวกับผีसाง เทวดา และสิ่งศักดิ์ที่จะดลบันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุขลูกหลานซึ่งอยู่ในวัย ทำงานและวัยหนุ่มสาวที่ไม่อยู่หรือไปทำงานต่างถิ่น จะพากันกลับมาเยี่ยมบ้านเมื่อถึงเทศกาลสำคัญ เช่นวันขึ้นปีใหม่วันสงกรานต์ คนเหล่านี้จะนำเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรม เก่าที่ควรอนุรักษ์ตกเป็นภาระของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ที่พยายามช่วยกันอนุรักษ์สืบสานไว้

ประเพณีส่วนใหญ่จะประพฤติปฏิบัติกันโดยยึดหลัก “ฮีตสิบสอง” คำว่า “ฮีต” คือ สิ่งที่คนในชุมชนควรต้องปฏิบัติร่วมกัน ที่สำคัญ เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น การประกอบกิจกรรมสำคัญร่วมกันทำให้คนในหมู่บ้านมีโอกาสได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนเฝ้าถามถึงสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตแบบชนบทโดยแท้

ในรอบหนึ่งปี ในหมู่บ้าน / ชุมชน มีการทำบุญหรืองานประเพณีฮีตสิบสอง เป็น ประเพณีและความเชื่อเก่าแก่ชาวอีสานยึดมั่นมานานและยังยึดมั่นอย่างมั่นคงแม้ในปัจจุบัน สรุปได้ ดังนี้

๑. เดือนเจียง (เดือนอ้าย) นิมนต์สังฆเจ้าเข้ากรรมฯ ชาวบ้านเลี้ยงผีเถน และผี ต่างๆ (บรรพบุรุษหรือวีรบุรุษผู้ล่วงลับ) การนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาปริวาสกรรมหรือเข้ากรรมนั้นเป็น พิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุผู้กระทำผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ (มิใช่ล้างบาป) เป็นการฝึกความรู้สึกสำนึกวิจยความผิดบกพร่องของตัว ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมสมัยนี้มีแต่โทษจนมาถึงความชั่วความผิด ของผู้อื่นข้างเดียว

๒. เดือนยี่ ทำบุญ “คุณลาน” มีพระสวดมนต์ฉันข้าวเข้าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันเข้าแล้วก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าว (ทำขวัญข้าวหรือสูตรขวัญข้าว) นอกจากนั้นใน เดือนนี้ชาวบ้านจะต้องตระเตรียมสะสมเชื้อเพลิงหาฟืนและถ่านมาไว้ในบ้าน

๓. เดือนสาม มื้อเพ็งทำบุญข้าวจี่ และบุญมาชะบูชา เริ่มพิธีทำบุญเข้าจี่ในตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มน้ำอ้อยนำไปปิ้งหรือจี่พอเกรียม แล้วชุบด้วยไข่ ฝนไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะไป ตั้งไว้ในหัวแจก (ศาลาวัด) นิมนต์พระรับศีลแล้วเอาข้าวจี่ใส่บาตร นำถวายแด่พระสงฆ์พร้อมด้วย อาหารอื่นเมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการแสดงพระธรรมเทศนา ข้าวจี่ที่เหลือจากพระฉันแล้วแบ่งกัน รับประทานถือว่าจะมีโชค

๔. เดือนสี่ บุญพระเวสฟังเทศมหาชาติ มูลเหตุเนื่องมาจากพระคัมภีร์มาลัยหมื่น และมาลัยแสนว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะได้พบพระศรีอริยะเมตไตรย หรือเข้าถึงศาสนาพระพุทธองค์ แล้ว จงอย่าฆ่าบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ อย่ายุยงให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกันกับให้อุตสาหกรรม

พระธรรมเทศนาเรื่อง พระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียวเป็นต้น ในงานนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าเจาะจงจะถวายเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็เรียกว่า “กัณฑ์จบ” เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อน

๕. เดือนห้า ทำบุญขึ้นปีใหม่ไทยหรือตรุษสงกรานต์สร้างน้ำพระพุทธรูป ไปเก็บดอกไม้ป่ามาบูชาพระในระหว่างบุญนี้ทุกคนจะหยุดงานธุรกิจประจำวัน โดยเฉพาะมีวันสำคัญดังนี้

- วันสังขารล่วง เป็นวันแรกของงานจะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดและตั้งไว้ ณ สถานที่อันสมควรแล้วพากันสร้างพระด้วยน้ำหอม

- วันสังขารเนา เป็นวันที่สองของงาน พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดาและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

- วันสังขารขึ้น เป็นวันที่สามของงาน ทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระ – เณรแล้วทำการคารวะแก่บิดามารดาและคนแก่ ส่งท้ายด้วยมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ แล้วใช้น้ำที่เหลือจากการรดน้ำให้ผู้ใหญ่นำมารดน้ำให้แก่ผู้มาร่วมงานภายหลังจึงแผลงมาเป็นวิ่งไล่สาดน้ำทาแป้ง

๖. เดือนหกทำบุญบั้งไฟและวันวิสาขบูชาการทำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนเป็นงานสำคัญก่อนลงมือทำนา ส่วนการทำบุญวันวิสาขบูชากลางวันมีการเทศน์กลางคืนมีการเวียนเทียน

๗. เดือนเจ็ดทำบุญซำชะล้างหรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเช่นสรวงหลักเมืองปู่ตาผีเมืองผีตาแฮกเป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

๘. เดือนแปดทำบุญเข้าพรรษา เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง มีการทำบุญตักบาตร ฟังธรรมเทศนาและถวายเทียนเข้าพรรษา

๙. เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ โดยการจัดหาอาหาร หมากพลู เหล้า บุหรี่ ไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่ง แล้วเชิญวิญญาณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารไป

๑๐. เดือนสิบ ทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก พิธีนี้กระทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ชาวบ้านได้นำข้าวต้ม ขนมเลี้ยงดูแจกจ่ายกันในตอนเพลของวันนี้ ชาวบ้านได้นำสำรับกับข้าวและเครื่องไทยทานเพื่อนำเข้าไปถวายพระภิกษุในวัด เขียนสลากบอกชื่อเจ้าของสำรับกับข้าวแล้วนำลงใส่บาตร พร้อมกับนิมนต์ให้พระภิกษุตลอดจนสามเณรเป็นผู้จับสลาก พระภิกษุองค์ใดถูกสลากของใครก็จะได้รับข้าวและเครื่องไทยทานของผู้นั้น

๑๑. เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา พระสงฆ์จะแสดงอาบัติทำการปวารณา คือเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ พอตกกลางคืนมีการจุดประทีปโคมไฟแขวนไว้ตามต้นไม้หรือริมรั้ว

๑๒. เดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน ชาวบ้านได้พากันทำบุญกฐินหลังออกพรรษา ซึ่งถือตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา นอกจากบุญกฐินแล้วก็แล้วยังมีบุญทอดผ้าป่า โดยเฉพาะบุญทอดผ้าป่านี้ไม่ได้กำหนดตามกาลและเวลา คือ เจ้าของหรือเจ้าภาพกำหนดทำพิธีเมื่อไรก็ได้

๗.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามได้อนุรักษ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นได้แก่ วิธีการทำเครื่องจักรกลใช้สำหรับในครัวเรือน งานประดิษฐ์พานบายศรี เป็นต้น

ภาษาถิ่น ส่วนมากร้อยละ ๙๐ % พูดภาษาอีสาน

๗.๔ OTOP สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก

ของที่ระลึก- ของฝาก แจ่วบองบ้านโนนเชือก พรมเช็ดเท้า ถั่วลิสงคั่ว ถั่วตัด จากกลุ่มอาชีพ เสื่อทอ ผลิตภัณฑ์จากเสื่อ ข้าวไรต์เบอร์รี่ น้ามข้าว

๘. ทรัพยากรธรรมชาติ

๘.๑ น้ำ

น้ำที่ใช้ในการอุปโภค-บริโภค เป็นน้ำที่ได้จากน้ำฝน สำหรับน้ำใต้ดินมีปริมาณน้อย ไม่สามารถนำขึ้นมาใช้ให้พอเพียงได้ และบางแห่งเค็ม ไม่สามารถใช้ดื่มและอุปโภคได้

๘.๒ ป่าไม้

ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์

๘.๓ ภูเขา

ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามไม่มีภูเขา

๘.๔ คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามส่วนมากเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ที่อยู่อาศัย ร้านค้า สถานประกอบการ ตามลำดับ และมีพื้นที่เพียงเล็กน้อยที่เป็นพื้นที่สาธารณะ มีแหล่งน้ำจากชลประทานใช้ในการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ก็ได้แก่ ดิน น้ำ ต้นไม้ อากาศที่ไม่มีมลพิษ ปัญหาคือเนื่องจากว่าพื้นที่บางส่วนเป็นดินเค็ม น้ำใต้ดินก็เค็ม หรือไม่ก็เป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถที่จะนำน้ำจากใต้ดินมาใช้ในการอุปโภค-บริโภคได้ ต้องอาศัยน้ำดิบจากแหล่งอื่น และน้ำฝน

สรุปข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเกี่ยวกับการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบล บ้านขามตั้งอยู่บนอำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศตำบลบ้านขามเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง ลักษณะของแหล่งน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลองบึง, หนองและอื่นๆแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก บ่อบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระส่วนบุคคล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้านจากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละหมู่บ้าน ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาบ่อยขึ้น การเกษตรประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง อาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ ๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพรับจ้างร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด

๔.๑.๒ ข้อมูลพื้นฐานอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

อินทผลัม (Date Palm: Phoenix dactylifera L.) หรือ เรียกภาษาท้องถิ่นว่า Khaji หรือ Khajoor เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีถิ่นกำเนิดในแถบตะวันออกกลางตอนเหนือของประเทศแอฟริกา ลักษณะเป็นต้นเดี่ยวและแตกหน่อ ลำต้นสูงประมาณ ๓๐ เมตร ขนาดลำต้นประมาณ ๐.๓-๐.๕ เมตร มีกาบกำบังใบหุ้มต้นช่อดอกจะออกจากโคนใบ มีใบบนต้นประมาณ ๔๐-๖๐ ก้าน ก้านทางใบมีหนามแหลมยาว ยาวประมาณ ๓-๔ เมตร ใบเป็นแบบขนนก ยาวประมาณ ๖ เมตร ทางใบชี้ตรงขึ้นไป ไม่โค้งลง ปลายใบแหลมคม สีเขียวอ่อน ใต้ใบสีเทา ใบย่อยพุ่งออกหลายทิศทาง (นิรนาม, ๒๕๔๙) ผลสีเขียวนวล รูปทรงกลมรี ยาวประมาณ ๒-๔ เซนติเมตร ผลมีลักษณะเป็นช่อ รสหวาน ทานได้ทั้งผลดิบและสุก ผลสีเหลืองจนถึงสีส้มและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้มเมื่อแก่จัด

๒.๕.๑ พันธุ์

แต่ละประเทศมีการปลูกอินทผลัมสายพันธุ์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ พันธุ์ฮายานีของอียิปต์ พันธุ์เด็กเก็ดนัวร์ของแอลจีเรีย พันธุ์เบอร์ฮาจจ์ของอิรัก พันธุ์อาบิราฮิมของซูดาน พันธุ์อาเบลของลิเบียและพันธุ์อื่นที่ปลูกกันอย่างแพร่หลายในแถบ Central Australian ได้แก่ Barhee, Deglet Noor, Medjool และ Thonry เป็นต้น

๒.๕.๒ การปลูกและดูแลรักษา

สัมฤทธิ์ และคณะ (๒๕๓๔) ปลูกอินทผลัมจากต้นที่ได้จากการเพาะเมล็ด เจริญเติบโตดี และเริ่มออกดอกติดผลได้เมื่ออายุ ๕-๖ ปี ในสภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนต้นที่ได้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ พบว่า เจริญเติบโตได้ดีเช่นกัน สำหรับผลผลิตและคุณภาพของผลยังคงจะต้องประเมินผลกันต่อไปสอดคล้องกับ Richard et al., (๑๙๕๔) รายงานว่า อินทผลัมมีความทนทานความเค็มดีในระดับสูงสุดเมื่อเทียบกับมะกอก มะเดื่อฝรั่ง ส้ม องุ่น แคนตาลูป ส้ม แอปเปิล

ระยะปลูก: ๘ x ๘ เมตร พื้นที่ ๑ ไร่ ปลูกได้ ๓๐ ต้น (ศักดิ์, ไม่ปรากฏปีพิมพ์) ต่างประเทศนิยมปลูกระยะ ๑๐x๑๐ เมตร ยกเว้นประเทศอิสราเอลและนามิเบีย ปลูกที่ระยะ ๘ x ๘ และ ๑๐ x ๘ เมตร ตามลำดับ (FAC, ๒๐๐๒) การให้น้ำ: ขึ้นกับสภาพพื้นที่ปลูก ซึ่งในแต่ละประเทศมีความต้องการน้ำแตกต่างกัน มีหลายรูปแบบเช่น การปล่อยน้ำท่วมแปลง การให้น้ำตามร่องน้ำ การใช้สปริงเกอร์ และ การใช้ระบบน้ำหยด

การกำจัดวัชพืช : มีไม่กี่ชนิดอาจใช้รูปแบบเดียวกับการจัดการวัชพืชในแปลงปาล์มน้ำมัน
โรค : โรคที่เกิดจากเชื้อรา เมื่อเข้าทำลายจะทำให้เกิดอาการเหี่ยวเฉาตาย

๒.๕.๓ การขยายพันธุ์

๑) เมล็ด: พบว่า มีความแปรปรวนของพันธุกรรมสูง ส่วนใหญ่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ มีความไม่แน่นอนว่าจะได้ต้นตัวผู้หรือต้นตัวเมียในอัตราส่วนเท่าใด อาจจะได้เป็นต้นตัวผู้และต้นตัวเมียมีอย่างละ ๕๐เปอร์เซ็นต์ ต้นที่ได้จากการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดเมื่อนำไปปลูกจะได้สัดส่วนต้นตัวเมียต่อต้นตัวผู้ ๖๐:๔๐

๒) การแยกหน่อ : นิยมใช้ในการขยายพันธุ์ เป็นการขยายพันธุ์โดยไม่ใช้เพศ ทำให้ต้นที่ได้มีลักษณะเหมือนต้นแม่ (Cobley, ๑๙๖๓) โดยเลือกต้นแม่ที่มีอายุตั้งแต่ ๕ ปี ขึ้นไป หน่อที่มีขนาดใหญ่ดีกว่าขนาดเล็ก เมื่อตัดจากต้นแม่แล้วจะมัดรวบไว้ก่อน (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘ นิ้ว ขึ้นไป) ราคาต้นพันธุ์ประมาณ ๑,๕๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท ขึ้นอยู่กับพันธุ์

๓) การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ จากส่วนของปลายยอด ตาใบ ใบ ต้น ช่อดอกอ่อน และราก เป็นต้นปัจจุบันนิยมใช้ในทางการค้า เนื่องจากได้ต้นที่มีลักษณะคล้ายต้นแม่และได้จำนวนต้นปริมาณมากในคราวเดียวกัน

๒.๕.๔ การผสมเกสร

อินทผลัมเป็นพืชที่มีเกสรตัวเมียและเกสรตัวผู้อยู่คนละต้นกัน เรียกว่า ต้นเพศผู้และต้นเพศเมียหากปล่อยให้ผสมกันเองตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยลมหรือแมลงนั้น ทำให้ได้ผลผลิตน้อยและไม่สมบูรณ์เต็มที่ ดังนั้น การช่วยผสมเกสรให้ได้ผลผลิตมากขึ้น จะต้องใช้เทคนิคช่วยในการผสมเกสร ดังนี้

๑) วิธีการเก็บเกสรเพศผู้ : ช่อเกสรตัวผู้จะแทงออกก่อนช่อเกสรตัวเมีย ๒ - ๓ สัปดาห์ จึงต้องเก็บเกสรเพศผู้สำรองไว้ก่อน ในระยะออกดอกให้สังเกตที่แทงออกมา เมื่อจั่นแตกจะเห็นดอก

ข้างในเป็นดอกที่มีกลีบดอกเป็นแฉกคล้ายหางกระรอก ใช้ถุงพลาสติกคลุมยอดดอกทั้งหมด แล้วเขย่าเพื่อให้ละอองเกสรดอกตัวผู้หล่นอยู่ในถุง จากนั้นจึงใส่อากาศภายในถุงออกให้หมด ปิดปากถุงให้แน่น แล้วนำไปเก็บไว้ในตู้เย็น เพื่อรอเวลานำไปผสมกับเกสรตัวเมีย

๒) การผสมเกสรเพศเมีย: ต้นตัวเมียจะออกจั่นเหมือนเพศผู้ แต่เวลาจั่นแตกดอกของดอกตัวเมียจะมีดอกเป็นช่อเม็ดกลม ๆ เมื่อจั่นเริ่มแตกให้นำละอองเกสรตัวผู้ที่เก็บรวบรวมไว้ในตู้เย็นนั้นมาผสมกับเกสรตัวเมีย ใช้เกสรตัวผู้ใส่ในถุงพลาสติกประมาณ ๑/๓ ช้อนชาต่อ ๑ ช่อเกสรตัวเมีย ใช้เกสรตัวผู้ที่แยกใส่ถุงพลาสติกครอบช่อลั่นตัวเมีย แล้วเขย่าให้ละอองเกสรตัวผู้ฟุ้งกระจายและติดกับเกสรตัวเมีย ทำซ้ำเช่นนี้ประมาณ ๑-๒ วัน ก็จะได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณมาก ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการช่วยผสมนี้ควรเป็นช่วงเช้า เนื่องจากเป็นเวลาที่อากาศไม่ร้อนจัดและความชื้นในอากาศมีน้อย

๒.๕.๕ การออกดอกติดผล

เริ่มออกดอกประมาณเดือนมกราคม ต้นหนึ่งจะมีช่อดอกประมาณ ๕-๑๑ ช่อ และจะทยอยบานประมาณปลายเดือนมกราคมเป็นต้นไปทุก ๕ วัน เกษตรกรจะนำเกสรตัวผู้โดยตัดจาก ๑๐/๒๖ วนส่วนใหญ่จะนิยมใช้พันธุ์ Khorl และ Bahani สามารถเก็บเกสรตัวผู้ไว้ใช้ได้โดยนำช่อดอกไปผึ่งแดดให้แห้งที่ติดมากับช่อดอกแห้ง เก็บใส่ถุงพลาสติกใส่ถังปิดฝาไว้ เก็บไว้ได้นานหลายเดือน เมื่อผสมเสร็จจะเริ่มติดผลหลังจากนั้น ๓ สัปดาห์ ทะลายที่ติดผลจะค่อยๆ โนมห้อยลงมาได้ทางใบทำให้ผลไม่เสียดสีกับหนามเมื่อลมพัดและสะดวกในการเก็บเกี่ยว ผลเริ่มแก่ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม บางพันธุ์อาจแก่ก่อนนี้เป็นพันธุ์เบาซึ่งขายได้ราคาดี (เช่น พันธุ์ Battas) ปกติจะเก็บเกี่ยวมากๆ ในเดือนสิงหาคม ระยะเวลาตั้งแต่ติดผลจนถึงผลแก่ประมาณ ๑๘๐ -๒๐๐ วัน แต่ละทะลายจะมีผลติดกประมาณ ๖-๘ กิโลกรัม

๒.๕.๖ การเก็บเกี่ยว และเก็บรักษาผลผลิต

สังเกตที่สีของผล คือ เมื่อผลแก่จะมีสีแดง หรือเหลืองเข้มหรือมีผลสุก ๕-๑๐ เปอร์เซ็นต์ เกษตรกรจะป็นขึ้นไปโดยใช้เชือกที่ผูกแบนๆ โอบรัดไปด้านหลังของเกษตรกรและพันรอบต้น แล้วค่อยๆ ขยับขึ้นไปโดยใช้เท้าเหยียบไปบนต้นที่มีโคนทางใบที่หลงเหลืออยู่จากการตัด ทำให้ขึ้นได้ง่ายมาก เมื่อตัดแล้ววางลงบนตะกร้า หย่อนเชือกลงมาด้านล่าง ผู้ที่อยู่ใต้ต้นจะเป็นผู้เก็บกองไว้กล่าวว่าการผลิตของอินทผลัมปกติต้นหนึ่งให้ผลผลิตประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ กิโลกรัม หรือ ๘,๐๐๐ ลูกต่อปี ทยอยเก็บเกี่ยวได้ตลอดระยะเวลาออกดอกจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ ๗-๘ เดือน เมื่อเก็บเกี่ยวผลอินทผลัมที่ผลสุกแก่แล้ว ควรเก็บในตู้เย็นที่อุณหภูมิประมาณ ๘ องศาเซลเซียส เก็บไว้ได้นาน ๑ ปี การพัฒนาของผลหลังการผสมเกสร แบ่งเป็น ๔ระยะ คือ ระยะผลดิบ ระยะผลสมบูรณ์เต็มที่ ระยะผลสุกแก่ และระยะผลแห้งการบรรจุภัณฑ์หลังจากการเก็บเกี่ยว: ต้องคัดแยกเบื้องต้นในแปลง แล้วขนย้ายไปโรงคัดบรรจุด้วยเมทิลโบรไมด์ หรือรมด้วย CO₂) เนื่องจากผลสดยังมีสารติดอยู่ จึงต้อง

ล้างทำความสะอาด เก็บรักษาในตู้เย็น ก่อนบรรจุกล่องจะนำไปคัดเกรดตามขนาด นำไปบรรจุกล่องขนาดใหญ่เพื่อขายส่งและกล่องขนาดเล็กเพื่อขายปลีก (FAO, ๑๙๙๓)

๒.๕.๗ การแปรรูป

นิยมรับประทานในรูปผลสด และผลแห้ง (ผลสุกที่ตากแห้ง สามารถเก็บไว้เป็นเวลาหลายปี) นอกจากนี้สามารถนำมาแปรรูปเป็นขนมปัง คุกกี้ แยม เครื่องดื่ม ลูกกวาด ขนมขบเคี้ยว สลัดผลไม้ ส่วนผสมในอาหารเช้า ส่วนผสมในไอศกรีม แปรรูปเป็นน้ำตาลแคลอรีต่ำ และน้ำส้มสายชู

๒.๕.๘ ประโยชน์ของอินทผลัม

กล่าวว่า มีประโยชน์ ๒ ด้าน คือ ด้านคุณค่าทางโภชนาการ ได้แก่ มีน้ำตาล รีดิวซิงสูงถึง ๗๕-๘๐ เปอร์เซ็นต์ โปรตีน ๑.๗๕-๒.๗๕ เปอร์เซ็นต์ แร่ธาตุและวิตามิน ได้แก่ ซีลเฟอร์ ธาตุเหล็ก โพแทสเซียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม แมงกานีส น้ำมันโวลาคาโดล และวิตามิน A, B, B๓ และ B, เป็นต้น มีเส้นใยมาก ช่วยลดอาการท้องผูกและทำให้ย่อยง่ายรวมทั้งให้พลังงานสูง บำรุงกล้ามเนื้อและสร้างน้ำนมแม่ด้วย ในผลอินทผลัมสดมีฮอร์โมน “ไบโอดีซิน” ซึ่งมีสรรพคุณในการทำให้บาดแผลที่มดลูกหดหรือลดขนาดลงและห้ามเลือดออกที่มดลูกได้ ด้านการรักษาโรค ได้แก่ บำรุงร่างกาย บำรุงสายตา ลดความหิว แก้กะหาย แก้อาการเวียนศีรษะ ช่วยลดเสมหะ ทำให้กระดูกแข็งแรง ลดระดับน้ำตาลในเลือดและความดันโลหิตสูง ฆ่าเชื้อโรค พยาธิและสารพิษที่ตกอยู่ในลำไส้และระบบทางเดินอาหาร เพราะมีฤทธิ์ในการกำจัดสารพิษ และยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคอันเป็นสารก่อมะเร็งในช่องท้องได้

ประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ ของอินทผลัม ดังนี้

ผล : บริโภคในรูปผลสด หรือผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ผลอินทผลัมสุกตากแห้ง น้ำเชื่อมจากผลอินทผลัม อินทผลัมแผ่น อินทผลัมผง แยม คุกกี้ ส่วนผสมของซอส ส่วนผสมของอาหารเข้าผลิตเป็นสุรา ทำเป็นเครื่องดื่มเรียกว่า อินทผลัมเชค

เมล็ด : ใช้เป็นอาหารสัตว์ (ตากแห้งและบดละเอียด) ใช้ทำสบู่และเครื่องสำอาง จากน้ำมันที่สกัดจากเมล็ด

ราก : ใช้รักษาอาการปวดฟัน

ลำต้น : ใช้ทำท่อส่งน้ำ สร้างบ้าน รักษาท้องเสีย และอาการเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะจากยางของลำต้นใบ ก้านใบ และกาบช่อดอก : ใช้ทำเสื่อ ตะกร้า เครื่องจักสาน สร้างบ้าน

สรุปข้อมูลพื้นฐานอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นจากการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

อินทผลัมเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในจังหวัดขอนแก่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และสามารถปลูกได้ในจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน มีพื้นที่ปลูก

อินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

พื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอภูเวียง น้ำพอง กระนวน ซึ่งมีพื้นที่เกษตรกรรมอุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกอินทผลัมเพื่อการค้า ผลผลิตอินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่ส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และตะวันออกกลาง

สายพันธุ์อินทผลัมที่นิยมปลูกในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ สายพันธุ์บาฮี สายพันธุ์โคไนซี และสายพันธุ์เดกเล็ดดำ โดยสายพันธุ์บาฮีเป็นสายพันธุ์ที่นิยมปลูกมากที่สุด เนื่องจากมีรสชาติอร่อย หวานกรอบ ผลผลิตสูง และทนทานต่อโรคและแมลงฤดูกาลเก็บเกี่ยวอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จะเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

อินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีคุณภาพดี และปลอดภัยจากสารเคมี จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นในการพัฒนาศักยภาพการผลิตอินทผลัม เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้น ได้แก่สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม ได้แก่ มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕-๓๐ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ ๖๐-๗๐% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมมากขึ้นมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนเกษตรกรในการปลูกอินทผลัมต้นทุนการผลิตที่สูงเนื่องจากอินทผลัมเป็นพืชที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกนานกว่าพืชชนิดอื่นปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชหากเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหเหล่านี้ได้ จะทำให้การผลิตอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นมีความยั่งยืนและสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้อย่างมั่นคง

๔.๒.๑ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพเกษตรกร

ประเด็นคำถามข้อที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ที่เกี่ยวกับข้องกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพอย่างไรบ้าง และเกิดผลอย่างไร สามารถวิเคราะห์ห้บทสัมภาษณ์ได้ต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์ วิธีการส่งเสริมการเกษตร(agricultural extension methods) เป็นกระบวนการของการนำความรู้ วิชาการและเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร ได้แก่

๑) วิธีการส่งเสริมแบบบุคคลต่อบุคคล ให้เกษตรกรหรือบุคคลผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ได้เรียนรู้ตนเองอย่างเป็นอิสระ การถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรโดยตรงเป็นรายบุคคล

๒) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มบุคคล โดยการฝึกอบรม การสาธิต การศึกษาดูงานนอกสถานที่

๓) การส่งเสริมแบบมวลชน โดยสื่อสารมวลชนจะช่วยให้การส่งเสริมเผยแพร่ข่าวสาร ใช้กับคนจำนวนมากได้อย่างกว้างขวาง โดย แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

การเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีกลุ่มนี้รู้จักกันในนามทฤษฎีสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมา และเน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เพราะเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวที่กำหนดพฤติกรรม การเรียนรู้ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยมหรือพุทธินิยม ทฤษฎีกลุ่มนี้เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมองการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเองนั่นเอง โดยทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความสามารถในการตั้งวัตถุประสงค์การวางแผนความตั้งใจ ความคิด ความจำ การคัดเลือก การให้ความหมายกับสิ่งเร้าต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ ทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจภายใน ที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์การเรียนรู้เกิดจากการรับรู้ ว่า สิ่งที่เราเรียนรู้มีความหมายและความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของชีวิตตนเอง

จากการสัมภาษณ์ ทฤษฎีการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร ของแบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เบอโรล (David Berlo) ประกอบด้วย S-M-C-R ได้แก่ ๑) Source หมายถึงผู้ส่งสาร ๒) Message หมายถึง ข่าวสาร ๓) Channel หมายถึงสื่อ และ ๔) Receiver หมายถึงผู้รับสาร^๑

กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ๓ ประการ จึงจะเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ ๑) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น การเรียนรู้ความคิดรวบยอด ๒) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ หรือความรู้สึก (Affective Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อ ความสนใจ เจตคติ ค่านิยม และ ๓) การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายการเคลื่อนไหวของร่างกาย (Psychomotor Domain) คือ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเพื่อให้เกิดความชำนาญ หรือทักษะ

^๑ ปัญญา ทิรัญรัมย์ และส่งเสริม หอมกลิ่น, “การสัมมนาการบริหารจัดการสหกรณ์”, ในประมวลสาระชุดวิชาการสัมมนาการบริหารธุรกิจสหกรณ์หน่วยที่ ๒, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๔ - ๘.

ทฤษฎีการแรงจูงใจ **จากการสัมภาษณ์** ได้กล่าวถึง ลักษณะของแรงจูงใจ มี ๒ ลักษณะ คือ แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motives) แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motives) ในแรงจูงใจภายใน เป็นสิ่งผลักดันจากภายในตัวบุคคลซึ่งอาจจะเป็นเจตคติ ความคิด ความสนใจ การมองเห็นคุณค่า ส่วนแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motives) เป็นสิ่งผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่มากกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมอาจจะเป็นการได้รับรางวัล เกียรติยศชื่อเสียง แรงจูงใจนี้ไม่คงทนถาวร ตอบสนองสิ่งจูงใจ ดังกล่าวเฉพาะกรณีที่ต้องการสิ่งตอบแทนเท่านั้นส่วนแนวคิดทฤษฎีความคาดหวังของวรูม (Vroom's Expectancy Theory) คือ การจูงใจจะเกิดขึ้นเมื่อ คนเชื่อว่าสิ่งที่ตนจะทำนั้น สามารถสำเร็จได้และเมื่อสำเร็จแล้วจะได้ผลลัพธ์หรือรางวัลที่ตนเห็นคุณค่า ซึ่งการจูงใจนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ ดังนี้ ความคาดหวัง (Expectancy : E) การเป็นเครื่องมือ (Instrumentality : I) และคุณค่าของผลลัพธ์ (Valence : V)

๑) หลักการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริม (Extension) หมายถึง ต่อยืด ยาวยืด ยืดนาน แผ่กว้าง ทั้ง กาง อ้า กว้างขวางขยาย ส่วนที่ต่อออกไป ส่วนขยาย ส่วนเพิ่มเติม ส่วนประกอบ

จากการสัมภาษณ์ การส่งเสริม (Extension) เป็นการขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบวิทยาการแผนใหม่ (Innovation System) ซึ่งก่อประโยชน์ทางการศึกษา (Education Advantages) และมีคุณค่าทางการปฏิบัติ (Practical Values) แก่บุคคลผู้ฟังได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้หรือผู้รับการส่งเสริม (People Intended, Clientele, Audience) ให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นสำคัญ

การส่งเสริม (Extension) หมายถึง การวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่ง ในการนำเอาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและการวิจัยต่างๆ นำออกไปสู่ประชาชนในชนบท โดยความรู้ที่นำออกไปนั้น ประชาชนสามารถรับรู้และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต้องคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรมควบคู่กันไป **จากการสัมภาษณ์**

การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension) คือ การให้บริการหรือระบบที่ช่วยเหลือประชาชนโดยวิธีการให้การศึกษา (Education Procedure) เพื่อปรับปรุงวิธีการและเทคนิคทางการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและรายได้ รวมทั้งการปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ (Level of Living) ระดับมาตรฐานทางการศึกษา และสังคมของชีวิตชนบทให้ดีขึ้นกล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการเกษตร คือ เป็นกระบวนการในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร

ในชนบท รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ประชาชนด้านการเกษตร โดยให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติ ด้วยตัวของเขาเอง จนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้เป้าหมายสุดท้าย (Ultimate goal) ของการส่งเสริมก็คือ “การพัฒนาคน” (Development of people) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตนเองของเกษตรกรอันเป็นผลให้เกิดภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาปรับปรุงผลผลิตการเกษตรยังทำให้เกิดผลกำไรสูงสุดแก่เกษตรกรอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนดัชนี (index) หรือวิธีการ (means) ในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่เกี่ยวกับการให้การศึกษา ให้ความรู้ทางการเกษตรแก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปที่สนใจในเรื่องการเกษตร แต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงการสอนเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและบริการต่างๆ ของรัฐและเอกชนอย่างกว้างขวาง

งานส่งเสริมการเกษตรที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อที่ช่วยให้เขาได้ช่วยเหลือตัวเอง โดยการเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในด้านอาชีพทางการเกษตร ดังนั้น โดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการเกษตร อาจสรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้เกษตรกรมีความสามารถในการผลิตทางการเกษตร เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและทำเป็นอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อแนะนำส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาการผลิตที่สมบูรณ์แบบ โดยมีการจัดให้มีการร่วมมือและประสานกับสถาบันของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องและเกื้อกูลกันอันจะอำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาการผลิต และรายได้

๓. เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรได้เข้าในสถานะต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง รู้จักปัญหา ความต้องการที่แท้จริง อันจะยังผลให้มีการพัฒนาการผลิตได้ผลตรงความต้องการ

๔. เพื่อจัดสร้างบรรยากาศให้เกษตรกรมีโอกาสในทางพัฒนาปัญญา หรือความรอบรู้ความสามารถเพื่อรู้จักปฏิบัติตนให้มีค่าทางเศรษฐกิจและสังคม มีวิธีการทำงาน ศิลปะปฏิบัติตนในการครองชีพและสังคม

๕. เพื่อช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น โดยรู้จักจัดการใช้แรงงานและทรัพย์สินให้ได้ผลสูงสุด เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๖. เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ความเป็นอยู่ และอาชีพ ความมีอิสระและพึ่งตนเอง มีความรักต่อถิ่นที่อยู่และประเทศชาติ อันจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง

การส่งเสริมการเกษตรมิได้มุ่งบุคคลเป้าหมาย คือ เกษตรกรเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงสมาชิกในครอบครัวอันได้แก่ แม่บ้านเกษตรกร และยุวเกษตรกรด้วย จึงได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านเคหกิจ และด้านยุวเกษตรกร ไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านเคหกิจ การส่งเสริมด้านเคหกิจพิจารณาจากความ ต้องการของชาวชนบท มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อพัฒนาให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ (Criteria) ที่ตั้งไว้ในเรื่องของบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยชุมชนที่อยู่

๒. เพื่อให้เข้าใจ พึงพอใจในชีวิตหน้าที่และความสัมพันธ์ของครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยที่สำคัญของชุมชน สังคมที่อาศัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่

๓. เพื่อให้การหารายได้ การใช้จ่ายใช้สอย ให้พอเพียงเหมาะทั้งรายได้ที่เป็นเงินและที่ไม่ใช่เป็นเงินทอง เช่น ผลผลิตเกษตร อันจะช่วยให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น

๔. เพื่อเป็นการวางแผนและจัดการให้ได้ทั้งงานและมีการพักผ่อนไปในตัว การใช้แรงงาน และทรัพย์สินในการทำงานได้ผลสูงสุด เกิดความพึงพอใจและได้ผลกำไร

๕. เพื่อเป็นการส่งเสริม บำรุงรักษาสุขภาพแข็งแรงมีพลานามัยที่ดี

๖. เพื่อเป็นการค้นหา พัฒนา การใช้ลักษณะการเป็นผู้นำให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะใน หมู่สตรีในชนบทด้วยกัน

๗. เพื่อให้การปรับปรุงตัวบุคคล และครอบครัวดังกล่าว เป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิด ความมั่นคงปลอดภัยแก่ชีวิตและครอบครัว

๘. เพื่อพัฒนาให้เกิดความสำนึกในหน้าที่พลเมืองดี ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบ ในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการสังคม

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมด้านยูวเกษตรกร เพื่อเป็นการเตรียมให้เยาวชนไปเป็น ประชาชนที่ดีในอนาคต ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ น้ำใจ และสติปัญญา จึงได้วางวัตถุประสงค์ของยูว เกษตรกร ไว้ดังนี้

๑. เพื่อช่วยให้ยูวเกษตรกรพัฒนาความคิด ความต้องการที่เหมาะสม รวมทั้งการยก มาตรฐานการประกอบกิจการฟาร์ม งานเคหกิจ ชีวิตในชุมชน เป็นพลเมืองดี ความรับผิดชอบต่อ หน้าที่ที่เขาต้องการ

๒. เพื่ออุปถัมภ์ สนับสนุนยูวเกษตรกรในเรื่องการให้ความรู้ เทคนิคในเรื่องการทำฟาร์ม เคหกิจ ซึ่งเขาจะแสวงหาทักษะ รวมทั้งทรศนะของอุตสาหกรรมเกษตรที่แจ่มชัด อันจะเป็นพื้นฐาน เบื้องต้นของการอุตสาหกรรมที่มีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในอนาคต

๓. เพื่อให้ยูวเกษตรกร ได้มีโอกาสเรียนโดยการปฏิบัติหรือกระทำจริง โดยการ ควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดในเรื่องการประกอบการฟาร์มหรือเคหกิจ โดยการสาธิตและอื่นๆ ที่เขาได้ เรียนอยู่

๔. เพื่อปลูกฝังความเฉลียวฉลาดและเข้าใจในเรื่องรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชีวิตแก่ ยูวเกษตรกร

๕. เพื่อสอนยุวเกษตรกรให้เห็นคุณค่าของวิชาการ การวิจัย และพัฒนาเขาเหล่านั้นเกี่ยวกับทรศนะในการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหาของฟาร์ม และเคหกิจ

๖. เพื่อฝึกหัดให้ยุวเกษตรกรรู้จักการให้ความร่วมมือ หรือร่วมกันทำงาน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จของงาน โดยวิธีการพยายามให้เกิดความร่วมมือกัน มีการช่วยเหลือกันมากขึ้นในการแก้ปัญหาชนบท

๗. เพื่อพัฒนาเกษตรกรให้มีชีวิตและนิสัยที่จะอยู่อย่างมีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง โดยการให้ความรู้ ข่าวสาร การใช้เวลาว่างและพักผ่อนให้เกิดประโยชน์ เพื่อเป็นการปลูกเร้าให้เกิดความทะเยอทะยานในการที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อ ด้วยความหวังว่าเขาจะได้มีชีวิตอยู่อย่างมั่งคั่งสมบูรณ์ในอนาคต

สรุปผลการสัมภาษณ์ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่นที่เกี่ยวกับข้องกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพอย่างไรบ้าง และเกิดผลอย่างไร สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ทุกอาชีพ ในส่วนของอาชีพเกษตรกร หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ได้แก่

สัมมาอาชีพะ หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกษตรกรควรประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่แรงงานเด็ก และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค

อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันขันแข็ง อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

อารักขสัมปทา หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งการประกอบการงาน เกษตรกรควรรู้จักบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว และรู้จักเก็บออม

กัลยาณมิตรตทา หมายถึง การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้าง ทั้งครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพ เพื่อสร้างความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันนอกจากหลักธรรมคำสอนข้างต้นแล้ว เกษตรกรยังสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร จะช่วยให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงผลจากการดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยเมื่อท่านผลเปลี่ยนแปลงดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ มีอย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

๑. หลักการส่งเสริมการเกษตรกร

ได้รายงานถึงหลักการของการส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญ ดังนี้

๑) งานส่งเสริมการเกษตรต้องทำร่วมกับเกษตรกร (Extension Works with its clients) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการสอนเกษตรกรในชนบท ไม่ใช่เป็นการให้บริการแก่เกษตรกรเท่านั้น แต่เป็นการทำงานร่วมกับเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้ด้วยตนเอง การตัดสินใจต่างๆ ในการทำการเกษตรควรเป็นการตัดสินใจของเกษตรกรเอง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ใช่ผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือยึดยึดความคิดเห็นของตนเองให้แก่เกษตรกร เกษตรกรต้องเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ก็คือการให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่ถูกต้อง เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมประชุมร่วมกับเกษตรกร ในการวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกร ต้องให้เกษตรกรระบุปัญหาวิเคราะห์ปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในตนเอง

๒) การส่งเสริมการเกษตรต้องทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ในชนบท (Extension cooperates and coordinates with other development organizations)

ถ้าการส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้ความรู้ตามความจำเป็นและความต้องการตลอดจนเป้าหมายของเกษตรกรในชนบท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือและประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ทั้งองค์กรของรัฐและเอกชนที่ให้บริการ มีความชำนาญและมีทรัพยากรต่างๆที่สามารถช่วยเกษตรกรได้ ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่ปกครอง พัฒนาการ สาธารณสุข ประมง ปศุสัตว์องค์กรพัฒนาของเอกชน ตลอดจนหน่วยวิชาการที่ทำหน้าที่สร้างความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ

๓) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบยุดคลวิถี (Extension is a two-way exchange of information)

เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการผลิตพืชและสัตว์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาในการทำการเกษตรของเกษตรกร แต่ในขณะเดียวกันภูมิปัญญาของเกษตรกรก็มีความสำคัญต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนักวิจัย ดังนั้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัย

เจ้าหน้าที่ส่งเสริม และเกษตรกร จะทำให้งานส่งเสริมเป็นไปอย่างผสมกลมกลืนกัน วิธีการแบบนี้อาจเรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบบุคคลวิถี ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๓.๑) การกำหนดปัญหา เริ่มต้นจากการพบปะกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถช่วยนักวิจัยให้เข้าใจปัญหาทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ ถ้าจะให้ดีไปกว่านั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรจะนำนักวิจัยเข้าไปในพื้นที่ติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง เพื่อให้แน่ใจว่า คำแนะนำจากผลงานวิจัยสามารถใช้ได้อย่างแท้จริงในพื้นที่ของเกษตรกรที่ตนเองรับผิดชอบ

๓.๒) การทดสอบเทคโนโลยีในพื้นที่ การปฏิบัติในฟาร์มหรือพันธุ์พืชใหม่ๆ อาจจะให้ผลดีในแปลงทดลองของนักวิจัย แต่เมื่อนำมาปฏิบัติในแปลงของเกษตรกร มีบ่อยครั้งที่ไม่ค่อยได้ผลการทดสอบในแปลงของเกษตรกรจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าความรู้ใหม่ๆ เหล่านั้น เกษตรกรสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลสะท้อนกลับไปยังนักวิจัยให้มีการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

๓.๓) เกษตรกรยอมรับ บางครั้งหลังจากที่เกษตรกรยอมรับความรู้ใหม่ๆ ไปปฏิบัติแล้วและพบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติเกษตรกรจะเป็นตัวส่งข้อมูลนั้นๆ ไปให้นักวิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข

๔) การส่งเสริมการเกษตรทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (Extension works with different targets groups)

การทำงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหา เกษตรกรมากมายหลายอย่าง ตามกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย เช่น เกษตรกรกลุ่มที่มีที่ดินมาก ปานกลาง น้อย ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการที่จะทำงานส่งเสริม ดังนั้นการส่งเสริมในพื้นที่ใดๆ จึงไม่ควรจะกำหนดรูปแบบของการส่งเสริมเพียงแบบเดียว (Single package) เพื่อนำไปใช้กับเกษตรกรทุกคนเหมือนกัน เกษตรกรกลุ่มต่างๆ มีปัญหาและความจำเป็นแตกต่างกันไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจึงควรที่จะพัฒนาโครงการส่งเสริมให้เหมาะสมกับปัญหา ความต้องการ และทรัพยากรที่เกษตรกร แต่ละกลุ่มมีแตกต่างกันไป

๕) เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของงานส่งเสริม (People should be involved in all aspects of extension education activities)

เพื่อให้วัตถุประสงค์ระยะยาวของการช่วยเหลือและฝึกอบรมเกษตรกร ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หลังจากทีโครงการส่งเสริมสิ้นสุดลง เกษตรกรไม่ควรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริมเท่านั้น แต่ควรมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของการส่งเสริม เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแผนงานและโครงการ การทดสอบ และการปฏิบัติงานตามแผน ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรควรมีส่วนร่วมในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเองด้วย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรยังเป็นการเสริมสร้างเกษตรกรให้ใช้สติปัญญาของตนเอง คิดเป็น ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและเกษตรกรต้องทำร่วมกันไปใน

ทุกขั้นตอน ไม่ควรให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นเพียงผู้ถ่ายทอด (Extending) และเกษตรกรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริม (Client) เท่านั้น

๒. องค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร

Tan (๑๙๘๗) อ้างโดย ดุษฎี, ๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตรว่า ระบบส่งเสริมการเกษตรมีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ ระบบวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์เกษตร (Agricultural research System) ระบบการเปลี่ยนแปลง (Change System) และระบบผู้รับการส่งเสริม (Client system) โดยทั้ง ๓ ระบบเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปสู่เกษตรกรซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑) ระบบวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกษตร ในส่วนนี้ประกอบด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยที่ทำการศึกษาค้นคว้าทดลอง ด้านวิทยาศาสตร์เกษตร ในสถาบันวิจัยทั้งของรัฐและเอกชนเพื่อค้นหาเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ๆ ทางการเกษตร เช่น กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยที่มีการสอนด้านการเกษตร หน่วยวิจัยของบริษัทเอกชน เป็นต้นหน้าที่หลักของระบบวิจัย คือการพัฒนาความรู้ใหม่ขึ้นมา และนำเอาปัญหาของเกษตรกรด้านการผลิตมาศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนการนำเอาภูมิปัญญาของเกษตรกรที่มีอยู่มาทำการทดลองโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์

๒) ระบบการเปลี่ยนแปลง ระบบนี้ คือองค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรผู้ใช้ผลงานวิจัย องค์กรนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้นำข้อมูลข่าวสารตลอดจนการบริการอื่น ๆ ไปสู่เกษตรกร โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้น ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบนี้ ได้แก่

หลักการ หมายถึง ปรัชญาของการจัดตั้งองค์กรส่งเสริมการเกษตร เช่น องค์กรจัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำอะไรให้แก่เกษตรกร มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอะไรบ้าง วิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไร

โครงสร้างขององค์กร โครงสร้างเป็นกรอบการทำงานขององค์กร เพื่อให้ระบบการทำงานเป็นไปอย่างมีระเบียบและชัดเจน รวมถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์กร เช่น บุคลากรงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มีมากน้อยเพียงใด สามารถที่จะทำให้การทำงานขององค์กรมีประสิทธิภาพได้มากน้อยเพียงใด

แผนงาน แผนงานประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาภายในองค์กร นั่นคือ องค์กรส่งเสริมจะทำอะไรบ้างเพื่อทำให้ระบบการเปลี่ยนแปลงสามารถทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์กรส่งเสริมการเกษตรจะทำงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือเกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการทำงานขององค์กรนั้นๆ ขึ้นอยู่กับนักส่งเสริมการเกษตรเป็นสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึกรู้สึกคิด รับรู้ปัญหาของเกษตรกร และอื่น ๆ

๓) ระบบผู้รับการส่งเสริม เกษตรกรในชนบท คือผู้ที่รับการส่งเสริมจากองค์กรส่งเสริมและเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการที่จะประเมิน ความต้องการ วิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรทางกายภาพ ตลอดจนระบบของสังคมเกษตรกร ผนวกกับความรู้และหลักการส่งเสริม เช่น การวางแผนโครงการส่งเสริม การติดต่อสื่อสารสื่อสาร ระบบการให้การศึกษาผู้ใหญ่และอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อนำสิ่งที่เชื่อว่าเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ไปพัฒนาเกษตรกรและพัฒนาประเทศได้

๓. แนวคิดกระบวนการยอมรับ

กระบวนการยอมรับหรือกระบวนการยอมรับนวัตกรรม (innovation adoption process) เป็นกระบวนการทางจิตใจของบุคคล ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่แสดงออกถึงการยอมรับนำไปปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ การรับรู้ (awareness stage) เป็นขั้นแรกที่จะนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งใหม่ ยังไม่มีความรู้สึกซึ่งเกี่ยวกับเนื้อหา หรือคุณประโยชน์ของนวัตกรรมนั้น ๆ ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นต่อไป ขั้นที่ ๒ สนใจ (interest stage) เป็นขั้นที่เริ่มมีความสนใจ ทหารายละเอียดเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆเพิ่มเติม จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ หรือสิ่งใหม่ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและค่านิยม ตลอดจนบรรทัดฐานทางสังคม หรือประสบการณ์เก่าๆ ของบุคคลนั้น ขั้นที่ ๓ ประเมินค่า (evaluation stage) เป็นขั้นที่จะได้ไตร่ตรองถึงประโยชน์ ในการลองใช้วิธีการหรือวิทยาการใหม่ ๆ ดีหรือไม่ ขั้นที่ ๔ ทดลอง (trial stage) เป็นขั้นที่ใช้วิทยาการใหม่ๆ นั้น กับสถานการณ์ตนเอง เป็นการทดลองบางส่วนก่อน เพื่อจะได้ดูว่าผลลัพธ์และประโยชน์ที่จะได้รับว่าดีจริงอย่างที่คิดไว้ ในขั้นประเมิน ซึ่งผลการทดลองจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจที่จะปฏิเสธหรือยอมรับต่อไป ขั้นที่ ๕ ยอมรับ (adoption stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับวิทยาการใหม่ๆ นั้นไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนอย่างเต็มที่ หลังจากได้ทดลองปฏิบัติดูและเห็นประโยชน์แล้วยอมรับนวัตกรรมเหล่านั้น

๔. รูปแบบเกษตรยั่งยืน

รูปแบบของเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยมีหลากหลายขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านใดของระบบเกษตรกรรม ได้กำหนดรูปแบบเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับ ๕ รูปแบบ คือ

๑. เกษตรผสมผสาน หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกันหรือมีกิจกรรมเกษตรตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป

๒. เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิต ดัดแปลงทางพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเชื่อว่า หากดินมีความอุดมสมบูรณ์ ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย

๓. เกษตรธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยหลายแนวทาง ได้แก่ เกษตรธรรมชาติแนวทางฟูกู โอเกะ ซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบอกรรม (Doing nothing farming) คือ การยุติเกษตรกรรมที่แทรกแซงธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกษตรธรรมชาติคิวเซ ซึ่งพัฒนามาจากเกษตรธรรมชาติของโมกิจิ โอกาตะ หลักการคือ การนำพลังอันสูงส่งตามธรรมชาติของดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะมองเห็นว่า สิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการเกษตรที่ผ่านมาคือ การขาดความรู้ความเข้าใจต่อธรรมชาติของดิน

๔. วนเกษตร เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกต้นไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการ แสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นมากคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นการจัดการแหล่งน้ำ และการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ อันเป็นการแก้ไขในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร และก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดรูปแบบของระบบการเกษตรแบบยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ รูปแบบ คือ

๑. วนเกษตร หรือ Agroforestry เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรภาพของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นาสวนผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมากหรือได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งโดยจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๒. เกษตรผสมผสาน หรือ Integrated Farming เป็นระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยมุ่งหมายไปที่การประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้จากการปลูกพืช

จะเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์และในทางตรงกันข้าม ผลที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อพืชเช่นเดียวกัน

๓. เกษตรอินทรีย์ หรือ Organic Farming เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย มนุษย์ที่บริโภคผลผลิตจากไร่นาอินทรีย์ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย การเกษตรกรรมอินทรีย์อาศัยการปรับปรุงโดยการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ประโยชน์จากเศษซากพืช มูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งธาตุอาหารจากการผุพังของหินแร่ มีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพหรือสารสกัดจากพืชที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์หรือมีผลกระทบต่อแมลงที่เป็นประโยชน์

๔. เกษตรธรรมชาติ หรือ Natural Farming เป็นแนวทางเกษตรกรรมที่ยึดหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ ไม่มีการไถพรวนดิน งดเว้นการใส่ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืช และไม่ใส่สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เน้นการจัดการแหล่งน้ำและการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสมอันจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพอันจะเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรแล้วยังก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ซึ่งแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานได้เมื่อครั้งมีพระราชดำรัสต่อพสกนิกรที่มาเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ในภาวะที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตฟองสบู่

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ที่เกี่ยวกับข้อก้ำกัที่เกี่ยวกับข้อก้ำกัข้อมูลพื้นฐาน การเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยเมื่อท่านผลเปลี่ยนแปลงดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ มีอย่างไรบ้าง สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ตอดังนี้

การสร้างความรู้ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยั้งยืน และเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมการให้ความรู้และทักษะ แก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จการสนับสนุนปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและประหยัดการสร้างเครือข่าย ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) การจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของ

พระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ๒) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธ ๓) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ๔) การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร ๕) การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรวิถีพุทธ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ จะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) ภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ๒) ภาคเอกชน เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจ ๓) ภาคประชาชน เช่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรบูรณาการความร่วมมือกันในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

๔.๒) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีรายละเอียดการนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีผลเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

การมุ่งสร้างความสุขทางด้านจิตใจจากการทำการเกษตร การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน กับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวงมีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความ

สะดวกสบายยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัดรู้จักรับรู้จักรบรเทาความทะยานอยากให้น้อยลง
ไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา

๒. แนวคิดเรื่องเกษตรวิถีพุทธ หมายถึง การเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัย
ธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง ตามแนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ไม้
พื้นเมืองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการสวน ทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๓. หลักการสำคัญ ของแนวคิดเกษตรวิถีพุทธคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพเกษตร
ที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว ได้หันมาใส่ใจในเรื่องของความสุขที่เกิดจากภายใน
มีความสุขกับการทำอาชีพเกษตรที่อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศชี้
นำในการใช้ชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น

๔. องค์ประกอบ องค์ประกอบที่สำคัญของเกษตรวิถีพุทธประกอบด้วย สภาพปัญหา
ความเป็นปัจเจกบุคคล ความเชื่อ กระบวนการคิดตามแนวพุทธศาสนา การทดลองทำซ้ำๆ เกษตรวิถี
พุทธตามแนวทางของตนเอง

๕. กระบวนการ การปรับเปลี่ยนจากการทำการเกษตรแบบทั่วไปไปสู่เกษตรวิถีพุทธต้อง
มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมีกระบวนการดังต่อไปนี้ การตระหนักถึงปัญหาที่พบจากการทำการเกษตรทั้ง
ที่มีต่อตนเองและครอบครัว ความทุกข์ที่เกิดกับร่างกายและจิตใจ เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหา
แบบเดิมซ้ำๆจึงส่งผลต่อการพยายามแก้ปัญหาการหาทางออกของปัญหา ต่อมาจะเป็นกระบวนการ
ปรับเปลี่ยนความคิดกระบวนการนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะพาไปสู่
เป้าหมาย ตามด้วยกระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซ้ำๆการลองผิดลองถูก จนนำไปสู่
การตกลึกเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธที่จะไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๖. การประยุกต์ใช้ หลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของ สังคม
เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร
และ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ
คือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควาย
เน้นสวนผัก และ (๕) รูปแบบนา ไร่เน้นวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความ
แปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของ
เกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้องกับที่เกี่ยวกับข้องกับข้อมูลพื้นฐาน
การเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนว
เกษตรวิถีพุทธแล้ว มีผลเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

การปลูกอินทผาลัมแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของ
พระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างผลผลิตอินทผาลัมที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยต่อสุขภาพ

และสิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่น เกษตรกรควรปลูกอินทผลัมด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปลูกอินทผลัม ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ความสามารถของตนเองอยู่เสมอ รู้จักเก็บรักษา เกษตรกรควรรู้จักเก็บรักษาผลผลิตอินทผลัมที่ได้จากการประกอบอาชีพอย่างเหมาะสม ไม่ปล่อยให้สุญญเปล่า หรือถูกทำลายการคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรคบหาสมาคมกับคนดี มีศีลธรรม มีความรู้ความสามารถ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การประกอบอาชีพที่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรเชิงพุทธยังยึดหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาในการปลูกอินทผลัม ความระลึกได้ เกษตรกรควรมีสติในการปลูกอินทผลัม ระลึกถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมความแน่วแน่ เกษตรกรควรมีสมาธิในการปลูกอินทผลัม มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคความรอบรู้ เกษตรกรควรมีปัญญาในการปลูกอินทผลัม รู้จักเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การเลือกพื้นที่ปลูก ควรเลือกพื้นที่ที่มีสภาพอากาศเหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม ได้แก่

๑) พื้นที่ที่มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕-๓๐ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ ๖๐-๗๐% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอ

๒) การเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ ๑ เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน

๓) การปลูก ควรปลูกอินทผลัมในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด ๕๐x๕๐x๕๐ เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลัมลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอของต้นอินทผลัม รดน้ำให้ชุ่ม

๔) การบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็นประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี

๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับหนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น

๖) การเก็บเกี่ยว อินทผลัมจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ ๓-๔ ปี ผลผลิตจะแก่เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผลัมจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม

๗) การปลูกอินทผลัมแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลัมอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๒ หลักและวิธีการดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์กับมีหลักและวิธีการดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ อย่างไร สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางในการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่าปัจจุบันนี้ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุดมมุ่งหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้นจะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่ได้เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมาได้สอนให้ตระหนักว่าการมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้นแม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมายก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมายอาทิเช่น

๑. ปัญหาความยากจนปรากฏว่ามีคนยากจนเร่ร่อนแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

๒. ปัญหาด้านสุขภาพประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐานเกิดโรคระบาดที่ร้ายแรงนอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้วสุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลงชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวายคนมีทุกข์ใจมากขึ้นเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

๓. ปัญหาด้านการศึกษาความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยากเกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคมเช่นปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

๔. ปัญหาทางการเมืองการพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

๕. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรมผู้คนไม่มีระเบียบวินัยเช่นระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนนอุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่งเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัวอาชญากรรมอย่างแพร่หลายคดีปล้นฆ่าข่มขืนที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

๖. ปัญหาด้านวัฒนธรรมมีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนาเช่นค่านิยมบริโภคและความนิยมสูงซื้อแผ่กระจายทั่วไป

๗. ปัญหาทางเพศและอบายมุขมีปัญหาทางเพศเพิ่มสูงมีอัตราคนถูกข่มขืนสูงอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นอบายมุขระบาดทั่วประเทศทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆและหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

๘. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สูงขึ้นป่าไม้ถูกทำลายไปมากต้นน้ำลำธารร้อยละ ๗๐ ไม่ตกต้องตามฤดูกาลแผ่นดินแห้งแล้งทำให้การเกษตรยากลำบากมากขึ้นส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีกประสบปัญหาทางการตลาดมีการเอาเปรียบกันมากเกิดมลภาวะทางดินในน้ำและท้องฟ้าคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน

บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่าการพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียวโดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นองค์รวมและในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือจิตใจดังนั้นในยุคปัจจุบันงานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้นการพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไปการพัฒนาจิตใจตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบันในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาและวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญาของชุมชนและวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนเริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุดคือศูนย์กลางการศึกษาของประชาชนโดยมีพระสงฆ์เป็นครูอาจารย์ศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆพัฒนาขึ้นในวัดหรือออกไปจากวัดเมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการอื่นๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดนั้นเป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชนในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความร่มเย็นเป็นสุขควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามาและระบบการต่างๆแบบตะวันตกได้รับการยอมรับและแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไปวัดก็เหมือนห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับโดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุบทบาทของวัดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยิ่งรางเลือนลงเหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่อการพัฒนาเช่นอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ของวัดการให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุมอย่างมีพิธีกรรมเป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบันมีแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปโดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้นก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมดจะได้รู้ฟื้นบทบาทในการพัฒนาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นมาใหม่โดยปรับตัววิธีการและรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่างๆในการพัฒนาให้ได้ผลดีจะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสมและขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์ด้วยสิ่งสำคัญก็คือจะต้องมีหลักธรรมนำทางสำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจนหลักธรรมในการพัฒนาได้แก่ภาวนา ๔ คือ

๑. กายภาวนาแปลว่าพัฒนากายได้แก่การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงไร้โรคมีสุขภาพดีและที่สำคัญก็คือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเริ่มแต่ปัจจัย ๔ เป็นต้นอย่างถูกต้องดังงามในทางที่เป็นคุณประโยชน์เช่นสัมพันธ์กับอาหารโดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลังมีสุขภาพดีไม่ใช่เพื่อความมุ่งความอร่อยवादโก้แสดงฐานะความสัมพันธ์กับโทรทัศน์ดูเพื่อติดตามข่าวสารแสวงหาความรู้ส่งเสริมปัญญามีใช้เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลินหรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

๒. ศิลภาวนาแปลว่าพัฒนาศิลปะหมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปได้ด้วยดีเริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียนไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคมประพฤตินิสัยที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคมมีระเบียบวินัยประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีตปราศจากโทษก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

๓. จิตภาวนาแปลว่าพัฒนาจิตคือพัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติดังงามพร้อมซึ่งอาจแบ่งออกเป็น ๓ ด้านดังนี้คือ

๓.๑ คุณภาพจิตคือให้มีคุณธรรมต่างๆที่เสริมสร้างจิตใจให้ดังงามเป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดอ่อนเช่นมีเมตตา มีความรักความเป็นมิตรมีกรุณาอยากช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของผู้อื่นมีจาคะคือมีน้ำใจสูงละเอียดอ่อนเช่นมีเมตตา มีความรักความเป็นมิตรมีกรุณาอยากช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของผู้อื่นมีเจตนาใจเพื่อแผ่มีคารวะมีความกตัญญู เป็นต้น

๓.๒ สมรรถภาพจิตคือให้เป็นจิตที่มีความสามารถเช่นมีสติมีวิริยะคือความเพียรมีขันติคือความอดทนมีสมาธิคือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ งามมีสัจจะคือความจริงจังมีอธิษฐานคือความเด็ดเดี่ยวแน่วนอนต้อจุดมุ่งหมายเป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะสมที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญาคือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

๔. ปัญญาภาวนาแปลว่าพัฒนาปัญญาคือพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงและใช้ความรู้แก้ปัญหาทำให้เกิดสุขได้เริ่มเป็นรู้เข้าใจศิลปะวิทยาเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริงไม่ปิดเรียนหรือเอนเอียงด้วยอคติความลำเอียงคิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้จะแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัยตลอดจนรู้เท่าทันธรรมดาของสังขารถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติอีกทั้งพุทธธรรมนั้นก็มีใช้เป็นเพียงปรัชญาของนักปราชญ์เท่านั้นหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงโดยใช้เหตุผลเชิงตรรกะวิทยาหักหลังพิสูจน์ความจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติหรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญาซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับแก้ไขปัญหให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์สั่งสอนสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์

และทรัพย์สินการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

ตามหลักพระพุทธศาสนาการเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะโดยยึดหลักการคือ

๑. การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะรักษาความสัตย์
๒. การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพคือการเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๓. การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ
๔. การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพคือให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสารไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้
๕. การไม่ประจบเลี้ยงชีพคือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพลอผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

๖. การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพวาจานั้นยอมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม

การเลี้ยงชีพชอบทางใจ

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางใจเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการ คือ

๑. การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพว่างแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม

๒. การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายามปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

๓. การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาส เพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตน

การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ยอมไม่ตามเขาเพราะเหตุนี้ ถ้า

บุคคลใดมีใจผ่องใสแล้ว พุดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขย่อมไปตามเพราะเหตุนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์ และด้านอุภยัตตประโยชน์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อ บรรลุประโยชน์ คือ ความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ ๓ ด้าน ด้วยกันคือ

๑) ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและ ศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียงเกียรติยศ การยกย่อง สรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมี แผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ในด้านคุณค่าของ ชีวิต ประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือ หาเลี้ยงชีวิตได้ด้วยความสุจริตธรรมมีความก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพจนสามารถสร้างหลักประกันที่ มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ชื่อว่าสัมปรายิกัตถ ประโยชน์เบื้องต้น

๓) ปรมัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจที่ ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ อันเนื่อง ด้วยการประกอบอาชีพ

ได้อธิบายประโยชน์ทั้งสามประการข้างต้นไว้ดังนี้

๑) ติฎฐธัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ งามสง่า อายุยืนยาว
- มีเงิน มีงาน มีทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่สุจริต
- มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

๒) สัมปรายิกัตถ์ จุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์เบื้องต้น ได้แก่ สิ่งที่เป็นคุณค่า ของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้ำลึกภายใน โดยเฉพาะ คือ

- ความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต
- ความอึดใจในชีวิตมีคุณค่า ที่เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ความแก้แค้นใจด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหานำพาชีวิตให้ดำเนินต่อไป
- ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสุภาพใหม่

๓) ประมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิตอันทำให้จิตเป็นอิสระโดยเฉพาะ คือ

- ไม่หวั่นไหวหรือถูกรบกวนด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ
- ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ
- ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- เป็นอยู่และทำการงานด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

๒. เป้าหมายด้านปรารถนาประโยชน์

พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมจนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้วยังมีเป้าหมายการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้เกิดกับบุคคลอื่น

๓. เป้าหมายด้านอุกฤษฎ์ผลประโยชน์

นอกจากการทำประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์และช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลแก่ผู้อื่นแล้วพระพุทธศาสนายังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมการแบ่งปันวิชาความรู้เป็นวิทยาทาน การถนุถนอมทรัพย์สิ่งของอันเป็นสมบัติสาธารณะ การช่วยตรวจสอบดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทางหรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิตและดำเนินตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการหาเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหายแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวม

การเลี้ยงชีพชอบที่สัมพันธ์กับหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตไว้ตอนหนึ่งโดยชี้ประโยชน์ของการประพาสตามจริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อชีวิตตนเองและสังคมไว้ดังนี้

อุกฤษฎ์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากสิ่งเป็นของกลางในทางวัตถุเช่น ถนนหนทาง ในทางธรรม เช่น ศิลปวิทยา และศีลธรรมดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและดีงามร่วมกันอย่างน้อยไม่ให้เกิดแสวงหาผลประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายประโยชน์สุขของส่วนรวม

ประโยชน์ดังกล่าวนี้ จะเกิดมุ่งแก่บุคคลผู้เลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม โดยเฉพาะและสามารถจะเอื้อประโยชน์แผ่ไปยังบุคคลอื่นได้อีกเป็นจำนวนมากมาย เมื่อแต่ละคนปฏิบัติอยู่ในจริยธรรมด้วยกัน สังคมส่วนรวมก็จะได้รับประโยชน์จากที่แต่ละคนประพฤติจริยธรรมนั้นโดยแท้

อย่างไรก็ตามคำว่าประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระราชวรมุนีได้อธิบายความหมายตรงนี้เอาไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นประโยชน์ทางธรรม คือการพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น ฉะนั้น แม้แต่การเลี้ยงชีพต่อผู้ที่เราเกี่ยวข้องด้วยให้ถูกต้องตามสถานภาพที่เป็นอยู่ ก็ถือว่าเป็นประโยชน์ของตนเช่นกัน เพราะสามารถยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นได้หากวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานแนวคิดจากองค์ประกอบของเป้าหมายทั้ง ๓ ประการดังกล่าวนี้ ก็จะมีเพียงสองลักษณะเท่านั้น คือ “ประโยชน์สุข” และ “ความสุข” หรือเรียกรวมเป็นเป้าหมายเดียวกันได้ว่า “ประโยชน์สุข” เนื่องจากเป้าหมายแรกนั้นเราจะเห็นลักษณะของการหาเลี้ยงชีพอันก่อให้เกิดความสุขกับชีวิตตนเองเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายที่สองนอกจากรักษาประโยชน์สุขให้กับชีวิตตนเองเป็นหลักแล้วยังปกป้อง (ศีล) และเมื่อแผ่ประโยชน์สุขนั้นไปหาคนอื่นด้วย (จาคะ) ส่วนประการที่สามถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะเป็นผู้เข้าถึงประโยชน์สุขด้วยตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์สุขให้กับคนอื่นได้โดยเด็ดขาดเช่นกัน เพราะบุคคลเช่นนั้น จะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครๆ อีก จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนทางกาย วาจา ใจ แต่จะเป็นผู้ดำเนินชีวิตไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นโดยแท้จริง

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ ได้แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ต่างๆ ข้างต้นไว้ว่า ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ในภพปัจจุบัน หรือประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ต้น หรือประโยชน์ลึก ประโยชน์ที่ผ่องแผ้ว หรือประโยชน์อย่างอื่น

ดังนั้น การหาเลี้ยงชีวิตชอบหรือหลักสัมมาอาชีวะตามหลักของพระพุทธศาสนาจึงต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพฤติดุจจริตมีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูลบุคคลอื่นให้ได้รับความสุขตามไปด้วย เป็นการทำให้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์

หลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ

การเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้าน การแสวงหาการครอบครองและการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต กว้างขวางมากเกินกว่าที่จะพูดถึงให้ครบถ้วนกระบวนความได้ แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรืออารยอัชฎางคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง) ดังนี้ คือ

๑) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้น ทำหน้าที่ให้เกิดความแน่วแน่ เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๓) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๔) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๕) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

๖) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

๗) สัมมาสติ คือ ความไม่พินเพื่อน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยุก็มีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส

๘) สัมมาสมาธิ คือ ความแน่วแน่ตั้งมั่นในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มีช่องทางแปดทาง หรือต้องกระทำให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อหากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียว ที่ร่วมกันเข้าเป็นเส้นเชือกที่ต้องปฏิบัติร่วมกันไปโดยตลอด การศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายใน มัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็คือ การพัฒนาของชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรค และเมื่อพูดโดยผลรวมแล้ว ก็กล่าวได้ว่า มรรค นั้น เริ่มด้วย ปัญญาและจบลงด้วยปัญญา โดยเริ่มที่สัมมาทิฐิ อันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆ ในระบบการพัฒนางานองค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขา หรือแบ่งออกเป็นการศึกษา ๓ ส่วนคือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในกลุ่มของปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในกลุ่มของศีล และสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดอยู่ในกลุ่มของสมาธิ

หลักปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์หรือแก้ปัญหาชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ดำเนินทางสายกลาง หรือมรรคมืองค์แปด ซึ่งจัดวางเป็นกระบวนการศึกษา อบรม ฝึกและพัฒนาคนใน ๓ ด้านคือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า “ไตรสิกขา” กล่าวคือ

ด้านศีล ส่วนของศีลในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในส่วนของศีลนี้ จะเป็นเครื่องมือฝึกและพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความสุจริตกาย วาจา และการประกอบอาชีพในทางที่ขอบให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล

ด้านสมาธิ ส่วนของสมาธิในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ส่วนของสมาธินี้จะเป็นการฝึก อบรมและพัฒนาสมาธิ ทำให้จิตใจประณีต มีคุณภาพ สมรรถภาพและสร้างเสริมความมีสุขภาพจิตที่ดี

ด้านปัญญา ส่วนของปัญญาในอริยมรรคได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ ในส่วนนี้จะเป็นการฝึกและพัฒนาด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นธรรมตาของสรรพสิ่งรู้เข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว ถูก ผิด มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์เป็นต้น

องค์ธรรมนี้เริ่มต้นด้วย “ปัญญาและจบลงที่ปัญญา” ดังนั้นปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือ สัมมาทิฐิ นั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกะที่กล่าวมานี้ก็อาจเทียบเคียงได้ว่าในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่าปัญญาและจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดและปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และพัฒนาเรียนรู้เช่นเดียวกับจริยธรรมข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือปัญญาที่พึงปรารถนานั้นไม่สามารถที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความจริงและความฉลาดซึ่งในความเป็นจริงความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่งด้วยว่าจะคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลักส่วนปัญญาที่พึงปรารถนานั้นจะต้องครอบงำองค์ประกอบหรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของไตรสิกขา

ดังนั้น ไตรสิกขา คือ สมาธิ และปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจากอริยมรรคมีองค์แปดในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละเอียดอ่อน บาบ มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มีสมาธิ มีความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติไม่โลภ ไม่เบียดเบียนทั้งสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติซึ่งความฉลาดที่ผลิตได้จากกระแสและกระบวนการทางการศึกษาในยุคสมัยใหม่นี้มิใช่ปัญญาอันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนาดังนั้นปัญญาในความหมายไตรสิกขาจึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของชีวิตทั้งในระดับที่จะดำเนินชีวิตไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรมและมรรคาคที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วย

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกัณฑ์เกี่ยวกับข้อกัณฑ์ข้อมูลพื้นฐาน การเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยการประยุกต์กับมีหลักและวิธีการ ดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ อย่างไรสามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

สรุปได้ว่าคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอึกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุศลมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมืองเศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวล

รวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้น

สัมมาอาชีวะหมายถึงการเว้นจากมิถิชาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคาระพกฏกติกาศังคัมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชันไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีวะจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๓ รายได้สำหรับครอบครัวการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว

ประเด็นคำถามข้อที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ที่เกี่ยวกับข้องกับที่เกี่ยวกับข้องกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยดำเนินการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว รายได้สำหรับครอบครัวของท่าน พอเพียง หรือไม่ สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

การจัดการครอบครัว คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว โดยที่เศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท

เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชนโดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุกๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลสคือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาทนอกจากนี้ ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเอง และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ถ่ายทอดการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อถ่ายทอดการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การทำนุบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนา ดังนั้น การใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา

เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ มัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปสัมพันธ์มีการจัดการหรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ในสังคมที่ตั้งอยู่บนความมีเหตุมีผล ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต มีความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นบูรณาการ หรือเป็นองค์รวม ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างแยกส่วนดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้และสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นลำดับต่อไป

การดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มอย่างเป็นขั้นตอน กล่าวคือ เริ่มพัฒนาจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า โดยการใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเศษ ๑ ส่วน ๔ ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้พึ่งตนเองได้และมีความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิด โดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์ และสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงได้ในที่สุด

๑. แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙

จากการรวบรวมกระแสพระราชดำรัส พบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓ ความตอนหนึ่งว่า

“... เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขอย้ำว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤตินี้ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลนั้นมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดีและผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดี แปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข...”

และพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“... การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”

“...เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบค้าขายที่ฝรั่งเรียกว่า Trade Economy แต่เป็นเศรษฐกิจแบบที่เรียกว่า self -sufficient economy ...”

ในส่วนของการปฏิบัติตามหลักการแห่งเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องทำทั้งหมด แม้แต่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถอยู่ได้ ดังพระราชกระแสที่ว่า

“...หากพวกเราร่วมมือร่วมใจกันทำสัก ๑ ใน ๔ ประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤตได้...”

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ พระองค์ก็ได้ตรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอใช้สำหรับใช้ของตัวเองมีความหมายว่าพอมีพอกิน...พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง”

“self-sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง...”

“... คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรงไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข...”

เศรษฐกิจพอเพียง กล่าวถึงหลักการแห่งการพึ่งตนเองโดยยึดหลักสำคัญของความพอดี ๕ ประการ คือ

๑. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒. ความพอดีด้านสังคม : ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ รู้จักผนึกกำลังและที่สำคัญคือมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงแข็งแรง

๓. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : รู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุดและที่สำคัญคือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป

๔. ความพอดีด้านเทคโนโลยี : รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการและการพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเองและสอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

๕. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ : เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควรพออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน ยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ ได้เสนอแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่เน้นความคุ้มค่าในการลงทุนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น หรือเน้นการบริหารจัดการอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

๒. เศรษฐกิจพอเพียงมีการพัฒนาเป็นระดับขั้น โดยเริ่มจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานแล้วพัฒนาเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

๓. หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงคือ “ความพอเพียง” ได้แก่ ให้สามารถดำเนินงานได้ ซึ่งหมายถึงความพอประมาณ และความมีเหตุผล

๔. การดำเนินงานตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยความสามัคคี ความร่วมมือ ความขยัน ความอดทน และความปรารถนาดีต่อกัน

๕. ใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเศษ ๑ ส่วน ๔ ในการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีความสุข

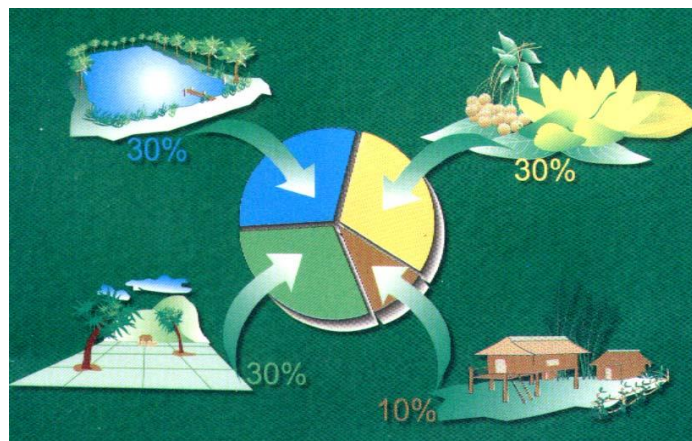
๒. หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวถึงโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้า เพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขาย และนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง โครงการแรกๆ ของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมิให้นำเครื่องมือ

กลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำเข้าไปเรืวนัก ชาวบ้านจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคต จะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร แรงดลพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดตอแก่น อำเภอกุดสิมคุ่มใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรงพระราชทานพระราชดำริแก่บรรดาคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๕ ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๖ ทฤษฎีใหม่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา ๓๐ ส่วน ปลูกข้าว ๓๐ ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน ๓๐ ส่วน และสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์เลี้ยง ๑๐ ส่วน ซึ่งจากหลักการข้างต้นแสดงเป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ แผนภาพแสดงหลักการจัดสรรที่ดินทำกินตามทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่าย
ฟุ่มเฟือย

ขั้นที่ ๒ รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ
การศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นที่ ๓ สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายโดย
ประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการ ในด้านเงินทุน
การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่
เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด ๙ ประการ คือ

๑. เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (Plurality, Multiplicity, Multiple) ทั้งในแง่การคิด และการ
กระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (Unitary, Singularity, Uniformity) และทวินิยม (Duality, Binary, Either or
Polarity)

๒. เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบ
พึ่งตนเองดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง
หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตร
พอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

๓. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการ
ปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

๔. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถ
เข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

๕. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า
อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต
ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร และ
มีส่วนเกินทางการผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อ
ชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้
ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...”

๖. เป็นแนวคิดที่สมสมัย และได้จังหวะเวลาเหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการ
จัดทำ และดำเนินการตามนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนด
นโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

๗. เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอ และพอเพียง (Enough and Subsistence)

๘. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อย หรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของ สันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่า เป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

๙. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความ เป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้าย ประเทศไทยที่จะนำไปใช้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีใหม่ สรุปได้เป็น ๙ ประการ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” คือ

๑. หลากหลาย (Multiple, Diverse)
๒. ร่วมกัน (Co – existing)
๓. คิด – ทำ (Thinking – Doing)
๔. เรียบง่าย (Simple)
๕. ผสานทุกส่วน (Integrating)
๖. ควรแก่สถานการณ์ (Timely)
๗. องค์กรรวมรอบด้าน (Holistic)
๘. บันดาลใจ (Inspiring)
๙. ไม่ใฝ่อุดมการณ์/เป็นการสากล (Universal)

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหากทำ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิต สินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่น ปัจจุบัน ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรง เป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วน ที่นำมาใช้ในการผลิตให้เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ ๒๐ ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่ หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศทำให้ ประชาชนหลงลืมและมึนเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว และ รวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติ โดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ่มเฟือย อย่งไรประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการ ดำรงชีวิต จำริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความ เสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มี ความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคี เป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

๒.๔.๔ แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“เศรษฐกิจพอเพียง” ในการเข้าสู่มาตรฐาน “พออยู่ พอกิน” ตามพระราชดำริ คือ การ ปฏิบัติตนดังนี้

๑. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน สละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่าง จริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า “...ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทิศทางที่ถูกต้อง...”

๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลน ใน การดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติ ชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบ ต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้นหมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มา ด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยต้อง ขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัส ตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนคือ “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้

มันคงนี้ก็เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีลละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้เนื่องด้วยสังคมไทยที่ประสบกับวิกฤตการณ์เช่นนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากไม่ใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากการระอายเป็นดินข้อนี้ พระองค์ได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้จงงามสมบูรณ์ขึ้น...”

วรนุช อุษณกร ได้เสนอแนวทางในการสนองแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อน้อมนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๗ ประการ คือ

๑. ยึดครอบครัวและชุมชนในชนบทเป็นหลักด้วยการสร้างความสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศในการสร้างพลังและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

๓. สร้างเครือข่ายของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการสะสมความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อลดการพึ่งพาและป้องกันมิให้ผลประโยชน์ออกไปสู่ระบบให้มากที่สุด

๔. ส่งเสริมการตลาด การพัฒนาธุรกิจเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและขยายผลการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

๕. ส่งเสริมให้มีเวทีประชาชนทุกระดับ เพื่อผนึกกำลังของทุกฝ่ายให้เข้ามาแก้ปัญหาของชุมชน ในลักษณะคิดเอง ทำเอง

๖. ส่งเสริมให้พึ่งตนเองได้โดยยึดหลักการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

๗. ส่งเสริมให้ยึดท้องถิ่นเป็นฐานชุมชน

นอกจากนี้ จากยุทธศาสตร์ ๗ ประการข้างต้น ได้เสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ๑๓ ประการ ประกอบด้วย

๑. การทำการเกษตรกรรมแบบผสมผสานหรือทฤษฎีใหม่

๒. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๓. การจัดกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์และการจัดทุนหมุนเวียนในชุมชน

๔. การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่น พืชสมุนไพร แพทย์แผนโบราณ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร และการพัฒนาแหล่งชุมชนโบราณ

๕. การทำฝั่งเครือข่ายองค์การชุมชน

๖. การจัดร้านค้าชุมชน หรือตลาดนัดชุมชน

๗. การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน

๘. การจัดเวทีประชาคมอำเภอ

๙. การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร

๑๐. สนับสนุนการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำงานของภาครัฐ

๑๑. สนับสนุนการปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาตามแนวทางแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

๑๒. สนับสนุนการขยายบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนา เศรษฐกิจ

๑๓. สนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียงอื่นๆ ที่กลุ่มหรือชุมชนต้องการ

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อนำไปสู่ความพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ของคนไทย สังคมไทย เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ ทางด้านสังคม ทางด้านสิ่งแวดล้อม และทางด้านวัฒนธรรม ถ้าใช้หลักความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ก็จะสามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลุ้มในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลุ้มใน จังหวัดขอนแก่น โดยดำเนินการปลูกอินทผลุ้มตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว รายได้สำหรับครอบครัวของท่าน พอเพียง หรือไม่ สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ต่อไปนี้

การปลูกอินทผลุ้มตามแนวเกษตรวิถีพุทธนั้นมักเป็นการทำเกษตรที่ยึดหลักการและคำแนะนำจากพระพุทธรเจ้าเพื่อผลิตอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและปลอดภัย. นี่คือการคำแนะนำที่สามารถปฏิบัติตามในการปลูกอินทผลุ้มตามแนวเกษตรวิถีพุทธการปลูกอินทผลุ้มมีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่ดีหากทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและมีการตลาดที่เหมาะสม. นี่คือนางวิธที่สามารถทำให้การปลูกอินทผลุ้มเป็นเศรษฐกิจที่ดี เลือกพันธุ์ที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับสภาพดินและอากาศในพื้นที่ พันธุ์ที่มีความต้านทานต่อโรคและแมลงมีความสำคัญในการรักษาผลผลิตการจัดการดินทำการวิเคราะห์ดินและปรับปรุงดินให้เหมาะสม การใช้ปุ๋ยและวิธีการเกษตรที่ยังคงให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งแวดล้อมจะช่วยเพิ่มผลผลิตการจัดการน้ำการให้น้ำอย่างเหมาะสมและการใช้ระบบน้ำหยดหรือระบบน้ำอัตโนมัติที่มีประสิทธิภาพจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในด้านน้ำและเพิ่มผลผลิต. การตรวจสอบและป้องกันโรคและแมลงการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอเพื่อระวังโรคและแมลงที่อาจทำลายผลผลิต. การใช้วิธีการป้องกันทางชีวภาพและการใช้สารเคมีที่ถูกต้องจะช่วยลดความเสี่ยง การตลาดมีการวางแผนการตลาดล่วงหน้า รวมถึงการสำรวจตลาดและความต้องการของผู้บริโภคค้นหาช่องทางตลาดที่มีความสมเหตุสมผลการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มเพื่อขยายตลาด และทำให้ได้รายได้มากขึ้นจากผลผลิตการจัดการทำการบัญชีทำการบัญชีและบันทึก

การเงินอย่างเป็นระบบ การจัดทำบัญชีจะช่วยให้คุณเข้าใจต้นทุนและกำไรจากการปลูกการพัฒนาทักษะและความรู้พัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกและการดูแลรักษาอินทผลาลัมการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคโนโลยีการเกษตรที่ใหม่ๆ และวิธีการทำเกษตรที่ยังคงทันสมัยการรวมการผลิตการรวมการผลิตกับครอบครัวหรือชุมชนอื่น ๆ อาจช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความมั่นคงในการตลาดการวางแผนการลงทุนการวางแผนการลงทุนในการขยายขนาดการปลูก, การปรับปรุงพื้นที่, หรือการพัฒนาโครงการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตการปลูกอินทผลาลัมเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจมากแต่ควรทำการวางแผนและดำเนินการอย่างรอบคอบเพื่อให้ได้

๔.๒.๔ หลังจากการปลูกอินทผลาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัว

ประเด็นคำถามข้อที่ ๕ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลาลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ที่เกี่ยวข้องกับข้อที่เกี่ยวกับข้อที่เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลาลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยจากการปลูกอินทผลาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัว อย่างไรก็ตามวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์การตลาดในขั้นแนะนำผลิตภัณฑ์

๑. การตั้งราคาสูงอย่างฉับพลัน เป็นการนำสินค้าใหม่ออกสู่ตลาดด้วยการตั้งราคาสูง และมีการส่งเสริมการตลาดในระดับสูง การตั้งราคาสูงมีจุดมุ่งหมายที่จะได้ผลกำไรต่อหน่วยสูง ส่วนการส่งเสริมการตลาดในระดับสูง การตั้งราคาสูงมีจุดมุ่งหมายที่จะได้ผลกำไรต่อหน่วยสูง ส่วนการส่งเสริมการตลาดสูงเพื่อให้ลูกค้ารับรู้และรู้จักสินค้าให้มาก เพื่อจะได้ตัดสินใจซื้อสินค้าได้

๒. การตั้งราคาสูงอย่างช้า เป็นการนำสินค้าใหม่ออกสู่ตลาดด้วยการตั้งราคาสูง แต่มีการส่งเสริมการตลาดในระดับต่ำกลยุทธ์นี้จะใช้ได้ผลดีเมื่อตลาดมีขนาดจำกัด ลูกค้ารู้จักผลิตภัณฑ์อยู่แล้ว และผู้ซื้อมีความเชื่อมั่นในคุณภาพสินค้าจึงยอมจ่ายในราคาสูงได้

๓. การตั้งราคาต่ำอย่างฉับพลัน เป็นการนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดด้วยราคาต่ำกว่าคู่แข่ง แต่มีการส่งเสริมการตลาดในระดับสูงผู้ผลิตมีเป้าหมายเพื่อการเจาะตลาดที่รวดเร็ว ต้องการส่วนแบ่งตลาดให้มากที่สุด กลยุทธ์นี้จะใช้ได้ผลดีเมื่อตลาดมีขนาดใหญ่ ลูกค้ารู้จักสินค้าน้อย แต่ลูกค้ามีความไวต่อราคา กล่าวคือ เมื่อเห็นว่าผลิตภัณฑ์ราคาถูกกว่าจะเปลี่ยนใจมาซื้อทันที เพราะพวกเขาไม่ยึดติดในตราหือ

๔. การตั้งราคาอย่างช้า เป็นการนำผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดด้วยราคาต่ำและมีการส่งเสริมการตลาดต่ำการตั้งราคาต่ำทำให้บริษัทสามารถเจาะตลาดได้อย่างรวดเร็ว ส่วนการส่งเสริมการตลาดต่ำทำให้สามารถประหยัดต้นทุนในการสื่อสารการตลาดได้

กลยุทธ์การตลาดในขั้นตลาดเติบโต

๑. การเพิ่มรูปลักษณ์ใหม่ของสินค้า เนื่องจากเมื่อจำนวนลูกค้ามากขึ้นความต้องการที่หลากหลายย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นความหลากหลายของสินค้าจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น
๒. การขยายช่องทางการจำหน่าย จำนวนลูกค้าที่เพิ่มขึ้นมาจากหลาย ๆ พื้นที่ ดังนั้นผู้ผลิตจะต้องขยายช่องทางการจำหน่ายให้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้ลูกค้าเกิดความสะดวกในการจับจ่ายใช้สอย
๓. การส่งเสริมการตลาดให้เกิดความชอบในตราสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุประสงค์ของการโฆษณาต้องเปลี่ยนจากการสร้างการรับรู้ (Awareness) มาเป็นการสร้างความชอบในตัวสินค้า (Preference) แทน เพื่อให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อสินค้าของเราแทนการซื้อสินค้าของคู่แข่ง

กลยุทธ์การตลาดในขั้นอิ่มตัว

๑. การปรับปรุงตลาด เช่น การดูผู้ที่ไม่เคยใช้สินค้าให้หันมาใช้สินค้าการเข้าสู่ตลาดใหม่ ๆ ที่ลูกค้ามีศักยภาพที่จะซื้อสินค้าได้ นอกจากนี้อาจจะใช้วิชาการเพิ่มความถี่ในการใช้หรือเพิ่มโอกาสในการใช้สินค้าให้แก่ลูกค้าเดิมก็ได้
๒. การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพของสินค้าให้ดีขึ้น การปรับปรุงรูปลักษณ์ของสินค้าให้ดูทันสมัยยิ่งขึ้น รวมทั้งการออกแบบสินค้าให้ตรงตามความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนไป
๓. การปรับปรุงส่วนประสมทางการตลาด เช่น การลดราคาสินค้าลงจากเดิม เนื่องจากต้นทุนในการผลิตต่อหน่วยลดลงอันเนื่องมาจากการผลิตขนาดใหญ่ (Economies of Scale) การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายใหม่ๆ เช่น ออนไลน์มาร์เก็ตติ้ง การสื่อสารตลาดด้วยวิธีการทำ IMC (Integrated Marketing Communication) เป็นต้น

กลยุทธ์การตลาดในขั้นตกต่ำ

๑. การเร่งระบบสินค้าออกจากตลาด เมื่อแนวโน้มสินค้ากำลังจะไม่ใช่ที่ต้องการตลาดผู้ผลิตจะต้องใช้การลดราคามาก ๆ เพื่อระบายสินค้าออกไป
๒. การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากตลาด การเลิกใช้สินค้าของลูกค้าไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีทันใด ดังนั้นผู้ผลิตยังคงจำหน่ายสินค้าให้แก่กลุ่มลูกค้าที่เข้ามาที่หลังได้ เช่น โทรศัพท์มือถือแบบจอร์จอร์มดา ยังสามารถจำหน่ายให้แก่ลูกค้าที่เข้ามาใช้โทรศัพท์มือถือในระยะเวลาหลัง ๆ ได้
๓. การออกจากตลาด หากผู้ผลิตเห็นค่าการจำหน่ายต่อนำมาซึ่งการขาดทุนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ควรตัดสินใจเลิกผลิตสินค้าชนิดนั้น แล้วหาทางพัฒนาสินค้าใหม่ขึ้นมาทดแทน

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่วงจรผลิตภัณฑ์ดำเนินมาถึงขั้นตกต่ำแล้ว นักการตลาดสามารถหาวิธีการยืดอายุของผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการเสริมมูลค่าเพิ่มและกระตุ้นให้คงอยู่ในตลาดต่อไปได้นานขึ้น วิธีนี้เรียกว่า Product Extension ซึ่งทำได้ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเข้ามาช่วย อาทิ

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่ การเพิ่มมูลค่าทางการใช้งานให้กับตัวผลิตภัณฑ์ การประชาสัมพันธ์เพิ่มส่งเสริมภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์

ที่มาและขั้นตอนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

ที่มาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

ผลิตภัณฑ์ใหม่ในทางการตลาดประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ที่ไม่เคยมีในตลาด เรียกว่า นวัตกรรม ผลิตภัณฑ์ที่ปรับปรุงใหม่ และ ผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตทำขึ้นมาลักษณะเหมือนผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งชั้นที่มีจำหน่ายในตลาดแล้ว ดังนั้นที่มา ของผลิตภัณฑ์ใหม่น่าจะเกิดจากความต้องการเป็นผู้บุกเบิกในตลาดของธุรกิจ ความต้องการปรับปรุง สินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป และความต้องการมีสินค้าจำหน่าย ครอบคลุมทุกชนิด เพื่อให้สามารถต่อสู้กับคู่แข่งชั้นได้

ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ กระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อนำสู่ตลาดสามารถแบ่งออกได้เป็น ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การแสวงหาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่

การพัฒนาสินค้าใหม่ขึ้นได้จะเริ่มต้นจากความคิด (Idea) โดยต้องแสวงหาความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มาให้ได้มากที่สุด การได้มาซึ่งความคิดใหม่ ๆ ไม่จำเป็นต้องจัดทำอย่างมีระเบียบแบบแผนหรือเป็นทางการเสมอไปก็ได้หาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่สามารถเสาะหาจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่

๑.๑ ลูกค้า ถือเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุด เนื่องจากความต้องการของลูกค้าจะถูกแปรสภาพมาเป็นผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้คำติชม ข้อเสนอแนะของลูกค้าล้วนแต่เป็นแหล่งข้อมูลที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

๑.๒ สมาชิกในช่องทางการจำหน่าย ร้านค้าต่าง ๆ ที่จัดจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้ผลิต ถือเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความต้องการของลูกค้ามายังผู้ผลิตสินค้า โดยปกติผู้บริโภคะจะระบายความรู้สึก ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ตลอดจนข้อเสนอแนะใด ๆ ให้กับผู้จัดจำหน่าย ดังนั้น ร้านค้าหรือตัวแทนคนกลาง จะเป็นแหล่งสะสมข้อมูลจากลูกค้าได้เป็นอย่างดี

๑.๓ คู่แข่งขัน เมื่อคู่แข่งชั้นนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด แต่บังเอิญสินค้ามีข้อบกพร่องไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ผลิตสามารถนำข้อผิดพลาดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของตนได้

๑.๔ แหล่งความคิดภายในกิจการ กิจการธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นของพนักงาน การเปิดโอกาสให้พนักงานในระดับต่าง ๆ ได้แสดงเสนอความคิดใหม่ ๆ อาจจะได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสินค้าใหม่ โรงงานผลิตได้ความคิดจากเจ้าหน้าที่หรือพนักงานในโรงงานเป็นส่วนใหญ่ ในการดัดแปลงคิดค้นทดลองจากงานประจำที่แต่ละคนปฏิบัติอยู่

๑.๕ แหล่งความคิดอื่น ๆ เช่น งานวิจัย บทความ ของนักวิชาการ ของสถาบันศึกษา

สามารถเป็นแหล่งความคิดแก่ผู้ผลิตในการผลิตสินค้าใหม่ สมาคมการค้าก็สามารถเป็นแหล่งที่จะให้แนวความคิดได้เช่นกัน

๒. การกลั่นกรองแนวความคิด

ความคิดที่ระดมเสาะหาจากแหล่งต่าง ๆ จะต้องนำมากลั่นกรองให้รอบคอบโดยการกลั่นกรองให้เหลือเฉพาะแนวคิดที่มีความเป็นไปได้ คัดเลือกเฉพาะความคิดที่จะมีโอกาสประสบความสำเร็จ ปัจจัยที่จะนำมาประกอบการกลั่นกรองความคิด ได้แก่

๒.๑ ภาพลักษณ์ของกิจการ (Image) ความคิดใหม่ที่จะนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์จะต้องไม่ทำลายภาพลักษณ์ที่ดีของกิจการ เช่น หากบริษัทพยายามรักษาภาพลักษณ์ในการเป็นผู้ผลิตที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแนวความคิดที่ผ่านขั้นนี้ไปจะต้องมีความสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของบริษัท พยายามสร้างขึ้นมา

๒.๒ วัตถุประสงค์และนโยบายของกิจการ (Objective and Policy) แต่ละกิจการจะมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานธุรกิจที่ตั้งไว้ล่วงหน้า ผู้บริหารจะมีการกำหนดนโยบายไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนั้น การคัดเลือกความคิดจะต้องพิจารณาความเหมาะสมไม่ขัดกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์และนโยบายของกิจการแนวความคิดนั้น จึงจะสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒.๓ ความพร้อมของทรัพยากร (Resources) ความคิดในการผลิตสินค้าใหม่ย่อมนำไปสู่การลงทุนใหม่ ภาระทางการเงิน อุปกรณ์และแรงงาน ดังนั้นจะต้องพิจารณาแต่ละความคิดว่าต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้อย่างไร ปริมาณเท่าไร กิจการมีอุปกรณ์อยู่พร้อมมีแรงงานเหลือมี ผู้ชำนาญการผลิตหรือสามารถจัดหาได้ มีเงินทุนเพียงพอ แก่การลงทุนใหม่หรือจัดหาได้อย่างไร หากกิจการไม่พร้อมในทรัพยากรต่าง ๆ แม้ความคิดจะดี แต่โอกาสในการพัฒนาจะยากขึ้น

๒.๔ ระดับความใหม่ของความคิด (Degree of Newness) ความคิดที่ก้าวหน้าทันสมัยมากเกินไปอาจจะใช้ไม่ได้ ผู้บริโภคโดยทั่ว ๆ ไปจะยอมรับสิ่งใหม่ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแบบหน้ามือเป็นหลังมือ ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความคล้ายคลึงหรือสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์เดิมอัตราการยอมรับจะสูงกว่าผลิตภัณฑ์ไม่คุ้นเคย ดังนั้น ผู้ผลิตคำนึงถึงถึงระดับความใหม่ที่ตลาดเป้าหมายจะยอมรับได้

๓. การวิเคราะห์เชิงธุรกิจ (Business Analysis) การกลั่นกรองความคิดเป็นการพิจารณาความเหมาะสม ในการนำความคิดไปปฏิบัติ โดยพิจารณาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกิจการ ขั้นตอนต่อมา คือ การนำความคิดที่ผ่านการ กลั่นกรองมาพิจารณาความเป็นไปได้ในการผลิตออกจำหน่าย ด้วยการวิเคราะห์ถึงอุปสงค์ในตลาด ต้นทุนสินค้าที่จะผลิต และผลตอบแทนที่จะได้รับ อุปสงค์ในตลาดที่น้อยเกินไปย่อมไม่คุ้มกับการลงทุน และอาจทำให้ต้นทุนการผลิตสูงมาก ซึ่งจะกระทบต่อราคาจำหน่ายที่สูงเกินกว่าผู้ซื้อจะยอมรับได้หากเป็นเช่นนี้ความคิดที่ผ่านการ

กลั่นกรองมาจากขั้นที่ ๒ จะถูกปฏิเสธในขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงธุรกิจ อย่างไรก็ตาม เมื่อผ่านขั้นนี้ไปจะคงเหลือเฉพาะแนวความคิดที่ทำให้บริษัทมีกำไรจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์

๔. การพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ (Product Development)

เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีการเปลี่ยนความคิดให้เป็นตัวผลิตภัณฑ์ที่มีตัวตน ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะเกี่ยวข้องกับการหากรรมวิธีการผลิตการเลือกวัตถุดิบ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ สูตรในการผลิต วิธีการผลิตให้ได้คุณภาพ ประสิทธิภาพ รูปแบบ สี สัน ขนาดต่าง ๆ ตามความต้องการของตลาด หลายต่อหลายครั้งที่ความคิดที่ผ่านการกลั่นกรองไม่สามารถผลิตเป็นสินค้ามีตัวตนได้ เนื่องจากต้องใช้ต้นทุนสูงมากจนไม่คุ้มหรือต้องใช้เวลาในการผลิตนานเกินไปไม่ทันกับความต้องการของตลาด

ดังนั้น เมื่อแนวคิดผ่านขั้นตอนนี้ไปย่อมหมายถึงกิจการมีผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่ในมือเพื่อรอการจัดจำหน่าย เพียงแต่ปริมาณสินค้าที่ผลิตขึ้นมายังคงมีจำนวนน้อย เนื่องจากยังไม่มี ความมั่นใจต่อการตอบรับของตลาดมากนัก

๕. การทดสอบตลาด (Market Testing)

เมื่อผลิตภัณฑ์ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อการจำหน่าย ผู้ผลิตอาจจะตัดสินใจนำสินค้าเข้าสู่ตลาดเลยก็ได้ หากมีความมั่นใจว่าจะเป็นที่ยอมรับของลูกค้าอย่างแน่นอน ซึ่งย่อมมีความเสี่ยงอยู่บ้าง หากผู้ผลิตต้องการลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของลูกค้า สามารถทำได้ด้วยการทดสอบตลาด โดยการทดลองนำผลิตภัณฑ์จำนวนน้อยไปวางจำหน่ายในตลาดขนาดเล็ก เพื่อดูปฏิกิริยาการตอบรับของลูกค้า หากผลการทดสอบตลาดพบว่า ลูกค้าตอบรับเป็นอย่างดี จึงค่อยตัดสินใจผลิตจำนวนมากเพื่อวางจำหน่าย แต่ถ้าลูกค้ามีข้อตำหนิบางประการ ให้ปรับปรุงหรือแก้ไขข้อตำหนิ แล้วจึงวางจำหน่าย อย่างกว้างขวาง ถ้าลูกค้าไม่ยอมรับหรือปฏิเสธสินค้าอย่างสิ้นเชิง บริษัทอาจจะต้องยุติในการทำตลาด ทั้งนี้เพราะจะไม่คุ้มกับการลงทุนการทดสอบตลาดจะเกิดประโยชน์กับผู้ผลิตในแง่ของการลดความเสี่ยง อย่างไรก็ตามอาจจะเกิดผลเสียคือ คู่แข่งขันจะล่วงรู้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ที่กำลังทดสอบตลาด ซึ่งหากคู่แข่งมีความไวต่อการผลิตเพื่อการจำหน่าย จะสามารถแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วช่วงชิงการวางจำหน่ายตัดหน้า จะเกิดผลเสียต่อกิจการที่ทำการทดสอบตลาดได้

ดังนั้นการทดสอบตลาดจึงเป็นดาบสองคมที่ผู้ผลิตจะต้องชั่งน้ำหนักถึงส่วนได้และส่วนเสียที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการทดสอบตลาด หรือหาวิธีการทดสอบตลาดที่มีความปลอดภัยจากการช่วงชิงของคู่แข่งก็ได้

๖. การวางตลาดสินค้า (Commercialization)

การนำสินค้าเข้าสู่ตลาดอย่างแท้จริง จะต้องพิจารณาปัจจัยดังต่อไปนี้

๖.๑ ความต้องการเงินทุนจำนวนมากเพื่อจัดให้มีอุปกรณ์และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่จะใช้ในการผลิต

๖.๒ วิธีการที่จะจัดหาอุปกรณ์ในการผลิต ตัวอาคารโรงงานต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้แนวทางที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๖.๓ กำลังการผลิต จะต้องพิจารณากำลังการผลิตในปัจจุบันและการขยายต่อไปในอนาคต

๖.๔ จังหวะเวลาที่จะนำผลิตภัณฑ์ใหม่ออกวางตลาด การเลือกเวลาหรือโอกาสที่เหมาะสม จะส่งผลต่อความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ เช่น ผลิตภัณฑ์เก่าล้าสมัยไม่เป็นที่นิยมแล้ว การปล่อยผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดจะเป็นการแจ้งเกิดของผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือนำออกจำหน่ายในฤดูกาล การใช้ผลิตภัณฑ์สิ้นค่านั้น จะทำให้โอกาสที่จะจำหน่ายได้มีสูงขึ้น

๖.๕ ลูกค้ำกลุ่มเป้าหมายในการวางตลาดครั้งแรก กิจการอาจมีลูกค้ำกลุ่มเป้าหมายอยู่หลายกลุ่ม แต่ลูกค้ำกลุ่มเป้าหมายกลุ่มแรกที่กิจการหวังไว้ในการเปิดตลาดจำเป็นต้องมีศักยภาพ มีความไวต่อการซื้อสินค้าใหม่ หากกำหนดกลุ่มเป้าหมายผิดพลาด โอกาสในการประสบความสำเร็จจะลดลงทันที ผู้บริหารต้องตัดสินใจที่จะเลือกกลุ่มลูกค้ำเป้าหมายที่จะช่วยให้ได้ยอดขายในช่วงแรกๆ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ ร้านค้า ตัวแทนจำหน่าย พนักงานขาย ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น ผู้ถือหุ้น เป็นต้น

๖.๖ ขอบเขตของตลาดที่จะวางตลาดครั้งแรก เป็นการกำหนดขอบเขตการกระจายตามสภาพภูมิศาสตร์จะวางสินค้าออกสู่ตลาดพร้อมกันทั้งประเทศหรือเลือกเพียงบางพื้นที่ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดในด้านกำลังการผลิต กำลังคน กำลังเงินทุน นอกจากนั้นการกำหนดเขตที่จะวางตลาดยังต้องสอดคล้องกับลูกค้ำเป้าหมายกลุ่มแรกที่ก่อการต้องการจำหน่ายด้วยเป็นกระบวนการจัดระเบียบการใช้ทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ในองค์กรโดยใช้ระบบการจัดการที่เหมาะสมใช้ระเบียบปฏิบัติงานที่มีทั้งประสิทธิผลและประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การที่ตั้งเอาไว้ โดยการให้คำนิยามหรือความหมายของการจัดการมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับแนวคิดหรือ ความเห็นของนักวิชาการ แต่เนื้อหาและใจความสำคัญจะมุ่งไปในทิศทางเดียวกัน โดยใจความสำคัญแล้ว การจัดการหมายถึง ศิลปะของกระบวนการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น คน เงิน อุปกรณ์ในการจัดการและใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการต้องเริ่มต้นจากการวางแผนและ ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ล่วงหน้า เพื่อให้เกิดการดำเนินการไปตามกรอบแนวทางและบรรลุเป้าหมาย โดยระหว่างนั้นมีการพึ่งพาทรัพยากรหรือปัจจัยที่จำเป็นในกระบวนการจัดการ การจัดการกับคำว่า การบริหาร (Administration) มีความหมายที่ใกล้เคียงกันและมักจะมีการนำมาใช้คำแทนกันอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้คำว่า การบริหารจะมีความหมายในเชิงศาสตร์ วิทยาการความรู้ และนิยมใช้กับการบริหารใน ภาครัฐ เช่น การบริหารราชการ รัฐประศาสนศาสตร์ ขณะที่คำว่า การจัดการ มีความหมายในเชิง รูปธรรมหรือเชิงการกระทำนิยมใช้ใน

ศาสตร์ทางด้านการบริหารธุรกิจ โดยเน้นเรื่องการนำนโยบายที่ ผู้บริหารระดับสูง หรือหัวหน้าผู้ประกอบการได้กำหนดขึ้นมาเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติ (Implementation) ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในที่สุด

บทบาทของการจัดการภายในองค์กร

ระบบกระบวนการของการจัดการนับได้ว่าเป็นกลไกหลักของการดำเนินงานตามแผนการที่องค์กรได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรทั้งหมด โดยมีการระบุถึงทรัพยากรที่ใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ ความสำคัญของการจัดการสามารถช่วยให้ผู้จัดการสามารถลดจุดอ่อนของการจัดการและช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายให้ต่ำลง และทำให้เกิดผลผลิตในองค์กรได้เพิ่มมากขึ้น นับได้ว่าบุคคลที่มีตำแหน่งผู้จัดการเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากในทุกช่วงระยะขององค์กรยุคสมัยใหม่ อาทิเช่น ผู้จัดการโรงงานที่ดำเนินงานด้านการผลิตเพื่อผลิตอาหารให้คนได้บริโภค ผู้จัดการขายก็มีหน้าที่ในการจัดการพนักงานขายเพื่อทำตลาดให้สินค้า ส่วนผู้จัดการฝ่ายบุคคลก็จัดหาพนักงานที่มีความสามารถตรงกับความต้องการขององค์กร เป็นต้น สรุปได้ว่าหน้าที่ความรับผิดชอบสำคัญที่ผู้จัดการต้องดำเนินการให้บรรลุทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้แก่

๑. การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) หมายถึง บุคคล พนักงาน ปฏิบัติงานในองค์กร โดยผู้จัดการต้องทำให้แผนงานลุล่วงไปได้โดยใช้บุคคลเหล่านี้ นับได้ว่าทรัพยากรบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับผู้จัดการองค์กร

๒. ทรัพยากรด้านการเงินผู้จัดการในองค์กรส่วนมากนั้นมีการจัดสรรงบการเงินเพื่อที่จะกำหนดว่าในการดำเนินแผนงานต่าง ๆ ของแต่ละแผนกนั้นควรจะใช้เงิน เป็นจำนวนเท่าใดภายใต้กรอบระยะเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ งบประมาณสามารถบ่งบอกถึงทรัพยากรทางการเงินที่มีอยู่ทั้งหมดรวมทั้งความสามารถในการลงทุนขององค์กร

๓. ทรัพยากรทางกายภาพ หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ระหว่างกระบวนการทำงาน ในการบรรลุเป้าหมายงานนั้นจะต้องมีการพึ่งพาทรัพยากรทางกายภาพที่ก่อให้เกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งผู้จัดการจำเป็นต้องตรวจสอบอุปกรณ์เครื่องมือในการทำงานให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่าสิ่งของที่จำเป็นเหล่านั้นพร้อมใช้งานได้ ถ้าหากทรัพยากรด้านนี้สูญหายหรือไม่สามารถใช้งานได้ถูกต้องอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อธุรกิจและการดำเนินงานระยะยาว

๔. ทรัพยากรสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศนั้น เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการสารสนเทศมีความจำเป็นต่อองค์กรมากขึ้นเนื่องจากสภาพแวดล้อมการแข่งขันทางธุรกิจในโลกยุคปัจจุบันจึงต้องใช้ประโยชน์จากสารสนเทศเพื่อก่อให้เกิดการดำเนินงาน ทางธุรกิจที่รวดเร็วและเหนือคู่แข่งรายอื่น ๆ

สิ่งที่สำคัญที่การจัดการในยุคใหม่ต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นมักเกี่ยวข้องกับงานอยู่ ๓ อย่าง ได้แก่ การบริหารงานและองค์การ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ และการบริหารการผลิตและการปฏิบัติการ การจัดการจึงมีบทบาทหน้าที่มากกว่าการแก้ปัญหาทางด้านพฤติกรรม การบริหารจัดการยังต้องสามารถเข้าไปแก้ปัญหาทางเทคนิค ตลอดจนวางแผนด้านสายงานผลิตในอนาคต และสิ่งที่กล่าวมานี้ก็คือหน้าที่สำคัญของการจัดการแบบสมัยใหม่ที่ผู้จัดการจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในทักษะเกี่ยวกับเรื่องทั้ง ๓ ด้านนี้ อย่าง ถ่องแท้ เพื่อจะได้จัดเตรียมความพร้อมและเรียนรู้ นำไป ปฏิบัติให้เกิดทั้งประสิทธิผลและประสิทธิภาพได้ หน้าที่ทั้ง ๓ ด้านมีรูปแบบลักษณะดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่การบริหารงานและองค์การ ในส่วนนี้ผู้จัดการต้องเรียนรู้และเข้าใจเรื่อง การวางแผน การจัดองค์การ กระบวนการบริหารงานในองค์กร และเข้าใจถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์การ ว่ามีโครงสร้างและมีการปฏิบัติงานอย่างไร มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมีการตรวจสอบ การควบคุม การดำเนินงานว่าเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่

๒. หน้าที่การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ตัวผู้จัดการต้องมีทักษะในการเรียนรู้ถึง กระบวนการสรรหาบุคคลที่ดีเพื่อดึงดูดคนที่มีความรู้ความสามารถตรงกับสายงานได้เข้ามาทำงานใน องค์กรนอกจากนี้ควรมีการสร้างแรงจูงใจและรักษาพนักงานเก่าให้ทำงานเพื่อองค์กรในระยะยาว จนกระทั่งเกษียณอายุงาน ตลอดจนจัดการอบรมพัฒนาบุคลากรที่มีภาวะผู้นำสูงให้มีโอกาสได้เข้ามา ทำหน้าที่บริหารงานและพัฒนาองค์การให้มีความเจริญก้าวหน้า

๓. หน้าที่การบริหารการผลิตและการปฏิบัติการในประเด็นนี้ผู้จัดการต้องเรียนรู้ เพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์ การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการวางแผนควบคุม ผลิตภัณฑ์รวมทั้งการปฏิบัติการไปตามเป้าหมายที่องค์การได้วางเอาไว้

บทบาทหน้าที่ภายในระบบการจัดการถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการดำเนินธุรกิจ ที่ ผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจชุมชนจะต้องคำนึงถึงทั้งในเรื่องแผนบริหารงานการจัดโครงสร้างองค์การ การเป็นผู้นำที่มีความสามารถบริหารทรัพยากรภายในต่าง ๆ ได้ ทั้งทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทุน และทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบรวมถึงควบคุมติดตามผลที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดข้อมูลย้อนกลับและนำไป ปรับปรุงพัฒนาแผนการดำเนินงานครั้งต่อไป

การเพิ่ม ประสิทธิภาพทางจัดการและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนไทยมุสลิมได้ เนื่องจาก เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน ทั้งทรัพยากรคนในชุมชน ทรัพยากร วัตถุดิบในการผลิต ทรัพยากรความรู้ หรือทรัพยากรทางการเงิน จำเป็นต้องหลักกระบวนการทำงาน ที่เป็นรูปแบบเชิง ระบบ คือมีปัจจัยนำเข้า (Input) มีการนำปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มาดำเนินการโดย การจัดระเบียบ จัดเก็บ หรือประยุกต์ใช้ (Process) และเกิดเป็นผลลัพธ์ทางการจัดการ (Output) ทั้งนี้ ประสิทธิภาพ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับวิธีการปฏิบัติงานในกระบวนการ

ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปอย่างถูกต้อง และรวดเร็วมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับทักษะและประสบการณ์ของแต่ละชุมชน

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้องกับที่เกี่ยวกับข้องกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยจากการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัว อย่างไรก็ตามสามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการพัฒนาและเติบโตส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังสามารถเกี่ยวข้องกับทั้งด้านสุขภาพกาย, สุขภาพจิต, ความสุข, และความสำเร็จทั้งในด้านส่วนบุคคลและวงกว้างของชีวิตทุกๆ ไป การตั้งเป้าหมายและวางแผน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตต้องเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและวางแผนการทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการการพัฒนาทักษะการพัฒนาทักษะทั้งทางวิชาการและทักษะทางชีวิตส่งผลต่อความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ และช่วยในการสร้างโอกาสใหม่การเปลี่ยนเป็นนิสัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตมักจะต้องการการเปลี่ยนแปลงในนิสัยและพฤติกรรมประจำวัน. การฝึกฝนและทำซ้ำช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนั้นกลายเป็นนิสัยที่ถาวร การจัดการเวลาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตบางครั้งเกี่ยวข้องกับการจัดการเวลาให้เหมาะสมการกำหนดลำดับขั้นตอนและลดกิจกรรมที่ไม่จำเป็นสามารถช่วยให้คุณมีเวลามากขึ้นสำหรับกิจกรรมที่สำคัญการดูแลสุขภาพการรักษาสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิตมีผลต่อความสามารถในการเปลี่ยนแปลงการออกกำลังกายและการดูแลโภชนาการเป็นส่วนสำคัญของการดูแลรูปแบบการดำเนินชีวิตการทำงานที่มึนการหาความสนับสนุนจากครอบครัวเพื่อน หรือที่ทำงานสามารถช่วยให้การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่มีความเป็นไปได้และมีผลสำเร็จมากขึ้นการรับฟังและปรับตัวการเปลี่ยนแปลงมักจะต้องการการรับฟังต่อความต้องการและปรับตัวตามสถานการณ์การที่จะทำการปรับเปลี่ยนเล็กๆ ที่สามารถดำเนินการได้ทุกวันสามารถเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาแนวทางในการดำเนินชีวิตการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตไม่ได้หมายความว่าความถึงการที่จะทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงทันที แต่เป็นการก้าวทันสามารถที่สามารถพัฒนาที่จะเป็นประโยชน์ต่ออนาคต

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์

เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีรายละเอียดการนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ การปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิสาหกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มเกษตรกร

ประเด็นคำถามข้อที่ ๖ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวข้องกับข้อที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยจากการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิสาหกิจแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัวอย่างไรสามารถวิเคราะห์บทบาทสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

ศักยภาพของกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อศึกษาแนวทางและ พัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทยบ้านแม่ทะสู่กระบวนการรับรองตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จากการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงาน อุตสาหกรรม และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้ สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุด เพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมี สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยงานหนุนเสริมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชนเพื่อเพิ่มพูนความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในครั้งนี้ คือ การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และการถ่ายทอด เทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยจากการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัวอย่างไร สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงาน อุตสาหกรรม และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยหนุนเสริมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

๔.๓.๒ การส่งเสริม สนับสนุนในการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นคำถามข้อที่ ๗ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมใน จังหวัดขอนแก่น โดยจากปัจจุบัน ท่านได้รับการส่งเสริม สนับสนุนในการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ได้ต่อดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า คำว่า "เครือข่าย" มีความสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ผู้คนพูดถึงเครือข่ายของหน่วยงานการพัฒนา วิจัย ธุรกิจ และในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ คนบางกลุ่มมอง "เครือข่าย" ว่าเป็นเพียงคำที่รู้จักเฉพาะในวงการหนึ่ง ปัจจุบันมีองค์กรจำนวนมากตระหนักว่า "เครือข่าย" เป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการพัฒนา แต่เครือข่ายคืออะไร เครือข่ายทำงานอย่างไร ทำไมบางเครือข่ายประสบความสำเร็จ บางเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ คนในชุมชน และองค์กรชุมชน จะร่วมกันสร้างและ

พัฒนาเครือข่ายได้อย่างไร การจัดการภายในของเครือข่ายองค์กรชุมชนควรเป็นอย่างไร เครือข่ายเมื่อสร้างขึ้นมาแล้วจะทำหน้าที่อย่างไร ชุมชนจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง ล้วนแต่เป็นคำถามที่ยังต้องการกระบวนการศึกษาวิจัยอีกมากนัก เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของ ฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

๑. ความหมายของเครือข่าย

คำว่า เครือข่ายที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิตมาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑.๑) เครือข่ายเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง

๑.๒) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ

๑.๓) เครือข่ายเป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

เครือข่าย หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและ การปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มี การสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโต หยุดพักและขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลา และสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส

เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนี้ยังคงมีความเป็นอิสระของตนเอง ไม่ถูกรอบงำโดยระบบความสัมพันธ์จนสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

๒. ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

เครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

๓. ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประสานงาน

เครือข่าย หมายถึง กลุ่ม องค์กร หลายกลุ่มมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานของความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กรและให้ชุมชนเข้มแข็ง

๔. ความหมายของเครือข่ายที่เป็นพลังในการทำงาน

เครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย

๕. ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความสมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

แนวคิดและหลักการในการก่อเกิดเครือข่าย

แนวความคิดในการก่อเกิดเครือข่ายชุมชนที่สำคัญมี ๕ ประการ ดังนี้

๑) แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของเครือข่าย

เครือข่าย คือ ธรรมชาติที่แท้จริงของระบบชีวิตทั้งหลาย ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นระบบที่เปิดรับข้อมูล ความรู้ เพื่อเกิดกระบวนการปรับตัวและการจัดการตัวเองของสิ่งมีชีวิต อันเป็นที่มาของการเรียนรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนของระบบในทุกระบบและทุกระดับ ดังนั้นการเข้าใจชีวิตและเครือข่าย คือ การเข้าใจความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกัน เช่น ความล่มสลายของหมู่บ้านที่ถูกกระแสบริโภคนิยมจากระบบกลไกตลาดเสรีรุกราน จนกระทั่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ

เครือข่าย เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุและปัจจัย ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม เป็นระบบเปิดที่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกัน หรือมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่าย และระบบที่ผูกพัน หรือเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสรรพสิ่งเข้าเป็นหนึ่งเดียว เช่น จากระบบนิเวศวิทยา ประกอบด้วยหน่วยของสิ่งมีชีวิตที่เชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน

๓) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา

เครือข่าย เกิดจากกระบวนการจัดระบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กร และสมาชิกของเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน บนพื้นฐานที่สำคัญคือ การประสานงาน การยอมรับในศักดิ์ศรีของกันและกัน การมีอิสระต่อกันแต่พร้อมที่จะดำเนินงานร่วมกัน สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีทั้งที่เป็นโครงสร้างเครือข่ายที่มีแบบแผน และโครงสร้างเครือข่ายตามธรรมชาติ ที่มีได้กำหนดแบบแผนไว้

๔) แนวความคิดเกี่ยวกับธุรกิจของเครือข่าย

สรุปแนวคิดเรื่องเครือข่ายนิยมแพร่หลาย เกิดขึ้นในภาคธุรกิจ เป็นการผูกมัดทางสังคมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรตามกฎหมายที่订ไว้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ไหวเวียนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสารและเอื้อประโยชน์กันและกัน เป็นองค์กรแบบเครือข่าย ทำให้เกิดความร่วมมือทั้งภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงาน ใช้ปรัชญาการเสริมศักยภาพคนให้เข้มแข็ง

๕) แนวความคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่าย

สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่ายไว้ว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบเครือข่ายความสัมพันธ์เรียกว่า จุด (Node) ถ้าหากมีการเชื่อมโยงระหว่างจุดต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของจุดเหล่านี้คือ เครือข่าย ส่วนที่เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมประสานระหว่าง Node เรียกว่า Hub

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความสมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย มีดังนี้

๑) **หน่วยชีวิตหรือสมาชิก** เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพา

อาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

๔) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้า ๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบ

ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้น ๆ

ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย

คนเป็นจำนวนมาก มักเข้าใจว่า เครือข่าย กับ กลุ่ม เป็นสิ่งเดียวกัน เพราะมีลักษณะคล้ายกันมาก แต่เมื่อพิจารณาจากแนวความคิด ความหมาย ลักษณะ องค์กรประกอบ ขอบข่าย รูปแบบ และประเภทของเครือข่ายแล้ว พบว่าเครือข่ายมีความแตกต่างกับกลุ่มหลายประการ ดังนี้

ลักษณะที่แตกต่าง	กลุ่ม	เครือข่าย
๑. สมาชิก	- ระดับเดียว คือ บุคคล	- หลายระดับ คือ บุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชนระดับต่าง ๆ
๒. คุณสมบัติของสมาชิก	- คล้ายคลึงกัน	- ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกันมาก
๓. ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิก	- แบบครอบครัวเดียวกัน - ไม่มีอิสระ - มีเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่มเท่านั้น - ประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าส่วนตัว - สมาชิกเป็นไปตามคุณสมบัติที่กำหนด	- แบบเพื่อนร่วมงาน - มีอิสระ - ไม่สูญเสียเอกลักษณ์ - ประสานผลประโยชน์ระหว่างเครือข่ายและสมาชิก - ขยายสมาชิกอย่างกว้างขวาง
๔. ศูนย์กลางการดำเนินงาน	- มีศูนย์กลางเดียว	- มีหลายศูนย์กลางตามขนาดและความสัมพันธ์ของสมาชิก
๕. การบริหารจัดการ	- ไม่ยุ่งยากซับซ้อน - เน้นการดำเนินงานตามโครงสร้างกฎระเบียบของกลุ่ม - เน้นความสามารถของกลุ่ม มากกว่าสมาชิก	- ไม่ยุ่งยากซับซ้อน - เน้นการประสานงานแบบภาคี หรือพันธมิตร หรือหุ้นส่วน - เน้นความสามารถของสมาชิก
๖. เป้าหมายและความสำเร็จ	- เน้นความสำเร็จของกลุ่มมากกว่าของสมาชิก - มุ่งความสำเร็จของกลุ่มมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ	- ทั้งเป้าหมายและความสำเร็จของเครือข่ายและแต่ละภาคีสมาชิก - ขยายไปสู่ภาคีและสมาชิกใหม่ ๆ

ลักษณะที่แตกต่าง	กลุ่ม	เครือข่าย
๗. กระบวนการทำงาน	- เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม โดย ศูนย์กลางเป็นผู้ประสานงาน - ไม่สลับซับซ้อน ขั้นตอนน้อย	- เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างภาคี สมาชิกด้วยกันมีการประสานงานหลายระดับ - สลับซับซ้อน หลายขั้นน้อย

ตารางที่ ๔.๑ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย

ประเภทและรูปแบบขององค์กร เครือข่าย

จากการพัฒนาเครือข่ายในประเทศไทย พบว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ ชุมชน และเอกชน ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายชุมชนจึงแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรม พอสรุปรูปแบบและประเภทเครือข่ายได้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area)

หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น

๑.๑) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น

- เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เช่น เครือข่ายประชาคม

อ.แม่สอด จ.ตาก

- เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จ.น่าน
- เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ
- เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมาพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย
- เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของ UNDP

๑.๒) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

- เครือข่ายลุ่มน้ำปิง
- เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network)

หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง

และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายป่าชุมชน , เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภคเครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษาเครือข่ายสิทธิมนุษยชนเครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น

เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้น ๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

๓.๑) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

๓.๒) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

๓.๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

๓.๔) เครือข่ายภาคประชาชน เช่นเครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

ลักษณะของเครือข่าย

เครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการ ดังนี้

๑) เป็นกลุ่ม องค์กร หรือบุคคลที่มาร่วมกัน เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวที เพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่ง ที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

สรุปผลการสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” ที่เกี่ยวกับข้อกับที่เกี่ยวกับข้อกับข้อมูลพื้นฐาน การเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมใน จังหวัดขอนแก่น การส่งเสริม สนับสนุนในการปลูกอินทผาลัม ตามแนวเกษตรวิถีพุทธ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างน้อยเพียงใด สามารถสรุปบทสัมภาษณ์ได้ ต่อดังนี้

เครือข่าย เครือความร่วมมือของกลุ่มบุคคล องค์กร และหน่วยงาน ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดม ทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็น แนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้น ๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากโครงการวิจัย

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บ ข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์ เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิค การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถวิเคราะห์สรุปองค์ความรู้จาก โครงการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดการนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบล บ้านขามตั้งอยู่บน อำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศตำบลบ้านขาม เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง ลักษณะของแหล่งน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ, ลำห้วย,ลำคลองบึง, หนองและอื่นๆแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก บ่อบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระส่วนบุคคล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้านจากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละหมู่บ้าน

ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาบ่อยขึ้น การเกษตรประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง อาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ ๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพรับจ้างร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด

ข้อมูลพื้นฐานอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

อินทผลัมเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในจังหวัดขอนแก่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และสามารถปลูกได้ในจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอภูเวียง น้ำพอง กระนวน ซึ่งมีพื้นที่เกษตรกรรมอุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกอินทผลัมเพื่อการค้า ผลผลิตอินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่ส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และตะวันออกกลาง

สายพันธุ์อินทผลัมที่นิยมปลูกในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ สายพันธุ์บาฮี สายพันธุ์โคโนซี และสายพันธุ์เดกเล็ดดา โดยสายพันธุ์บาฮีเป็นสายพันธุ์ที่นิยมปลูกมากที่สุด เนื่องจากมีรสชาติอร่อย หวานกรอบ ผลผลิตสูง และทนทานต่อโรคและแมลงศัตรูากเกี่ยวกับอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จะเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

อินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีคุณภาพดี และปลอดภัยจากสารเคมี จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นในการพัฒนาศักยภาพการผลิตอินทผลัม เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้น ได้แก่ สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม ได้แก่ มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕-๓๐ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ ๖๐-๗๐% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมมากขึ้นมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนเกษตรกรในการปลูกอินทผลัมต้นทุนการผลิตที่สูงเนื่องจากอินทผลัมเป็นพืชที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกนานกว่าพืชชนิดอื่นปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชหากเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ จะทำให้การผลิตอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นมีความยั่งยืนและสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้อย่างมั่นคง

๔.๔.๒ รูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัด

ขอนแก่น

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ทุกอาชีพ ในส่วนของอาชีพเกษตรกร หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ได้แก่ **สัมมาอาชีวะ** หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกษตรกรควรประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่แรงงานเด็ก และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค **อุฏฐานสัมปทา** หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันขันแข็ง อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค **อารักขสัมปทา** หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งการประกอบกิจการ เกษตรกรควรรู้จักบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว และรู้จักเก็บออม **กัลยาณมิตตตา** หมายถึง การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้าง ทั้งครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพ เพื่อสร้างความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้หลักธรรมคำสอนข้างต้นแล้ว เกษตรกรยังสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร จะช่วยให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การสร้างความรู้ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยั่งยืน และเกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้และทักษะ แก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จการสนับสนุนปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและประหยัดการสร้างเครือข่าย ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) การจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ๒) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธ ๓) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ๔) การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร ๕) การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรวิถีพุทธ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ จะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) ภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ๒) ภาคเอกชน เช่น องค์กร

พัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจ ๓) ภาคประชาชน เช่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 ควบคุมบูรณาการความร่วมมือกันในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของ
 พระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างผลผลิตอินทผลาล์มที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยต่อสุขภาพ
 และสิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่น เกษตรกรควรปลูกอินทผลาล์ม
 ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
 ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปลูกอินทผลาล์ม ศึกษาหาความรู้
 เกี่ยวกับการปลูกอินทผลาล์มอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ความสามารถของตนเองอยู่
 เสมอรู้จักเก็บรักษา เกษตรกรควรรู้จักเก็บรักษาผลผลิตอินทผลาล์มที่ได้จากการประกอบอาชีพอย่าง
 เหมาะสม ไม่ปล่อยให้สุญเปล่า หรือถูกทำลายการคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรคบหาสมาคม
 กับคนดี มีศีลธรรม มีความรู้ความสามารถ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การ
 ประกอบอาชีพที่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรเชิงพุทธยังยึดหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ของ
 พระพุทธศาสนาในการปลูกอินทผลาล์ม ความระลึกได้ เกษตรกรควรมีสติในการปลูกอินทผลาล์ม ระลึก
 ถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมความแน่วแน่ เกษตรกรควรมีสมาธิในการ
 ปลูกอินทผลาล์ม มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคความรอบรู้ เกษตรกรควรมีปัญญาใน
 การปลูกอินทผลาล์ม รู้จักเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การ
 เลือกพื้นที่ปลูก ควรเลือกพื้นที่ที่มีสภาพอากาศเหมาะสมต่อการปลูกอินทผลาล์ม ได้แก่

๑) พื้นที่ที่มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕-๓๐ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ ๖๐-๗๐% และได้รับ
 แสงแดดอย่างเพียงพอ

๒) การเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ ๑
 เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน

๓) การปลูก ควรปลูกอินทผลาล์มในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด ๕๐x๕๐x๕๐
 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลาล์มลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอ
 ของต้นอินทผลาล์ม รดน้ำให้ชุ่ม

๔) การบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็น
 ประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี

๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับ
 หนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น

๖) การเก็บเกี่ยว อินทผลาล์มจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ ๓-๔ ปี ผลผลิตจะแก่
 เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผลาล์มจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม

๗) การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลาล์มอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุญแจมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมือง เศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นๆ

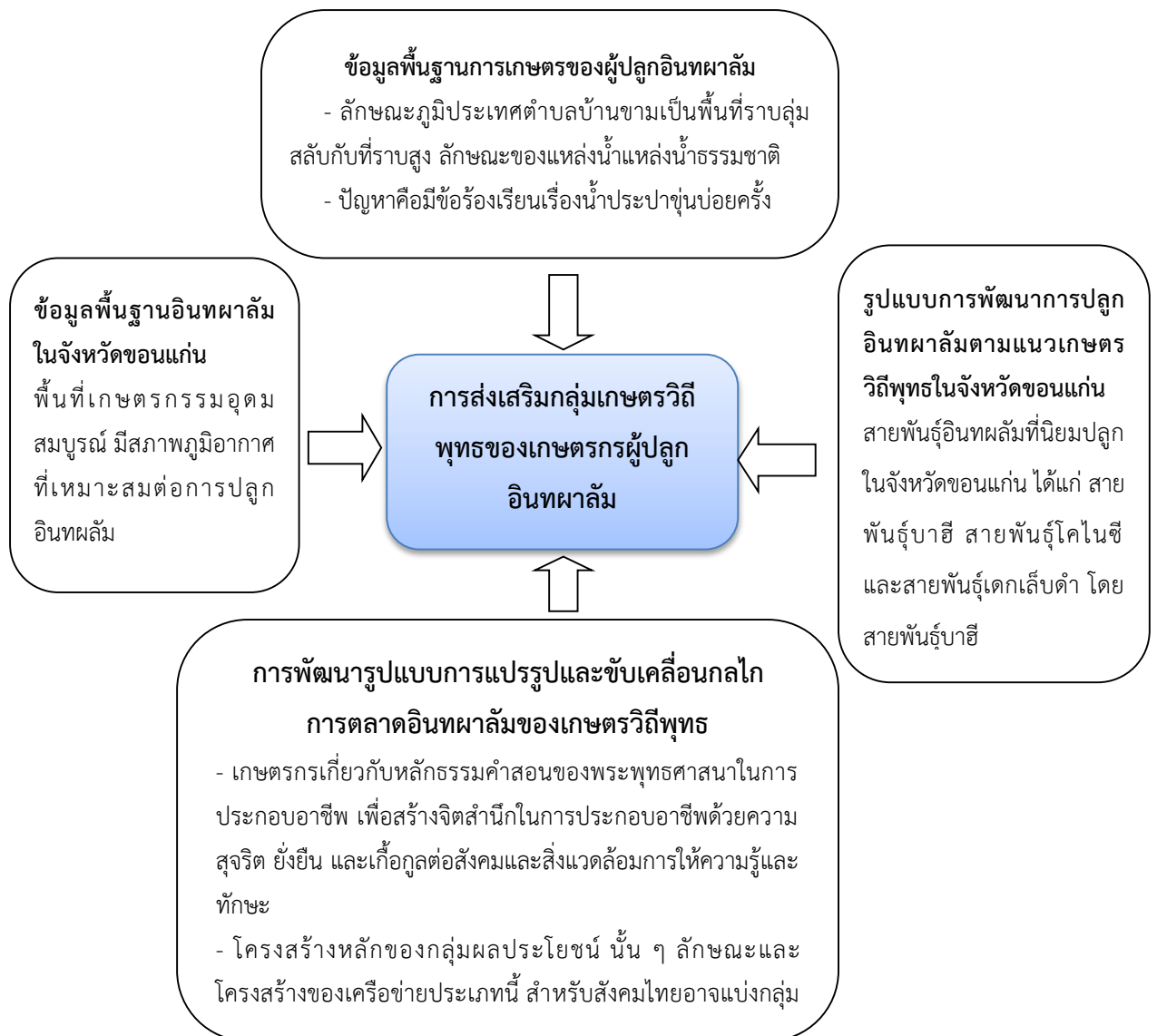
เว้นจากมีฉาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคารพกฎกติกาของสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชันไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีวะจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี

๔.๔.๓ การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลาล์มของเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงาน อุตสาหกรรม และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยหนุนเสริมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามแนวคิด

พระราชดำริเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตาม แนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

เครือข่าย เครือความร่วมมือของกลุ่มบุคคล องค์กร และหน่วยงาน ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดม ทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม

แผนภูมิที่ ๔.๑ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัม
ในจังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะข้อมูลดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถสรุปผลการวิจัยนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สรุปข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบล บ้านขามตั้งอยู่บนอำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศตำบลบ้านขามเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง ลักษณะของแหล่งน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลองบึง, หนองและอื่นๆ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก บ่อบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระส่วนบุคคล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้านจากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละหมู่บ้าน ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาบ่อยขึ้น การเกษตรประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง อาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ ๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพรับจ้าง ร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด

๕.๑.๒ สรุปข้อมูลพื้นฐานอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

อินทผลัมเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในจังหวัดขอนแก่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และสามารถปลูกได้ในจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอกุเวียง น้ำพอง กระนวน ซึ่งมีพื้นที่เกษตรกรรมอุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกอินทผลัมเพื่อการค้า ผลผลิตอินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่ส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และตะวันออกกลาง

สายพันธุ์อินทผลัมที่นิยมปลูกในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ สายพันธุ์บาฮี สายพันธุ์โคโนซี และสายพันธุ์เดกเล็กดำ โดยสายพันธุ์บาฮีเป็นสายพันธุ์ที่นิยมปลูกมากที่สุด เนื่องจากมีรสชาติอร่อย หวานกรอบ ผลผลิตสูง และทนทานต่อโรคและแมลงฤดูกาลเก็บเกี่ยวอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จะเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

อินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีคุณภาพดี และปลอดภัยจากสารเคมี จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นในการพัฒนาศักยภาพการผลิตอินทผลัม เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้น ได้แก่ สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม ได้แก่ มีอุณหภูมิเฉลี่ย 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 60-70% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมมากขึ้นมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนเกษตรกรในการปลูกอินทผลัมต้นทุนการผลิตที่สูงเนื่องจากอินทผลัมเป็นพืชที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกนานกว่าพืชชนิดอื่นปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชหากเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ จะทำให้การผลิตอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นมีความยั่งยืนและสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้อย่างมั่นคง

๕.๑.๓ สรุปรูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ทุกอาชีพ ในส่วนของอาชีพเกษตรกร หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ได้แก่ **สัมมาอาชีวะ** หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกษตรกรควรประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่แรงงานเด็ก และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค **อุฏฐานสัมปทา** หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันขันแข็ง อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค **อารักขสัมปทา** หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งการประกอบกิจการ เกษตรกรควรรู้จักบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว และรู้จักเก็บออม **กัลยาณมิตตตา** หมายถึง การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้าง ทั้งครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพ เพื่อสร้างความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันนอกจากหลักธรรมคำสอนข้างต้นแล้ว เกษตรกรยังสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร จะช่วยให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การสร้างความรู้ ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยั่งยืน และเกื้อกูลต่อ สังคมและสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้และทักษะ แก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จการสนับสนุน ปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น เพื่อให้ เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและประหยัดการสร้างเครือข่าย ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการ ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) การจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ๒) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถี พุทธ ๓) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ๔) การจัดตั้งกองทุน ช่วยเหลือเกษตรกร ๕) การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรวิถีพุทธ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ จะช่วย ให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) ภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ๒) ภาคเอกชน เช่น องค์กร พัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจ ๓) ภาคประชาชน เช่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควบบูรณาการความร่วมมือกันในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างผลผลิตอินทผลาล์มที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่น เกษตรกรควรปลูกอินทผลาล์ม ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปลูกอินทผลาล์ม ศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับการปลูกอินทผลาล์มอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ความสามารถของตนเองอยู่ เสมอรู้จักเก็บรักษา เกษตรกรควรรู้จักเก็บรักษาผลผลิตอินทผลาล์มที่ได้จากการประกอบอาชีพอย่าง เหมาะสม ไม่ปล่อยให้สุญเปล่า หรือถูกทำลายการคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรคบหาสมาคม กับคนดี มีศีลธรรม มีความรู้ความสามารถ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การ ประกอบอาชีพที่ประสบความสำเร็จเกษตรกรเชิงพุทธยังยึดหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ของ พระพุทธศาสนาในการปลูกอินทผลาล์ม ความระลึกได้ เกษตรกรควรมีสติในการปลูกอินทผลาล์ม ระลึก ถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมความแน่วแน่ เกษตรกรควรมีสมาธิในการ ปลูกอินทผลาล์ม มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคความรอบรู้ เกษตรกรควรมีปัญญาใน

การปลูกอินทผลาล์ม รู้จักเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การเลือกพื้นที่ปลูก ควรเลือกพื้นที่ที่มีสภาพอากาศเหมาะสมต่อการปลูกอินทผลาล์ม ได้แก่

๑) พื้นที่ที่มีอุณหภูมิเฉลี่ย 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 60-70% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอ

๒) การเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ 1 เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน

๓) การปลูก ควรปลูกอินทผลาล์มในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด 50x50x50 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลาล์มลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอของต้นอินทผลาล์ม รดน้ำให้ชุ่ม

๔) การบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็นประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี

๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับหนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น

๖) การเก็บเกี่ยว อินทผลาล์มจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ 3-4 ปี ผลผลิตจะแก่เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผลาล์มจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม

๗) การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลาล์มอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกิริยามากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมือง เศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนน้อมร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นๆ

เว้นจากมิถิชาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคารพกฎกติกาของสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชันไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีพจะจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี

๕.๑.๔ สรุปการพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงาน อุตสาหกรรม และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยหนุนเสริมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

เครือข่าย คือความร่วมมือของกลุ่มบุคคล องค์กร และหน่วยงาน ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถอภิปรายผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิจัยข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัด

ขอนแก่น

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่ตั้งของหมู่บ้านหรือชุมชนหรือตำบล บ้านขามตั้งอยู่บนอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นอยู่ตอนทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากอำเภอน้ำพอง ๒๓ กิโลเมตรห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๒๕ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศตำบลบ้านขามเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบสูง ลักษณะของแหล่งน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลองบึง, หนองและอื่นๆ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก บ่อบาดาล สระน้ำสาธารณะ สระส่วนบุคคล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามมีกิจการประปาที่อยู่ในความดูแลทั้งหมด ๖ หมู่บ้านจากทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน อีก ๑๐ หมู่บ้านเป็นการบริหารจัดการของคณะกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่ ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามก็มีส่วนเข้าไปดูแลช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาน้ำประปาของแต่ละหมู่บ้าน ปัญหาคือมีข้อร้องเรียนเรื่องน้ำประปาขุ่นบ่อยครั้ง สาเหตุเนื่องจากเป็นท่อประปาเก่าเกิดการตกตะกอนของน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามแก้ไขด้วยการล้างท่อประปาย่อยขึ้น การเกษตรประชากรในเขตตำบลบ้านขาม ร้อยละ ๗๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง อาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ ๗๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ ๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพรับจ้างร้อยละ ๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด อาชีพค้าขาย ร้อยละ ๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ วงศ์แก้ว และธิติพร ผลธรรมพิทักษ์^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การชักนำการออกดอกของอินทผลัม ภายใต้สภาพเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ผลการวิจัยพบว่า ในการทดสอบสภาพที่สามารถกระตุ้นให้ต้นอ่อนอินทผลัมในขวดเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อมีการสร้างดอก และแสดงลักษณะของเพศออกมาในระหว่างการเพาะเลี้ยง ได้ทำการทดลองตัดชิ้นส่วนเนื้อเยื่อจากต้นกล้าอินทผลัมที่เพาะจากเมล็ดในสภาพปลอดเชื้อ โดยตัดชิ้นส่วนที่งอกออกมาจากเมล็ดนับตั้งแต่วันที่เริ่มงอกในช่วงเวลาต่างๆ ตั้งแต่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ และ ๖ สัปดาห์

^๑ พรทิพย์ วงศ์แก้วและธิติพร ผลธรรมพิทักษ์, การชักนำการออกดอกของอินทผลัม ภายใต้สภาพเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ, การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๒ สาขาพืช, วันที่ ๓-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗), บทคัดย่อ

แล้วนำไปเลี้ยงในอาหารตัดแปลง MS ที่มีอัตราส่วนผสมของฮอร์โมน IAA และ BAP หรือ NAA และ BAP ในระดับต่างๆ และบ่มชิ้นส่วนเนื้อเยื่อเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการที่ควบคุมอุณหภูมิและแสงสว่างได้ เพื่อศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมร่วมด้วย พบว่าสามารถกระตุ้นให้ชิ้นส่วนเนื้อเยื่อจากต้นกล้าอินทผลัมอายุ ๓-๔ สัปดาห์ หลังออกจากเมล็ด มีการสร้างต้นใหม่และออกดอกได้ โดยพบทั้งต้นที่ออกดอกเป็นดอกตัวผู้และต้นที่ออกดอกเป็นดอกตัวเมีย ในสัดส่วนเท่าๆ กัน หลังจากการเพาะเลี้ยงประมาณ ๖ เดือนในอาหาร MS ที่มีส่วนผสมของ glucose ๕๐ g/l ร่วมกับฮอร์โมน IAA ๑ mg/l และ BAP ๑ mg/l ที่อุณหภูมิ ๒๘ องศาเซลเซียส ความเข้มแสงประมาณ ๓๐๐๐lux ช่วงแสง ๑๖ ชั่วโมงต่อวัน แม้ว่าอัตราการสร้างดอกที่พบต่อจำนวนชิ้นส่วนเนื้อเยื่อเพาะเลี้ยงที่ทดสอบอยู่ในระดับเพียง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้สำหรับการกระตุ้นให้อินทผลัมออกดอกแสดงเพศในระหว่างการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิจัยข้อมูลพื้นฐานอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น

อินทผลัมเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในจังหวัดขอนแก่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และสามารถปลูกได้ในจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่ปลูกอินทผลัมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอภูเวียง น้ำพอง กระนวน ซึ่งมีพื้นที่เกษตรกรรมอุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกอินทผลัมเพื่อการค้า ผลผลิตอินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นส่วนใหญ่ส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และตะวันออกกลาง

สายพันธุ์อินทผลัมที่นิยมปลูกในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ สายพันธุ์บาฮี สายพันธุ์โคโนซี และสายพันธุ์เดกเล็ดดำ โดยสายพันธุ์บาฮีเป็นสายพันธุ์ที่นิยมปลูกมากที่สุด เนื่องจากมีรสชาติอร่อย หวานกรอบ ผลผลิตสูง และทนทานต่อโรคและแมลงศัตรูากเกือบเกี่ยวกับอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จะเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

อินทผลัมจากจังหวัดขอนแก่นได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย มีคุณภาพดี และปลอดภัยจากสารเคมี จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นในการพัฒนาศักยภาพการผลิตอินทผลัม เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พื้นที่ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นเพิ่มขึ้น ได้แก่สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกอินทผลัม ได้แก่ มีอุณหภูมิเฉลี่ย 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 60-70% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมมากขึ้นมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนเกษตรกรในการปลูกอินทผลัมต้นทุนการผลิตที่สูง เนื่องจาก

อินทผลัมเป็นพืชที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกนานกว่าพืชชนิดอื่นปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชหากเกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาล่าช้าได้ จะทำให้การผลิตอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นมีความยั่งยืน และสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้อย่างมั่นคง **สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรวดี เจริญดำรงกุล (๒๕๕๙:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคุ้มค่าทางการเงินในการผลิตผลและต้นทุนกล้าอินทผลัมของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการผลิตกระบวนการผลิต และการเพาะต้นกล้าอินทผลัม รวมทั้งศึกษาความคุ้มค่าทางการเงินและความเสี่ยงที่เกิดจากการผลิตและการเพาะต้นกล้าอินทผลัมตลอดจนศึกษา ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกร ๒ราย คือสวน A ที่กำหนดเป็นสวนขนาดใหญ่มีพื้นที่ปลูก ๓๐ ไร่ และสวน B กำหนดเป็นสวนขนาดเล็กมีพื้นที่ปลูก ๕ ไร่ โดยกำหนดศึกษาในช่วง ๕ ปีเท่านั้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการผลิต กระบวนการผลิต การบริหารจัดการและทฤษฎี เพื่อวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางการเงิน โดยการประเมินโครงการแบบไม่คำนึงถึงค่าของเงินตามระยะเวลา เพื่อคำนวณหาระยะเวลาคืนทุนและอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน รวมทั้งประเมินโครงการแบบคำนึงถึงค่าของเงินตามระยะเวลา โดยคำนวณจากมูลค่าปัจจุบันสุทธิ อัตราผลตอบแทนภายใน อัตราผลตอบแทนต่อต้นทุน และวิเคราะห์ความเสี่ยง หรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการ โดยการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนและรายได้ และกำหนดอัตราคิดลดเท่ากับร้อยละ ๗ ต่อปี และจัดระดับความสำคัญของปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ เป็น ๕ ระดับ ตามวิธี Likert Rating Scale**

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการกำหนดวิธีการผลิต กระบวนการผลิต รวมทั้งการบริหารจัดการและการเพาะต้นกล้าเพื่อจำหน่ายอย่างมีระบบและมีจัดการหาเครื่องมือเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์โดยใช้ทุนส่วนตัว และพัฒนาสายพันธุ์ KLI (แมโจ ๓๖) มาปลูก และเพาะต้นกล้าจำหน่าย ที่สร้างรายได้และผลกำไรให้กับธุรกิจเป็นอย่างดี โดยผลการศึกษาด้านระยะเวลาคืนทุน พบว่า สวน A คืนทุนภายในเวลา ๔.๙๔ ปี อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับร้อยละ ๕๐ มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิเท่ากับ ๕,๖๐๐,๑๔๒ บาท มีอัตราผลตอบแทนภายใน เท่ากับ ร้อยละ ๒๘% มีอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนเท่ากับ ๑.๓๔ เท่า และในด้านความเสี่ยงหรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการพบว่าจากการทดสอบค่าความแปรปรวนต้นทุนมีค่าเท่ากับร้อยละ ๓๐ บาท แสดงว่าโครงการของเกษตรกรสวน A มีความคุ้มค่าทางการเงินและเผชิญภาวะเสี่ยงในระดับปานกลางถึงระดับต่ำ สำหรับสวน B ด้านระยะเวลาคืน | ทุน พบว่า คืนทุนภายในเวลา ๕.๐๒ ปี อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับ ๑๘ เท่า มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิเท่ากับ ๑,๑๕๑,๔๑๘ บาท มีอัตราผลตอบแทนภายใน เท่ากับร้อยละ ๒๔ มีอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนเท่ากับร้อยละ ๑๑๘ และในด้านความเสี่ยงหรือความอ่อนไหวหรือความไวของโครงการพบว่าจากการทดสอบค่าความแปรปรวนต้นทุนมีค่าเท่ากับร้อยละ ๑๘ บาท แสดงว่าโครงการของเกษตรกรสวน B มีความคุ้มค่าทางการเงินและเผชิญภาวะเสี่ยงในระดับปาน

กลางถึงระดับต่ำ โดยเปรียบเทียบการลงทุนในธุรกิจสวนอินทผลัมของเกษตรกรทั้ง ๒ ราย พบว่า เมื่อเปรียบเทียบสวน A ที่ ๕ ปี ในด้านระยะเวลาคืนทุนของสวน A ใช้ระยะเวลาคืนทุนที่ ๐.๘๒ ปี ในด้านอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเท่ากับ ๘.๓ เท่า มีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านค่าปัจจุบันสุทธิของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับ ๙๓๓,๓๕๗ บาท ซึ่งมีค่าปัจจุบันสุทธิน้อยกว่าของสวน B ในด้านอัตราผลตอบแทนภายในของสวน A เท่ากับร้อยละ ๔.๖๖ ซึ่งมีค่าอัตราผลตอบแทนภายในน้อยกว่าของสวน B ในด้านอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับร้อยละ ๐.๒๒ ซึ่งมีค่าอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนของสวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับร้อยละ ๕.๖๗% ซึ่งมีความแปรเปลี่ยนด้านต้นทุนน้อยกว่าสวน B ในด้านการทดสอบค่าความแปรเปลี่ยนด้านรายได้สวน A ที่ ๕ ไร่ เท่ากับร้อยละ ๔.๑๗ ซึ่งมีค่าความแปรเปลี่ยนด้านรายได้น้อยกว่าสวน B

ในด้านปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกร ทั้ง ๒ สวน ปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ มีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ว่าเกษตรกรไทยควรให้ความสนใจในปลูกต้นอินทผลัมมากขึ้น เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวยเป็นอย่างดีและให้ผลตอบแทนคุ้มค่าแก่เงินลงทุนในเวลาไม่กี่ปี มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ

๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิจัยรูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธใน จังหวัดขอนแก่น

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ทุกอาชีพ ในส่วนของอาชีพเกษตรกร หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ได้แก่ **สัมมาอาชีพะ** หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกษตรกรควรประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่แรงงานเด็ก และไม่เอาเปรียบผู้บริโภค **อุฏฐานสัมปทา** หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันขันแข็ง อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค **อารักขสัมปทา** หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งการประกอบกิจการ เกษตรกรควรรู้จักบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว และรู้จักเก็บออม **กัลยาณมิตรตา** หมายถึง การรู้จักคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้าง ทั้งครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในอาชีพ เพื่อสร้างความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันนอกจากหลักธรรมคำสอนข้างต้นแล้ว เกษตรกรยังสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร จะช่วยให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การสร้างความรู้ตระหนักรู้ ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยั่งยืน และเกื้อกูลต่อ

สังคมและสิ่งแวดล้อมการให้ความรู้และทักษะ แก่เกษตรกรเกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จการสนับสนุนปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและประหยัดการสร้างเครือข่าย ให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) การจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ ๒) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธ ๓) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ๔) การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร ๕) การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรวิถีพุทธ การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ จะช่วยให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ ได้แก่ ๑) ภาครัฐ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ๒) ภาคเอกชน เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจ ๓) ภาคประชาชน เช่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรบูรณาการความร่วมมือกันในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างผลผลิตอินทผลาล์มที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่น เกษตรกรควรปลูกอินทผลาล์มด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ความขยันหมั่นเพียร เกษตรกรควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปลูกอินทผลาล์ม ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกอินทผลาล์มอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ความสามารถของตนเองอยู่เสมอรู้จักเก็บรักษา เกษตรกรควรรู้จักเก็บรักษาผลผลิตอินทผลาล์มที่ได้จากการประกอบอาชีพอย่างเหมาะสม ไม่ปล่อยให้สุญเปล่า หรือถูกทำลายการคบหาสมาคมกับคนดี เกษตรกรควรคบหาสมาคมกับคนดี มีศีลธรรม มีความรู้ความสามารถ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การประกอบอาชีพที่ประสบความสำเร็จเกษตรกรเชิงพุทธยังยึดหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาในการปลูกอินทผลาล์ม ความระลึกได้ เกษตรกรควรมีสติในการปลูกอินทผลาล์ม ระลึกถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมความแน่วแน่ เกษตรกรควรมีสมาธิในการปลูกอินทผลาล์ม มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคความรอบรู้ เกษตรกรควรมีปัญญาในการปลูกอินทผลาล์ม รู้จักเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การเลือกพื้นที่ปลูก ควรเลือกพื้นที่ที่มีสภาพอากาศเหมาะสมต่อการปลูกอินทผลาล์ม ได้แก่

๑) พื้นที่ที่มีอุณหภูมิมเฉลี่ย 25-30 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 60-70% และได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอ

๒) การเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ 1 เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน

๓) การปลูก ควรปลูกอินทผลาล์มในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด 50x50x50 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลาล์มลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอของต้นอินทผลาล์ม รดน้ำให้ชุ่ม

๔) การบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็นประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี

๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับหนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น

๖) การเก็บเกี่ยว อินทผลาล์มจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ 3-4 ปี ผลผลิตจะแก่เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผลาล์มจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม

๗) การปลูกอินทผลาล์มแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลาล์มอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุญแจมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมือง เศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นๆ

เว้นจากมิถิลานีทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคารพกฎกติกาของสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชั่น

ไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีพจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี **สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษฎา จักรเสน^๒** (๒๕๖๒ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาบริบทสภาพการณ์ของอินทผลัมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ๒) สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอินทผลัมและ ๓) ตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอินทผลัม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๐ คน ได้แก่ นักวิชาการทางด้านเกษตร ตัวแทนผู้ปลูกอินทผลัม ตัวแทนหอการค้าจังหวัด ตัวแทนภาคอุตสาหกรรม ตัวแทนกระทรวงมหาดไทย ตัวแทนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และตัวแทนพาณิชย์จังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ถึงมีโครงสร้างและแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ต้นอินทผลัมมีการนำเข้ามาจาก ต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ คือ ชนิดเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ๒ ผลการสร้างยุทธศาสตร์โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ๑ จุดอ่อน ได้แก่ ๑) ประชาชนขาดความรู้และความเชี่ยวชาญ ๒) ไม่มีอำนาจในการต่อรองด้านราคา จำหน่าย และ ผลผลิตกับต่างประเทศ จุดแข็ง ได้แก่ ๑) มีต้นกล้าจำหน่าย ๒) การรวมกลุ่มผู้ปลูกและให้ผลผลิตสูง โอกาส ได้แก่ ๑) การรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ๒) การพัฒนาและการวิจัยครบวงจร ๓) การแข่งขันกับต่างประเทศ อุปสรรค ได้แก่ ๑) ไม่มีนโยบายภาครัฐรองรับ ๒) ด้านราคาผลผลิตยังไม่แน่นอน ๓) มาตรฐานผลผลิตและการบริหารจัดการ และผลการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอินทผลัม มี ๖ ยุทธศาสตร์ ๖๕ กลยุทธ์ ๓. ผลการตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอินทผลัมที่พัฒนาขึ้น โดยรวมมีความเหมาะสมและเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

๕.๒.๔ อภิปรายผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ บ้านแม่ทะ มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม รวมทั้งมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้การสร้างการเรียนรู้แนวทางการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต้องให้สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงาน อุตสาหกรรม และให้เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ผลักดันและสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ คือ การสร้างองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกและให้สมาชิกในกลุ่มเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมี

^๒ กฤษฎา จักรเสน, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, วารสารสหวิทยาการวิจัย, ฉบับบัณฑิตศึกษา ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๙๓-๒๐๒.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปางเป็นหน่วยงานเสริมรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

เครือข่าย ครัวเรือนร่วมมือของกลุ่มบุคคล องค์กร และหน่วยงาน ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม **สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ เสียมไหม (๒๕๕๕:บทคัดย่อ)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการเติมซูโครสต่อองค์ประกอบทางเคมี สมบัติทางกายภาพและการยอมรับของแยมอินทผลัม ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาองค์ประกอบทางเคมี สมบัติทางกายภาพ และการยอมรับของแยมอินทผลัมที่มีการเติมน้ำตาลร้อยละ ๕ ๑๐ และ ๑๕ (โดยน้ำหนักอินทผลัม) พบว่า เนื้ออินทผลัม ประกอบด้วย โปรตีนร้อยละ ๑.๕๘ ไขมันร้อยละ ๐.๒๑ ใยอาหารร้อยละ ๑.๕๓ โยอาหารหยาบร้อยละ ๑๔.๙๑ น้ำตาลทั้งหมดร้อยละ ๖๒.๙๐ และน้ำตาลรีดิวซ์ร้อยละ ๒๙.๖๓ แยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครสมีปริมาณของแข็งทั้งหมดมากกว่าชุดควบคุม (ไม่มีการเติมซูโครส) (p น้อยกว่า ๐.๐๕) เมื่อทำการเติมซูโครสแยมอินทผลัมมีปริมาณน้ำตาลทั้งหมด น้ำตาลรีดิวซ์ และเถ้าเพิ่มขึ้น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) ส่วนสมบัติด้านสี และเนื้อสัมผัสของแยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครส พบว่า การเติมซูโครสเพิ่มขึ้นมีผลทำให้ค่า L^* a^* และ b^* เพิ่มขึ้น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) อย่างไรก็ตามทุกตัวอย่างไม่มีความแตกต่างกันของค่าการยืดเกาะและค่าการเกาะติด (p มากกว่า ๐.๐๕) แยมอินทผลัมที่มีการเติมซูโครสทั้งร้อยละ ๑๐ และ ๑๕ ได้รับการยอมรับด้านลักษณะปรากฏ สี กลิ่น รสชาติ รสหวาน กลิ่นรส เนื้อสัมผัส และความชอบรวมมากกว่าชุดการทดลองอื่น (p น้อยกว่า ๐.๐๕) ดังนั้นการเติมซูโครสจึงมีผลต่อองค์ประกอบทางเคมี ค่าสี และการยอมรับแยมอินทผลัม

๕.๓ ขอเสนอแนะ

โครงการวิจัย “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สามารถนำข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) ควรส่งเสริมพื้นที่ที่มีการเตรียมดิน ควรเตรียมดินให้ร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี โดยไถพรวนดินลึกประมาณ 1 เมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อบำรุงดิน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓) ส่งเสริมการปลูก ควรปลูกอินทผลัมในช่วงฤดูฝน โดยขุดหลุมปลูกขนาด 50x50x50 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ปลูกต้นอินทผลัมลงในหลุม ให้ระดับดินเสมอกับคอของต้นอินทผลัม รดน้ำให้ชุ่ม โดยมีรูปแบบอย่างชัดเจนต่อเกษตรกร

๔) ส่งเสริมการบำรุงรักษา ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เป็นประจำทุกเดือน รดน้ำให้เพียงพอ ตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง เพื่อช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี

๕) การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ เช่น การจับหนอน การใช้สารไล่แมลง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มา เป็นต้น

๖) การเก็บเกี่ยว อินทผลัมจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุประมาณ 3-4 ปี ผลผลิตจะแก่เต็มที่ในช่วงฤดูร้อน โดยสังเกตได้จากสีของลูกอินทผลัมจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม

๗) การปลูกอินทผลัมแบบเกษตรวิสาหกิจ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลัมอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (พระไตรปิฎก)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ :

จารุฉัตร เชนยทิพย์. วิจัยและพัฒนาพันธุ์อินทผลัม. เชียงใหม่: กรมวิชาการเกษตร สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ ๑, ๒๕๕๘.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง – สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๔๑.

ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ. เศรษฐศาสตร์จุลภาค ๑. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑.

นิรนาม. อินทผลัม ปลูกในประเทศไทยได้ผลดีหรือไม่. เทคโนโลยีชาวบ้าน : ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓๘๐ วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

ปัญญา หิรัญรัมย์และส่งเสริม หอมกลิ่น. การสัมมนาการบริหารจัดการสหกรณ์. ในประมวลสาระชุดวิชาการสัมมนาการบริหารธุรกิจสหกรณ์ หน่วยที่ ๒. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๒.

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์. “แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร” ในประมวลสาระชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑-๕ พิมพ์ครั้งที่ ๓ นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑.

พจน์ บุญเรือง, อภิลิทธิ เอี่ยมหน่อ, สิทธิชัย เกษตรเกษม, พัฒพงศ์ กาญจนโรจน์, ประเดิม น้าใจ, สมศรี กล้วยไม้, อารยะ วรามิตร และ อัจฉรา ปดิฐพร. สภาพการผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยช่วงปี ๒๕๐๙-๒๕๑๘: รายงานผลการวิจัยโครงการย่อยที่ ๒.๑. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒.

- พรทิพย์ อุดมสิน. ประมวลสาระชุดวิชาสังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร
=Thai society and management in agricultural extension and development,
บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๕๖.
- _____ . **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- พระราชวรมณี. **พุทธธรรม**. ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พุทธทาสภิกขุ. “ธัมมิกเศรษฐศาสตร์”. ใน **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์: ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ**. จัดพิมพ์โดย ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาส์. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมี. บุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วรทัศน์ อินทร์คัมพร. **การส่งเสริมการเกษตรกับการพัฒนาชนบท**. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตรคณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- วรนุช อุษณกร. **ในหลวงผู้ทรงพระอัจฉริยภาพ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี. **ISO 9000 คู่มือนำมาตราฐานคุณภาพสู่ธุรกิจอุตสาหกรรม = Quality manager's complete guide to ISO 9000 / ริชาร์ด บาร์เรตต์ เคลเมนต์ส**, กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๓๖.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **สารนารูเรื่อง
หญ้าแฝก เรื่อง การขยายพันธุ์หญ้าแฝก.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๑.

สุนทร กุศลวัฒนารพงศ์. **ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่.** กรุงเทพมหานคร: ชมรม
เด็กจัดพิมพ์, ๒๕๔๔.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **ข้าแผ่นดินสอนลูก.** กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๙.

เสน่ห์ จามริก. **เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการสิทธิ
มนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๑.

อนุสรณ์ อนุโณ. **ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทยการเมืองของงานเกษตรกรรมยั่งยืน.**
กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิเกษตรยั่งยืน. ๒๕๔๖.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์ สาขา
ต่าง ๆ.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการ ทฤษฎีการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ .**
พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อัมรินทร์, ๒๕๔๗.

๒) รายงานวิจัย :

ภาศิริ ม่วงศิริกุล. “การศึกษาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและสารฟีนอลรวมของสารสกัดอินทผลัม”. สาร
นิพนธ์วิทยาศาสตร์บัณฑิต. สาขาวิชาวิทยาการชะลอวัยและฟื้นฟูสุขภาพ วิทยาลัย
การแพทย์บูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๑.

พรประภา ชุนถนอม, หทัยรัตน์ บุญทวี, นรินธร อัจฉาภิ, เสาวรส ร่องขาน และ วิวัฒน์ ศรีวิชา,
คุณภาพของน้ำอินทผลัมสดในจังหวัดสกลนคร. แก่นเกษตร, ๒๕๕๗.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ. “การพร้อมนำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่
การปฏิบัติในสถาบันราชภัฏ”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการ
ราชภัฏ, ๒๕๔๔.

๓) บทความ :

กฤษฎา จักรเสน, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, วารสารสหวิทยาการวิจัย, ฉบับ
บัณฑิตศึกษา ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๙๓-๒๐๒.
ประสิทธิ์ โนรี. **อินทผลัม.** วารสารแม่โจ้ปริทัศน์ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๕๐.

พรทิพย์ วงศ์แก้วและธิดิพร ผลธรรมพิทักษ์. การชักนำการออกดอกของอินทผลัม ภายใต้สภาพ
เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๒
สาขาพืช, วันที่ ๓-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗.กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๓๗.

๔) สื่อสารสนเทศ :

นิรนาม.การปลูกอินทผลัม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.kasetporpeang.com /forums /index.php?topic=110.0>. (วันที่สืบค้นข้อมูล ๑๒ มิถุนายน ๒๕๖๕)

๒. ภาษาอังกฤษ :

Bloom, B.S. et al. **Toxonomy of educational objectives: Cognitive and affective Domains.** New York: David Mckay, 1956.

Rogers, Everett M. and F.Floyd Shoemaker. **Communication of Innovations : A Cross Cultural Approach.** New York : The Free Press, 1978.

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัม
ในจังหวัดขอนแก่น”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ๑) เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการเกษตรของผู้ปลูกอินทผาลัมในจังหวัดขอนแก่น
- ๒) เพื่อการศึกษารูปแบบการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น
- ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

โดยแบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ประเด็นการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ

ส่วนที่ ๓ ประเด็นการขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรกรวิถีพุทธ

ส่วนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ/นามสกุล.....
อายุ.....วุฒิการศึกษา.....ภูมิลำเนา.....
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน.....
สังกัดหน่วยงาน/องค์กร.....
ประสบการณ์/ระยะเวลาในการปลูกอินทผาลัม (ปี).....
เบอร์โทรติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
วันที่ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ

๒.๑ ท่านยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพอย่างไรบ้าง และเกิดผลอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๒.๒ ท่านมีหลักและวิธีการดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ อย่างไร ?

.....
.....
.....

๒.๓ เมื่อท่านดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีผลเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๒.๔ หลังจากท่านดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว รายได้สำหรับครอบครัวของท่าน พอเพียง หรือไม่ ?

.....

.....

.....

๒.๕ หลังจากท่านดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัวของท่านหรือไม่

.....

.....

.....

๒.๖ หลังจากท่านดำเนินการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยรวมในครอบครัวของท่านหรือไม่

.....

.....

.....

๒.๗ ปัจจุบัน ท่านได้รับการส่งเสริม สนับสนุนในการปลูกอินทผาลัมตามแนวเกษตรวิถีพุทธ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ?

.....

.....

.....

๒.๘ ปัจจุบัน ท่านได้รับการส่งเสริม สนับสนุนในพัฒนาคุณภาพผลผลิตและมาตรฐานสินค้าของอินทผาลัม จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ?

.....

.....

.....

๒.๙ ปัจจุบัน มีการรวมกลุ่มของผู้ปลูกอินทผาลัมของเกษตรกรเพื่อวางแผนและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน หรือไม่ อย่างไร ?

๓.๑ ในมุมมองของท่าน การพัฒนาในการสร้างความแตกต่าง กับผู้ผลิต และ ผู้ประกอบการรายอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร ?

๓.๑.๑ การพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ (การออกแบบสินค้า, คุณภาพสินค้า, ตราสินค้า, ความทันสมัยที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า) ควรเป็นอย่างไร ?

- ด้านการออกแบบ (ลักษณะเด่น)

.....
.....
.....

- ด้านคุณภาพสินค้า

.....
.....
.....

- ด้านมาตรฐานการผลิต

.....
.....
.....

- ด้านความน่าเชื่อถือ (ภาพลักษณ์องค์กร) ตราสินค้า

.....
.....
.....

๓.๑.๒ การพัฒนาด้านราคา (ตั้งราคาเท่ากับคู่แข่ง หรือตามท้องตลาด, ตั้งราคาต่ำกว่าคู่แข่ง, ใช้คุณภาพที่ดีกว่าและตั้งราคาสูงกว่า) ควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๓.๑.๓ ด้านช่องทางจัดจำหน่าย ควรมีช่องทางการจัดจำหน่าย อย่างไรบ้าง ?

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ อว ๘๐๓๑.๑/พิเศษ

วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เจริญพร

ด้วย นายทรงพล โชติกเวชกุล สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการวิจัยปี ๒๕๖๖ เรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๑๐๐/๒๕๖๖ ความทราบแล้วนั้น

เพื่อให้โครงการวิจัยคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย จึงพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอเรียนท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือ จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาและขอบคุนมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

อว ๘๐๓๑.๑/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

๕ มิถุนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายทรงพล โชติกเวชกุล สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการวิจัยปี ๒๕๖๖ เรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร วิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๑๐๐/๒๕๖๖ ความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงเจริญพร มายังท่านขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลประชากร โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาต่อไป

เจริญพร

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

ที่ อว ๘๐๓๒.๑/ว พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
 อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๕๗
 โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

๕ มิถุนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. แบบสอบถาม	จำนวน	ชุด
------------------	--------------	-------	-----

ด้วย นายทรงพล โชติกเวชกุล สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการวิจัยปี งบประมาณ ๒๕๖๖ เรื่อง "การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น" ตามสัญญาเลขที่ ว. ๑๐๐/๒๕๖๖ ความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงเจริญพร มายังท่านขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้
 จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาต่อไป

เจริญพร

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

ที่ อว ๘๐๓๒.๑/ว พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
 อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๓
 โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

๕ มิถุนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus group) ในการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร .....

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ประเด็น (Focus group) จำนวน ชุด

ด้วย นายทรงพล โชติกเวชกุล สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ดำเนินโครงการวิจัยปี ๒๕๖๖ เรื่อง “การส่งเสริมกลุ่มเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ” ตามสัญญาเลขที่ ว. ๑๐๐/๒๕๖๖ ความทราบแล้วนั้น

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงเจริญพร มายังท่านขอความอนุเคราะห์ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus group) ในการศึกษาวิจัย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่ประการใด

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาต่อไป

เจริญพร

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ. ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น